

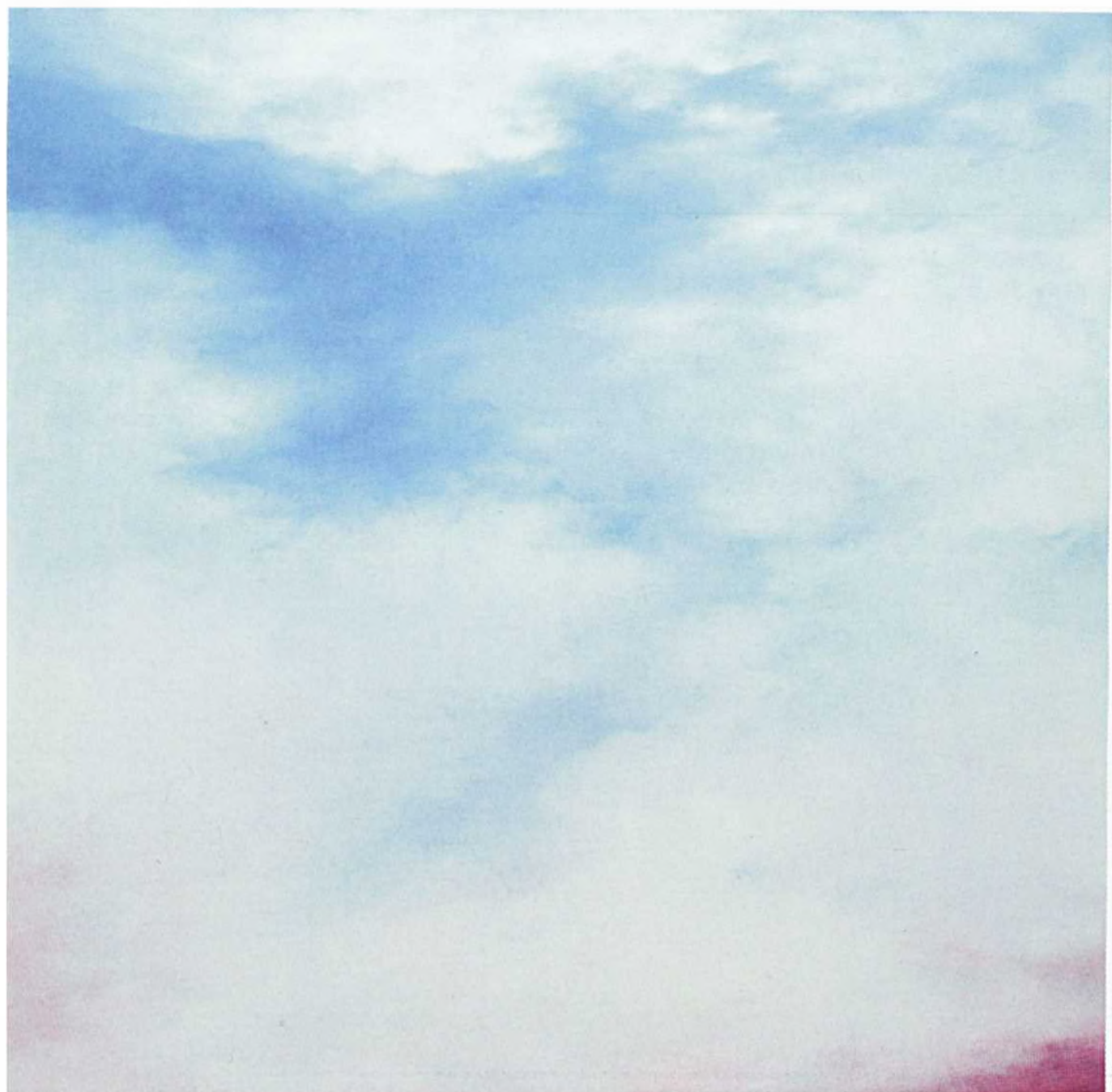
Palócföld

irodalmi, művészeti, közéleti folyóirat
LV. évfolyam • 2009/2.

Balla Zsófia
Csehy Zoltán
Nemes Z. Márió
Tózsér Árpád
verse

Benedek Szabolcs
prózája

Lövétei Lázár László
esszéje

Tartalom

„kávéházi szegleten...”

<i>Balla Zsófia</i>	Wiepersdorf	3
<i>Tözsér Árpád</i>	Az ész csele	5
<i>Csehy Zoltán</i>	Orpheusz	6
<i>Kupcsulik Ágnes</i>	lélekprotézis; Kanalak és kések	13
<i>Nemes Z. Márió</i>	Csonthasznosító	16
<i>Barcsai László</i>	Fény	17
<i>Palágyi László</i>	függőség	18
<i>Szávairatok</i>	A brácsás	19

Próza és vidéke

<i>Benedek Szabolcs</i>	Madárka	21
<i>Szeifert Natália</i>	A szobrász vonatkozásai	28

Kutatóterület

<i>Lövetei Lázár László</i>	„Költő” volt-e Arany János?	37
<i>Végh Károly</i>	Irodalom és identitás / Egy irodalomtörténész – Czine Mihály – irodalomközelítése	43

Kép-tér

<i>Bozó Andrea</i>	Az Open Art – avagy a rajtakapott művész	49
<i>Zalán Tibor</i>	Miről beszélnek, ha tudnám, hogy igazam van? / Bizonytalan előszó az <i>Open Art – 2008 Nyilvános Nemzetközi Szimpóziumhoz</i>	53

Találkozási pontok

<i>Kárpáti Etelka</i>	Lazán / Beszélgetés Csach Gáborral, a Kinopuskin együttes frontemberével	56
-----------------------	--	----

Ami marad

<i>Balázs Beáta</i>	„Jó nekem, hogy élsz. Szeretlek nézni, amikor beszélsz.” / Kurdi Imre: <i>Áttetsző, világosszürke árnyalat</i> (Versek, 1982–2007)	61
<i>Kenderessy Lili</i>	„Hallgatni Petőfi. Hallgatni Arany...” / Vass Tibor: <i>Nem sok sem</i>	63
<i>Debreceni Boglárka</i>	Szervizkönyv / <i>Használati utasítás. Versantológia</i>	65
<i>Koós István</i>	Látomások kijelentő módban / Filip Tamás: <i>Saját erőd</i>	68
<i>Nagy Csilla</i>	Tizenhétre lapot húzni / Zalán Tibor: <i>Váz / Ősi fenyő.</i> Japán haikuk Vihar Judit fordításában	70
<i>Halmosi Krisztina</i>	Alkonyzóna / Kakuk Móni: <i>Holdvilág</i>	72
<i>Róna Z. Péter</i>	Nyitogató / <i>Ablak Tibetre</i>	74
<i>Molnár Krisztián</i>	„ami leperreg” / <i>Tűzoltókrém 1987–2007. A Kinopuskin élcsapattánczenekar első húsz éve</i>	76
<i>Handó Péter</i>	Létfikció / Barbara Reynolds: <i>Dante – a költő, a politikai gondolkodó, az ember</i>	78

A borító Tóth József (Kassa) *Dobozban* című festménye felhasználásával készült. A belső illusztrációkat a salgótarjáni Nógrádi Történeti Múzeum *Open Art* című kiállítás anyagából – Kalocsai Enikő (Salgótarján) *Talán égbolt* (első borító belső); Fürjesi Csaba (Budapest) *Az ünnepi fogás ötletei* (12); Renate Rosenbauer (Bécs) *Cím nélkül* (15); Petra Richar (Bécs) *Lichtung* (16); Harald Gmeiner (Wolfurt–Vorarlberg) *Cím nélkül* (18); Palik Eszter (Budapest) *Tájkép* (20); Jozef Suchoža (Besztercebánya) *Tér* (27); Sánta László (Cered) *A félszemű patkány* (52); Szabó Ottó (Kassa) *„Égig érő fa”* (55); Kun Cecília (Budapest) *Túlvilági csúcs* (hátsó borító belső) – válogattuk, valamint Petró György grafikasorozatából, amelyeket a *Tűzoltókrém 1987–2007. A Kinopuskin élcsapattánczenekar első húsz éve* című könyvhöz készített: *Tűzoltósmacskás* (61); *Tűzoltó* (61); *Artisták* (61); *Kinoszakirodalom* (70); *A pásztor röhög* (70); *Élőszók* (75); *Leszek veled bio* (75); *Repiülőhalak* (75) *Miniszoknyalámabőr* (78).

Főszerkesztő:
Mizser Attila
(attila.mizser@gmail.com)

Szerkesztő:
Handó Péter
(handop@gmail.com)

Lektor/korrektor:
Nagy Csilla
(csillester@gmail.com)

Szerkesztőségi titkár:
Hidasi Mónika (telefon: 32/416-777)

Főmunkatársak:
Nagy Pál (*Párizs*)
Pál József (*Salgótarján*)
Tözsér Árpád (*Pozsony*)

Kiadja:
Balassi Bálint Megyei Könyvtár és
Közművelődési Intézet
(3100 Salgótarján, Kassai sor 2.)

Felelős kiadó:
Molnár Éva mb. igazgató

Készült a Polar Stúdióban (*Salgótarján*)

Nógrád Megye
Közgyűlése irodalmi,
művészeti, közéleti
folyóirata.

Támogatóink:

nka

Nemzeti Kulturális Alap

Nemzeti Kulturális Alap

Médiapartnerünk:

NÓGRÁD HÍRLAP

Levélcím: 3101 Salgótarján, Pf. 270; Telefon: 32/416-777; Fax: 32/416-482; Internet: www.bbmh.hu; e-mail: palocfold@bbmh.hu • Terjeszti a Balassi Bálint Megyei Könyvtár és Közművelődési Intézet; előfizethető ugyanitt • Budapesten megvásárolható az Írók Boltjában (*VI. kerület, Andrássy út 45.*), Nógrád megyében a Kincsesvár (*2660 Balasgyarmat, Rákóczi út 61.*), Lira és Lant (*3100 Salgótarján, Bem út 2.*) Könyvesboltokban, valamint a szlovákiai Phoenix Könyvesboltban (*98401 Losonc, Kubinyi tér*) • 2009-ben megjelenik 6 alkalommal • Egy szám ára 400,- Ft; előfizetési díj egy évre 1 500,- Ft, amely a postaköltséget nem tartalmazza • Kéziratokat és rajzokat megőrizzük, de nem küldünk vissza • ISSN 0555-8867 • INDEX 25925

BALLA ZSÓFIA

Wiepersdorf

Öt miniatúr

I

Parkon, kastélyon átcsapott –
áttetszőn rezeg, foszlik
a hajnal kocsonyája. Szórt
jövömön fényes aszpik.

Az óriás fák csurogva
állnak a langy esőben.
Sikálja csüngő lombjukat
ezer csöpp leesőben.

Gőzöl a törzs, melyet süket
vihar pányvája rángatott.
Rázza sörényét a fa, úgy üget,
s az égre fröcsköl minden csillagot.

II

A tó ködös szemhéja feltörött.
A vízfeneékről kinéz valaki.
Ébredni próbál a hunyorgó sík fölött
egy férfi, és a mélynek inteni.

III

Lecsúszik az ég torkába a nap.
Nézem a csendet, hogy dől
a fákból, zsigerekből.
Fenyőkbe zúzott álom füstje kap.

Fény férceli a fák közét,
elvarr minden nyilást. Az ég
az irtás felől kibuggyan.
Amit nem láthatunk, úgy tűnik, messzeség.

IV

Hajszolt közelség villant távlatot.
Hajnali köd fon át, az életem lapít.
Elfeledném a mulasztásaim –
bedagadt gyűrű, le nem húzhatom.

V

A hűvös levegőben
néhány bogárka dörren,
kipattogzik söréttel,
madárhang füttyög, tördel,
csattog ezer karáttal
látatlan, szórt madárraj –

felhőknek szánt csapatban,
kiszórva hosszú távra,
isten elébe tártan
hazából hazaszárnyal.

Az ész csele

*„Csillapodjék, Hontalan elvtárs!”
(Bulgakov: A Mester és Margarita)*

Próba-halálok, próba-létek,
s halált sem ígérő pokol,
téves keresztfa minden élet,
s ki most itt nyög a Bronnaján,
talán Pilátusért lakol.

Mísa ekképpen gyakran érvelt,
áthágva legendát, teret.
Latolt krudélis vagy-vagyot:
Pilátust és Jézust. Hidat vert
közéjük kor- s önismeret.

És aztán meglátta a sánt,
rontott feléje az iszony,
rátiport az alkalmasint
sátán-vezette villamos,
a tárgyára uszult viszony.

S a levágott feje talán
(mint az ostinai uton
ama Pálé a bibliában)
hármát ugrott a Bronnaján,
hol, dermedten, magam is álltam.

S Annuska miatt az egész!,
villant bennem, amíg gurult
a véres fő. A cseles ész
a szív által öl, napraforgó-
olaj a síneken a múlt.

Orpheusz

(szimfonikus variáció Vergilius negyedik eclogájára)

Segítsetek, anyám halhatatlan!

Leírni a hellén éjszakát (*incipe, parve puer*),
a meleget, amit tücsökszó
bélel, a tücsköt, akit a meleg bélel,
a vattával bélelt tüzet, ahogy kapaszkodik fel-fel
a levegő-semmibe, mint egy minduntalan megcsonkolt
retorikus kúszónövény,
a megbélyegzett reménytelenséget, melybe a még fiatal,
izmos test szaga tágul bele (meddig?), képtelenség.
Nem akar énekelni a szőlőfürtök alatt
(*rubens pendebit sentibus uva*),
a dal túl automatikus ahhoz, hogy értelme látsszon,
hogy ellenőrizhetetlenül hasson,
túlságosan hozzánőtt,
mint a hónaljszőr.
Kifelé a telítettségéből, kifelé az ismerősből,
ne halljuk meg a hangját – szinte
magakellető szenvtelensége
mégis, míg él, marad, mint mellkason a mellbimbó
haszontalan pöttye, mely kizárólag azért van, hogy
a férfit anyjára emlékeztesse.

Itt sertepertélünk mi,
(*nautica pinus mutabit merces*)
akik kifogtuk az éneklő fejet
a mítoszból, a hálónkba akadt véres fejet,
koszos halászok, hal- és pikkelyszagúak, magunk is
pikkelyesek, halak, kocsmákban rostokolók,
a tenger felgyorsított
tésztáit dagasztók, a világtájak ismerői,
urai betörő ritmusoknak, a víz gyökerei közt kotrók,
akik, akár a heringek, sóban tartósítják magukat,
akik, akár a só, heringre vágynak,
nyaranta csónakban hálnak,
napokig mosdatlanok, és lágy következetességgel ingó

* A szerző a *Palócföld* 2008-as Mikszáth-pályázatán II. díjban részesült.

bárkákban basznak. (*cedet et ipse mari vector*)

A mi kérges kezünk fogta ki az éneklő emberfej-halat,
mi hoztuk e rosszhírű leszboszi szentélybe,
– hogy gondját viseljék –
a rosszhírű tribádok közé.

Segítsetek, anyám halhatatlan! Mindent megtett,
hogy kitessekeljen, kirakjon a testéből
(*matri longa decem tulerunt fastidia menses*), hogy
eltakarítson magából, hogy kipakoljanak
ebből a szerszámosládából,
ebből a varrodobozból,
ebből a szennyesruha-tárolóból,
ebből a levelesládából,
ebből az elefántcsont pixiszből,
mint itt, ezt a hullát
a fekete, nejlonzsákban, valami szerzetes,
szépen játszik vele a fény,
egy csuhás, nincs feje, nincs neki feje, súgnak össze páran,
a feje helyén semmi fejszerű sincs, ki fogja
köpni őt a föld, mert
megveti szülőanyja csontjait. (*casta, fave, Lucina*)
Szép arca lehetett, jelzi
a test, alig napszítta szakálla,
lakatlan fekete, s ajkai
tán most is szóra nyílnak, de végül
a csönd fröccsen szerte a szélbőr hullámtörőjén.
Senki se írt nála szebb verseket,
kontakiont az istenszülőről, oikoszt a szögről,
mely a forró remegést általverte, hogy
végre érezzen valami biztosat,
hogy végre érezze a fát. (*tuus iam regnat Apollo*)

Álmélkodik (*iam redit et Virgo*), és gyökeret ver a lába,
aztán így beszél:

Üdvözlég, angyaltollal bélelt fészek,
üdvözlég, szentlélek csiklaja,
üdvözlég, legszentebb, katolikus mandragóra,
üdvözlég, trónusa ad hoc metaforáknak,
üdvözlég, szellemi bélsáron átnőtt lelki jácint,
üdvözlég, fehér liliummal megkönyékezett búzaasztag-vagina,
üdvözlég, jácintos kövek fényével megékesült melege a napnak,
üdvözlég, mézel folyó tej és tejjel főtt méz,
üdvözlég, te szeplőtlen, ki tisztába tetted fiadat,
üdvözlég, magasztos, ki sírását, szeszéyeit türted,

üdvözlég, pirosló öröm,
üdvözlég, te kik keresztfát és szöget szültél, meg töviskoszorút,
üdvözlég, önmagadban lakó mélység.

Ámult a szűz, és ahogy meg volt írva,
ahogy szüzek általában,
tényleg nem értett semmit.

Nem illenek hozzá a köznapi dolgok:
gyanús füveket párlatolt ki,
egy szőke novíciussal váltott
mély értelmű pillantásokat,
vagyis a pillantások váltották meg őt,
néha ki is tartotta a nézést,
a nézés kitartottja volt ő,
időben határozottá tette,
határozott idővé tette,
valóságos szentkép volt előtte,
valóságképes jelenés,
tizenkét drágakővel kirakott,
elefántcsont-keretes,
titkos értelemmel bezárva a 13. századba,
vagy inkább egy Versace-reklám
örökkévaló, barokk tömegébe.

Orpheusz ő, (*Thracius Orpheus*) és ebből lesz érthető a lénye,
antik a bizánci létezésben, (*talia saecla currite*)
aki minden gesztusában
a visszatérést készíti elő,
mondhatni, a visszatérése
dolgozik,
mint egy dallam
vagy minimalista motívumzöngé.
Fénylik a zsák, mint egy
kopott bőrnadrág (kopott bőrnadrág az ember, írta Pindarosz)
még ismeretlen mitológiai lény felelőtlen nyugalma
frissen lemosott hulla.
Beleragyog augusztus kegyelmébe,
(*iam croceo mutabit vellera luto*)
mely kurziválja a tájat,
döltbetűzi a létezését,
és csak annyit tud szépíteni,
amennyit a hangzáson javíthat,
s jártas lévén az összhangzattanban,
ez nem kevés.

Művészete? Ugyan. Túl introvertált, ódivatú,
az ént úgy alázza porig,
hogy csak a kárhozát tartja egybe,
mint narancsgerezdeket a héj. Merő fiziológia,
folytathatatlan, eleven húscsapatok,
műtét után a potyadék,
és a testben a potyadék hiánya,
kiegészíthetetlen torzók,
vagy torz kiegészítők,
kész ásatás, archeológiai gyakorlaton
szikkadt-agyagos talajon fűzetlen sportcipőben,
valahol Szaloniki mellett,
makedón tájakon, míg végre előkotrod
azt a kibaszott,
cseréptöredéket, s mi van rajta?,
egy atlétapöcs,
egy szárnalmas atlétapöcs az izmok feszülő tömegében,
derék alatt látod, térdig, egy váza része,
részlete, derék váza, vázlata valaminek,
olykor azért megindult a vér,
a keringés, s a torzók, korcsok, törmelékek
élni akarása túltett
a föld (*lasciva puella*) termékeny vágyain.
Metaforái közt természetellenesen
tévelygett az ember,
szinte fajtalanul hatott,
idegenvezetés nélkül, mégis volt benne valami báj,
ahogy a félreértett filozófusok megsejdtített téziseit
a magas költészetig variálta.

Én egész mást láttam, mondta a festet körmű nő (*Galatea*)
(valahol félúton a liba
és a harisnyája veszett kultúrpiná közt),
éterinek éreztem a testét, mert ő a levelei által létezett,
akár az őszvégi fa, (*meus ignis*)
és én elnyúltam a szokásos taplóboldogságban.
Eurydice, Eurydice,
kiabálta egyszer álmában,
de hajnalban már úgy kavart farba, ahogy
azt a pásztorköltők
vagy maga a mézeskörte-beszédű Longosz írta le.

Micsoda huzatja volt, Pireusban, a matrózok között,
ahol a kétnemű Dionüszosz tévelyeg,
ahol a test határai gyakran elmosódnak,
vagy az elmosódások

kapnak testet bizonyos határokig.
És ebben a mozgó örökkévalóságban
mégis úgy döglött a férfi, mint a légy,
(a betegségek, a háború, az ital)
új ember került könnyen,
mert csak szültek, csak szültek
s így vigasztalódtak akkor az anyák.
Ő sokáig volt jelen a változásban,
(*lovis omnia plena*)
már-már katalizátora volt a változásnak,
nem fogott rajta pestis, hepatitisz, vérbaj,
ivott, tette a dolgát,
de többet beszélt a kelleténél.

Testvérét (*Amnyntas*) szeme láttára ölték meg,
kicsi volt még, s a kukák közé futott,
évek óta érezte a heves, rugós, hideg kést
a nyakára forrva, a torkán, s az évek során egyre beljebb csúszott
az éle, s mire harmincöt lett,
már csak a markolata látszott.

Csak a féktelen váteszektől mentsen meg az ég,
mondta ismét Galatea,
akik minden szót a nulla örvényébe vetnek,
s akár egy delejes szemű cigányasszony
a Verdi-operákban, fürkészik,
összezárul-e, mint szülés után, a semmi.

Végül is van rá gyógymód,
van orvosság,
van megoldás rá,
mondta az időn áthajoló orvosprofesszor (*rubens hyacinthus*),
a sokkterápia,
a lobotómia,
a hormonok,
és lassan elveszítéd magadból a nőt. (Mindet.)
Lesznek, persze, emlékek,
lesz mire visszagondolni,
a tornacsarnok porának melegére,
a Hellász-érzetre,
a tipikusan görög bárhol-maradásra,
mely tetőt ad bárkinek, ágyat,
s kitart, ha képes valódi szerelemre.

Görög vagyok, menthetetlen.
Tornaszer szavakon csüggök,

a gránátalmafa ágain lódtom előre magam,
és csak időnként jövök le a fáról. Childe Harold
nem állt meg értem,
és Manfréd se, nem
háltam Byronnal, mint
Lukasz Khalandritisz,
nem láttam vízbe dögleni
a szép álszent igazságát, az igaz-szép Keats-t,
pedig többnyire nem áhítottam mást, ráadásul
a más-áhításom szépsége nem volt igaz,
és az igazam minden, csak nem szép volt,
végül a hellén beütésekkel terhes bölcs
Seneca maradt, ahogy felmetszi ereit,
ahogy szétfeszül a hús, mint hentes kapcsain, ha a gerincet baltázza
végig, képtelen voltam rá,
de a bacchánsnők végül megszántak és végeztek velem.
Szabályosan feldaraboltak, széttéptek,
mint egy kutyát, a nemtelen Dionüszosz lányai,
jövendő sorsom letéteményesei.
De jaj, a dugáshoz nem kell Rózsalovag,
Mr. Keats, vagy
Daphné fává feszülése,
Myrrha bája,
elég a szervek botrányos önműködése
és a nemes hagyomány. De én hol az anyámban
voltam?

Kikászálódott lassan,
kikászálódott Orpheusz,
mint mítoszából egy alacsonyabb rendű isten,
egész tisztességesen megúszta idáig
irodalmi afférijait,
mint a gyermeteg kígyómese (*occidet et serpens*),
úgy vedli le mítoszait,
hogy meglásd benne a vallást,
(*redeunt Saturnia regna*)
és menthetetlenül elszégyelld magad.

Nem akarok meggyógyulni.
A rothadás Narcissusa vagyok:
a szag virágzása a tó bőrén
egészen a begyűrűző képzavarig.

Az időtlen tekintetet keresem, ahogy
belefagy a szó a képbe és kiterjeszti
szabad kapacitásait. A végtelenített

szavakat keresem férfiként és nőként,
amikor illetlen dolgokat teszek ágyban,
szaunában, sötét és világos szobákban,
kertekben és Árkádia zugain,
amikor azt kívánom,
hogy megtaláljam a pontot,
melyben, mint egy anyaölben,
láthatatlan köldökzsinór táplál.

Lélekprotézis

megyek haza
pestieknek *a* munkából de ez itt *a* vidék
írogatsz még kérdezi ismerős
írogatok felelem hogy előbb szabaduljak
mosolygok
majd neki mondom el
nemhogy nem írogatok
nem is írok
csak elevenen boncolgatom magam
tollal
még mindig
ugyanis a klaviatúrának nincs hegye
szóval munkából hazafelé
már nem gondolok a vevőre akinek
segítettem kiválasztani a jobb oldali szilikonos mellprotézisét
lehetett volna szimmetrikus kétoldali is de a hónalj-árok kiegyenlítésére
megfelelőbbnek találtam a jobb oldali aszimmetrikust
súlya épp mint a még meglévő balé
ha viseli hátfájás és gerincferdülés nélkül
élhet grátisz
hogy felveszi a mell természetes formáját fekvő helyzetben is
és mindezért nem is fizet túl sokat
csak a kihirdetett tébé ár és tébé támogatás különbözetét
plusz áfa
hogy formára meg nem is hasonlít ki reklamálna
a teremtőnek sem sikerült tökéletesen ez a művelet
az asszony szelíden
vetkőzött a próbafülke behúzott függönye mögött
én készültem átadni a gyógyászati segédeszközt
majd ne tessék megijedni tőlem mondta levettem a parókám
(hát nem önbecsülésünk miatt palástoljuk fogyatékoságunk
csak nem akarunk riogatni másokat)
akkor ijedtem meg
de kiválóan tudok halálos nyugalmat színlelni
olyan egyszerűen húztam el a függönyt
beleborzongok
jól van ez így hogy szenvtelennek gondol
a vényt a gépben rögzítettem

* A szerző a *Palócföld* 2008-as Mikszáth-pályázatán III. díjban részesült.

lefagyott a dög eszkép
szóval jövök munkából
szemem vérekes a monitortól
nem is tudtam hogy ökölbe szorult a kezem
csak később vettem észre a körmök vágta lila cakkos mintát tenyeremben
három dében
átmetszve élet- sors- és fejjvonal a szív nem
rám fért egy ital
jóleső meleg öntötte el a gyomrom
ez a melegség szétáradt átjárt és valahogy magától kinyílt a kezem
jézus
most simogatni vagy ölelni is tudnék

Kanalak és kések

Megborotválkozol.
Nem mondom, hogy fáj a fejem.
Teszek-veszek míg el nem alszol.

Megbotránkozol.

A telefon süket.
Kikapcsolta a szolgáltató.
Mindig van cigire való.

Talán innom kéne.

Órák veszekedése!
Kattog a ház!
Itt nem lehet aludni!

Te későn jössz, én nem ébredek fel.

Holnap fizetésnap töltött káposztával.
Néhány sejtelmes fényű csókot gyújtok a szobában.
Pezsgőt bontunk csak úgy.
Párnád alatt óvszer.
Majd spontán szeretkezünk.

Háztetőnk fedezékéből az utolsó sugár
felperzselte a szemközti erdőt.
Minden fa derékig vérben áll.

Ledőlök.
A kutya hozzám bújik.
Oda, ahol a legjobban fáj.

Az égető mellékterméke füst.
Millió asszony gyönyörű fél mellét belélegezzük.
Világ halottai hörgőcskéim aljáról röhögnek.
Rágyújtok.
A szembejövők nem köszönnek.

Egymással váltott pillantásaink rövidülnek.
Ez mindent megmagyaráz.

Azonnal látnom kell egy újszülöttet,
még nincs benne félelem.
Ő végtelen hosszan néz,
én végtelen hosszan nézhetem.

Nem saját mocskunkat rejtegetjük,
a másét meglátni rettegünk tehát.

Tányér a Hold,
villa a fa ága.
Teríték vacsorára.

Csonthasznosító

*„Ahol nem éltek őslakók,
mit keres ott a régész?”*

T.T.

Ha nitrátos a lánygyerek,
akkor kint hagyják éjszakára,
hogy kimásszanak belőle
a vízfejű rokonok.

Ilyenkor csak a locsogást hallani.
Ez nevezhető udvarlásnak is.
Suta mozgásnak az aljnövényzetben.

Persze a csonthasznosító mögött,
minden más. Oda nem téved gyerek,
nitrát meg soha.

Az őr arca, mint a szarvasmarha.
Kicsit kergetőzik,
valami hasznos talán
ráragad.

Fény

A nap
forró fénnel
öklendezi
teli az utcákat,

erkélyre lépsz,

pupilláid
sisteregve
szűkülnek.
Halkan.

Ujjaid közé
hosszú hamut
ellik
a mozdulatlanság.

Húsbe vonulsz.
Nyakad
anyajegyei
parázslanak,

antennák
tűzdelte égen
bolyongó
fecsketánc.

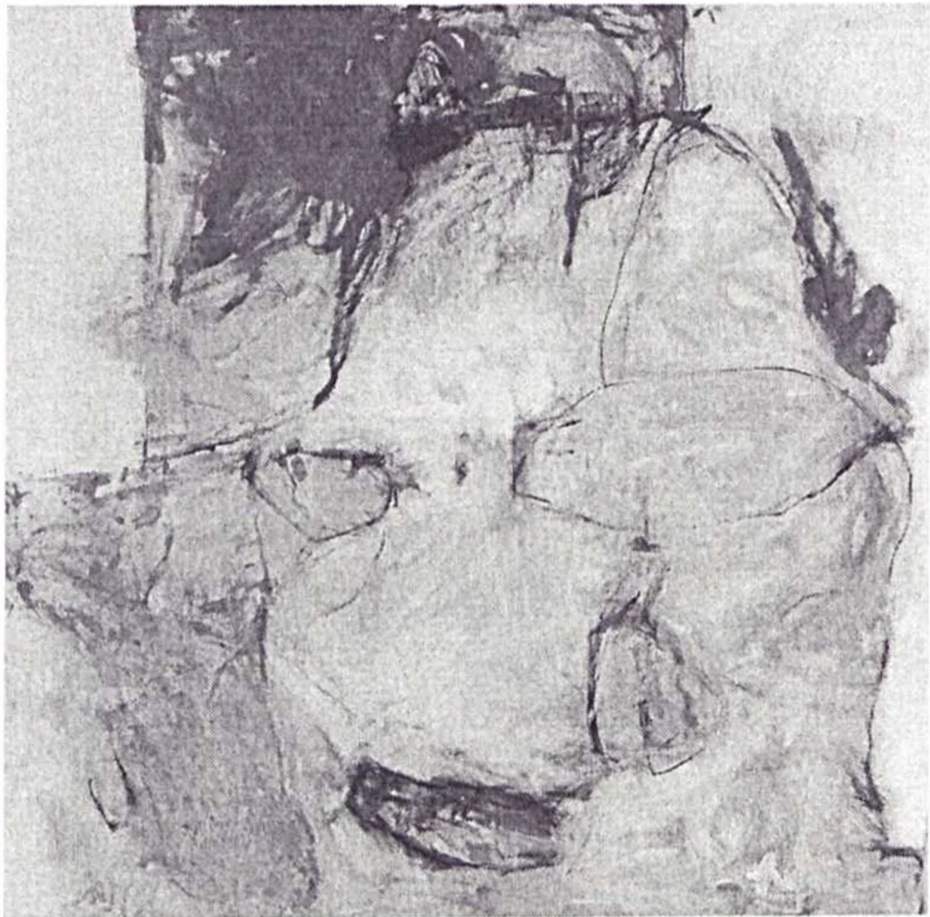
függőség

a reggel lassan megfogalmazódik

a szőnyegre ömlenek a szavak
de máris a plafonon vannak
mint amikor méhek áradnak
a fölborzolt kaptárból

pedig jó volna még szótlanul feküdni itt
mint két hamupárnán pihenő cigarettacsikk

a párkányra már fölkapaszzkodott a nappal
lángvörösén újra ránkgyújt
a hétfő

SZÁVAI ATTILA

A brácsás

Van egy brácsásom.

Úgy brácsál, brácsázódik, brácsázik, brácsásodik férfi létére, mint az Isten. Próba után mindig külön megdicsérem. Szeretem ezt a brácsásomat, szépen játszik. Úgy tud ülni az árokban a székén, mint akit karóba húztak, de legalábbis hátba vágta a felmosó nyelével. Nem hittem volna, hogy egyszer még rokoni szálak (húrok) fognak kötni ehhez a brácsásomhoz. A brácsával, mint közlési lehetőséggel, amúgy is elfogult vagyok. Elfogult, mint az angyalok.

Ha egy angyal mérges lenne (ez általában nem kenyerük, nem áll rá a szárnyuk), biztos úgy beszélne veled, vagy akivel, ahogy brácsát húznak végig egy töretlen kukoricáson. Tompa, mély eseket és ákat zúgna, amiket nehéz szavakba önteni, formálni (brácsolni): *sáberol, sábolás*, de legalább ilyen szép az, hogy *sagriníroz*, vagy mikor mondd a feleségednek: te *sztereofonikus suhogás*. Ezt a brácsásom is tudja. Mindig hallani a játékán, hogy milyen a kedve, ha szerelmes, olyanokat húz, mint-ha mézbe mártaná a vonót. Máskor meg csak rángatózik a medve termetével, a hangszer meg úgy szól, akár a vízesés. Viszont kiváló megfigyelője a munkahelyi (munkaárok) és a privát életbeli klikkesedéseknek, szerinte ez is egy igazi hungarikum. Múltkor a próba előtt, hangolás után mondta: kísérleti célból, ha egy átlag magyar embert magára zárna egy szobába, tuti így is klikkesedne. Nemrég írtam ezeknek (a zenekaromnak) egy zenei darabot, amiben volt egy ilyen vízeséses rész a brácsás szólójában, a darab közepe felé. Nem mondhatja senki, hogy nincs nálunk művészi szabadság. A megzenésített történet (mániám, hogy zenében fogalmazom meg az olyanokat, hogy évi várható csapadékmennyiség, hanyatt-tarló, lúdzigegés) szerint a főhős úgy érzi magát belül, mint egy vízesés, és valahogy vissza kellett adni ezt a lelki áradást, állapotot, hogy megértse minden kisnyugdíjas. Olyanok vagyunk mi komolyzenészek, mint a közszolgálati vízállásjelentés a rádióban: javarészt, leginkább és voltaképpen csak kisnyugdíjasok hallgatnak minket a koncerteken, több százezer megfáradt evezőlapát, rozsdás propeller. Szóval ott tartottam a mesében, hogy a vízesés zenei megfogalmazása. A brácsás ötletét találtuk a legjobbnak, miszerint elkérte az otthoni szomszédjától a csiszológépet, hogy azzal fog hangokat gyártani a hangszeren. Mindannyian elámultunk a próbán, hogy másodpercenként ennyi hang ki tud jönni a brácsából.

Van egy lányom.

Van egy lányom, aki olyan szépen lánykodik, lányozik, lányosodik, lányozódik (mostanában inkább nőződik), mint az Isten. Pírszing van a szájában, hiába kérdeztük, nem fél-e, hogy viharban belecsap a villám. Egyre inkább ingadozik a hangulata, reggelente morog, de ebédkor rendre olyanokat mond, mint akit halántékon csókolt egy angyal. Összejött a brácsásommal, miután azt mondta, nem csak az

enyém (a brácsás). Lányom szerint az egész kerületé, az egész városé a brácsás, ez a kopaszodó, száznyolcvan centi magas korpás fejbőr, ez a tíz mosatlan lábujjköz, főzési mánia: turbinahurka, halogéntej. Mert a brácsásom szereti a hasát és mosogatás közben szépen fütyül, akár a lyukas kazán. A lányunk is szereti a brácsásom hasát, pödörni a durva szőroket tévőzés közben. Kazánt még nem láttak együtt szerintem, de majd leviszem őket a pincébe, lássanak csodát, miből lesz a szobameleg. Együtt főznek. Sokat kinézek a brácsásomból, de, hogy kötényben szagatni a nokedlit, azt csak sokadszori nekifutásra. Mindenesetre együtt járnak; kelnek, fekszenek, két eleven cuppogás, pirospozsga, pszichotündér, puszipolifón.

A lányunk nemrég szakmai szempontokból vizsgálta egy csalási veszekedésünket, hiába, ilyen iskolába jár. Színész akar lenni, tubí or nattubí, ez itt a rémkép. A brácsás szedte rá a világot jelentő deszkákra. Tehát, mikor ott tartottunk a konyhai családveszélyeztetésben, ahol már csak a sírás segít (bögni-zokogni, mint egy elhangolt brácsa), a lányunk megállította a szellemi családirtást. Azt mondta, most hallgassuk vissza a magnóról és elemezzük az alábbiak szerint: dramaturgia, háttáelemzés, esztétika, pszichológia, beszédtechnika, hangképzés, kreativitás. Ilyen nincs, csaptam a homlokomra teli tenyérrel, aztán a kislábas aljával. A brácsás meg csak röhögött nekitámaszkodva a hűtőszekrénynek. A brácsásom viszi bele az ilyesmikbe a lányunkat, pedig jelentős gyerekszobája volt ennek a kiscsajnak, nem úgy, mint a többinek a lakótelepen, épp csak egy csirkeólnyi hely a műanyag szemű barbibabáknak. Nálunk a panellakásban lapátolni lehetett a babákat, húzni össze gereblyével, húztam is sokat (ehejúhnyem).

A múltkor arról beszélgettek a konyhában, hány kiló lehet New York. Aztán meg a lányom leendő művésznevéen gondolkoztak, felírták egy papírra, hogy szokják: Überné Sztereoó Típia (rövidítve: Sztípia). Hallottam már, hogy vacsora után ez a tömör arcú zenész így becézte: te kunkorgó árvalányhaj (*Stipia capillata*). Nem rossz ember ez a brácsásom, de lelököm a székről, ha idő előtt csinál a lányomnak anyasági támogatást.

BENEDEK SZABOLCS

Madárka

Kuntsen bíró jó ember volt. Madelaine legalábbis is ekképpen gondolt reá. Gyakran ellátogatott hozzájuk, olyankor leült a konyhai asztalhoz, és elbeszélgetett Apácskával. Anyácska közben ott sürgött-forgott körülöttük, harapnivalót készített, s olyan ételt is odatett Knutsen bíró elé, amelyet ők igazából csak ünnepnapon ettek. Ezek szerint – vonta le minden alkalommal a következtetést Madelaine – Knutsen bíró látogatása ünnepnek számít. Ő és a testvérei rendre az asztal körül ólálkodtak, igyekeztek elcsenni egy-egy jobb falatot, amire Apácska is, Anyácska is látszólag nagyon haragudtak. Dühöngtek, mérgelődtek, kiabáltak velük, ám Madelaine és a testvérei mindig érezték, hogy ez nem igazi harag, csak azért perelnek velük, mert itt van Knutsen bíró, aki ilyenkor nagyokat hahotázott, megsimogatta a gyerekek fejét, aztán odaadta nekik a tányérjáról azt, ami után éppen ácsingóztak.

Madelaine ezen kívül még azért is örült ezeknek a látogatásoknak, mert Knutsen bíró mindig szívesen beszélgetett vele a sirályokról és a többi madárról. Ha a szülei előtt hozta szóba ezt a témát, azok általában ingerülten elhajtották, annyira torkig voltak már vele. Arról nem beszélve, hogy Anyácska többször is kijelentette, hogy ő rühelli a madarakat. Amit Madelaine persze nagyon bánt, és sajnálta, hogy Anyácska ilyen lekicsinylően, sőt dühvel beszél az ő kedvenceiről.

Abban az időben, amikor Madelaine majdnem elfelejtette, hogy milyen is volt Madelaine-nek lenni, arra még mindig élesen emlékezett, hogy egy csöndes kora nyári délutánon Knutsen bíró lélekszakadva rohant be hozzájuk. Ilyen sosem volt azelőtt. Knutsen bíró mindig méltóságteljes lassúsággal lépdelt, beszélt és cselekedett – addig el se lehetett róla képzelni, hogy képes futni. Még ha ideges vagy haragos is volt, csupán abból derült ki, hogy megemelte a hangját. Ezúttal azonban úgy rohant, hogy majdnem kiköpte a tüdejét. Berúgta Madelaine-ék házának ajtaját, és a küszöbről ordított befelé:

– Wiik! Itthon vagy?

Apácska otthon volt. Nemrégiben érkezett haza, de csak azért, hogy pihenjen egy keveset, aztán már mennie is kellett volna vissza a hajóhoz, mert a háló még mindig tele volt. Erre azonban aznap délután már nem került sor. Knutsen bíró levegő után kapkodva elmondta, hogy nem messze a várostól egy hajó zátonyra futott, sőt nem is zátonyra, hanem egyenest kirohant a partra, úgyhogy most ott fekszik összetört orral a homokban. Messziről nem vehető észre mozgás körülötte, ami roppant különös, ezek szerint a legénység odaveszett az ütközésben, pedig legalábbis távolról nem tűnik olyan nagynak a sérülése, viszont akik látták, mind azt mondták, hogy már a tengeren bevonta a vitorláit, és a hullámok vitték ki a partra. „A hajó formáját tekintve angolok lehetnek” – tette hozzá Knutsen bíró, és ennek Anyácska és a gyerekek is megörültek, hiszen ha angol hajót kellett kipakolni, Apácska mindig hozott

valamit, leginkább gyapjút vagy meleg ruhát, amiről azt mondta, hogy a kereskedők a munka fejében adták neki. Anyácska ilyenkor olyan arcot vágott, mint amelyet akkor szokott, amikor Madelaine-ék próbálták megértetni vele, hogy miért verekedtek össze: úgy tűnt, hogy nem hitte el, de ezt sosem tette szóvá.

A pihenésből ilyenformán semmi nem lett. Apácska megkérdezte Knutsen bírót, hogy ne várják-e meg inkább a holnapot, meg tudnak-e fordulni még a sötétség leszállta előtt, mire Knutsen bíró letromfolta, hogy ugyan már, ilyenkor a leghosszabbak a nappalok, és különben is, sietni kell, aki hamarabb ér oda, azé a zsákmány. Úgyhogy Apácska elrohant Knutsen bíróval, meg pár emberrel, akiket Knutsen bíró szedett össze a környező házakból, és csak éjszaka érkezett haza, amikor ő is és Anyácska is azt hitte, hogy a gyerekek már alszanak. Madelaine azonban ébren volt: ha Apácska este, a lefekvés idején nem volt még otthon, ő rendszerint vagy nagyon nehezen, vagy egyáltalán nem tudott elaludni – ezúttal sem, így hát a takaró alól figyelve észrevétlen szem- és fültanúja volt Apácska hazaérkezésének. Apácska nagyon izgatott volt, legalább annyira, amennyire Knutsen bíró délután, ő is hadarva és kapkodva beszélt, és olyanokat mondott, hogy ilyet még sose látott ezelőtt, a hajón mindenki meghalt, azonban nem az ütközéstől, hanem egész más miatt: halottak feküdtek a fedélzeten és a kabinokban, de valami irtózatosságon, megfeketedett arccal és foltos végtagokkal, a koponyájukon a csontig aszott a bőr, ezen felül pedig hányadék és vér mindenütt, egyszóval, rettenetes látvány volt még Knutsen bíró, meg azok számára is, akik már részt vettek hadjáratokban, és találkoztak ott pár borzasztó dologgal.

– Nem voltunk sokáig, így aztán nem is hoztunk semmit haza – tette hozzá Apácska, és Madelaine a takaró alól mentegetőzést hallott ki a hangjából.

– Nem is néztetek szét? Azt se állapítottátok meg, hogy milyen hajó volt?

– Angol hajó. Ezt már Knutsen bíró is megmondta délután, nem figyeltél? – Apácska ingerülten fölemelte a hangját. – Azt is a bíró mondta, hogy menjünk innét gyorsan, ne nyúljunk semmihez, a legjobb volna a hajót fölgyújtani a hullákkal és a rakománnyal együtt, viszont ki tudja, lehet, hogy az is veszélyes, a füst megmérgezheti a levegőt, ennek Knutsen bíró még alaposan utána fog járni, majd kérdezősködik a fatemplom frátereinél.

– Nem értem... Miért kellene fölgyújtani a hajót? Megijedtetek néhány megfeketedett holttesttől?

Madelaine nem hallotta tisztán az erre a kérdésre adott újabb izgatott és hadaró választ, arra azonban később is emlékezett, hogy Apácska még inkább ingerültebb lett, vitatkozni és veszekedni kezdett volna Anyácskával, aki azonban csitította, hogy maradjon csöndben, fölébreszti a gyerekeket. „Én nem alszom” – suttogta Madelaine a takaró alatt, aztán néhány másodperccel később elaludt, és reggel, amikor fölébredt, Apácska nem volt sehol. Madelaine szerette volna megkérdezni Anyácskát, hogy miről beszéltek még Apácskával, amit ő esetleg nem hallott, ám bármennyire furdalta az oldalát a kíváncsiság, inkább csöndben maradt, nem akarta elárulni, hogy hallgatózott. Apácska egész nap a tengeren volt, Knutsen bíró sem mutatkozott, majd amikor este megjött, Apácska elmondta, hogy a bíró emberei mégis csak fölgyújtották az angol hajót. Madelaine ekkor megkérdezte, hogy akkor mégse mérgezi meg a füst a levegőt, de amint kicsúszott ez a száján, már meg is bánta, hiszen a szülei ezáltal rájöhettek arra, hogy kihallgatta az éjszakai beszélgetésüket.

Azonban vagy nem vették észre a lelepleződését, vagy nem törődtek vele, ehelyett Apácska elmagyarázta, hogy Angliában nagy betegség pusztít, amit úgy lehet elkapni, hogy az ember belélegzi a korábban megbetegedettek holttesteit és használati tárgyai által megmérgezett levegőt, Knutsen bíró pedig attól tartott, hogy a füst szanaszét viheti ezeket a mérgeket. Azóta viszont értekezett a fatemplom tudós fráterével, és úgy döntött, hogy jobb, ha fölégetik a hajót, mert egy esetleges ebbéli mérgezésnek kisebb a kockázata, mint annak, hogy mások odamennek Bergenből vagy a környező falvakból, és nem törődve a hullákkal, bemásznak a raktérbe, és széthordják a méreggel telítődött rakományt.

Aznap este Madelaine korán elaludt, méreggel meg betegséggel álmodott, és amikor fölébredt, rettenetesen megrémült, Apácska ugyanis a szokásától eltérően otthon volt, lázasan feküdt az ágyában, és még beszélni is alig tudott, nem hogy fölkelni vagy járni. Madelaine ijedten gondolt arra, hogy a betegséget ő hozta Apácskára ezzel az álommal, úgyhogy amikor Anyácska vagy a testvérei nem figyeltek, sűrűn fohászkozott Jézushoz, hogy múlassza el az álom rontását, és vigye el Apácska betegségét.

– Wiik, merre vagy? – hallották Knutsen bíró méltatlankodó kiáltását már az utcáról, majd miután a bíró benyitott, nem ment beljebb, hanem megállt a küszöbön, és egyre nagyobb sápadtsággal hallgatta Anyácska beszámolóját Apácska betegségről. Nem is volt ott sokáig, sebesen keresztet vetett, és falfehér arccal, szinte futva távozott, Anyácska pedig elküldte Madelaine-t a kikötő végén magasodó fatemplomba, hogy hívja el valamelyik frátert, olyat, aki ért az orvosláshoz.

Madelaine nekivágott az útnak, ám a szíve szerint először a fölégetett hajót nézte volna meg. Először el is indult a fatemplommal ellenkező irányba, aztán eszébe jutott, hogy Apácska nem mondta meg pontosan, hogy merre ért partot a hajó. Úgyhogy mivel nem akart a fölösleges keresgéeléssel időt veszíteni, és ezzel kivívni Anyácska haragját, megfordult, és elsietett a fatemplom felé. Útközben többször is az eget nézte, figyelte a sirályokat, ahogy köröznek a tenger és a kikötő fölött. Észrevette Knutsen bírót is, épp nagy hévvel magyarázott Gilke halásznak, és az ő házuk felé mutogatott. Madelaine, amint elhaladt mellettük, udvariasan köszönt, ők azonban nem viszonzták a köszönést, hanem elfordultak, és mintha még arébb is lépdeltek volna egy kicsit.

Erlin fráter jött el a fatemplomból Madelaine-nel. Mikorra megérkeztek, Apácska még rosszabbul volt: becsukott szemekkel, félig öntudatlanul nyögdecselt az ágyon, Madelaine testvérei körbeállták, és elképedve, tágra nyílt szemekkel bámulták, mivel még soha nem látták Apácskát ennyire gyöngének és erőtlennek. Anyácska gyorsan elhessegette a gyerekeket az ágy mellől, utat engedve Erlin fráternek, aki megtapogatta Apácska testét, majd közölte, hogy lázas, ami attól van, hogy összesűrűsödött a vére. Anyácska ekkor valamelyest megkönnyebbülve megkérdezte, hogy ezek szerint ez mégse az angliai betegség, mire a fráter komoran, de határozottan megrázta a fejét, és kést kért. Belemetszett Apácska karjába, Anyácska pedig gyorsan hozott egy edényt, amivel fölfoghatta a vért. A fráter várt egy keveset, majd miután úgy vélte, hogy elegendő vér folyt ki Apácskából, bekötözte a sebet, és meghagyta Anyácskának, hogy ha inni kér, adjon Apácskának vizezett sört, ételt azonban keveset, sőt jobb volna most egyáltalán nem ennie, nehogy ismét besűrűsödjön a vér. Itatni viszont föltétlenül kell, és amennyiben nem javul az állapota, hívják el őt

újra néhány nap múlva, akkor majd megint eret vág, egyébként meg imádkozzanak buzgón a fölgyógyulásáért.

Erlin fráter távozott, Madelaine pedig arra gondolt, hogy ha Apácska nem kap enni, akkor végképp legyöngül, és nem tud dolgozni, aminek Knutsen bíró nem fog örülni, sőt nagyon mérges lesz, és azt fogja mondani, hogy neki nem kell gyöngge halász, keres inkább Apácska helyett valaki mást. Ez viszont azt jelenti, hogy Apácska nem kap Knutsen bírótól pénzt, és ha pénz nincs, Anyácska nem tud enivalót vásárolni a piacon, tehát nem csak Apácska nem fog enni, hanem egyikük sem, s ettől mindnyájan legyöngülnek majd. Eme aggodalmait azonban nem merte Anyácskával megosztani, félt ugyanis attól, hogy Anyácska az Apácska feletti aggodalmában megdühödik reá, és veszekszik vele.

A következő eseményekre Madelaine később már nem tudott egészen tisztán visszaemlékezni, bizonyos dolgok összefolytak az emlékei között. Annyi bizonyos, hogy Anyácska nem tudta betartani Erlin fráter utasításait, ugyanis még aznap este ő is ágynak esett. Neki is láza volt, gyöngyözött a homloka, Madelaine alig győzte törölgetni. Apácska ekkor már vért hányt, tiszta mocsok lett a ruhája és a takarója, Anyácska pedig a láz okozta rohamok közötti tiszta perceiben azt hajtogatta, hogy Erlin fráter bizonyára tévedett, ez mégse vérsűrűsödés, hanem az angliai betegség. S arra is még emlékezett Madelaine, hogy másnap reggel, amikor Apácska már nem hánykolódott, nem csapkodott, csak feküdt csukott szemekkel, mozdulatlanul, és fekete meg sötétvörös foltok borították nem csupán az arcát, hanem a testét mindenütt, Anyácska a forró láztól alig érthetően, halkán és helyenként összefüggéstelen, körülményes mondatokban arra kérte őt, hogy menjen el megint a kikötő melletti fatemplomba, és hívjon el egy frátert, de lehetőleg ne Erlint, hanem valaki mást, aki meg tudja az angliai betegséget gyógyítani. Madelaine azonban nem tudott se fráterért, se bárhova menni, ugyanis alig lépett ki a házuk ajtaján, ott termettek előtte Knutsen bíró emberei, és durván visszalökdösték, de nem a kezükkel, vagy úgy, hogy hozzáérték volna, hanem hosszú botokkal és lándzsanyéllel ütlegették meg döfködtek, hogy azonnal kotródják vissza a házba. Madelaine sírva fakadt, hogy neki el kell mennie a fatemplomhoz, mivel Anyácska is, Apácska is betegek, bizonyára elért idáig az angol hajó máglyájának a füstje, és mégis csak megmérgezte náluk a levegőt, azonban Knutsen bíró emberei mintha meg se hallották volna, a botokkal és a lándzsanyelekkal visszataszították a házba. Aztán valaki becsapta az ajtót, és a következő pillanatban Madelaine gyors kopácsolást hallott. Az ajtót onnantól fogva nem tudta kinyitni, ugyanis beszegezték, csakúgy, mint az ablakokat. A házra a verőfényes nyári napsütés ellenére is sötétség borult, Madelaine még hallotta, amint a bíró emberei elrohannak, azután az alig félhomályban csupán Anyácska és Apácska nyögése és sóhajai hallatszottak, és a gyerekek hamarosan üvöltéssé fajuló síró zokogása.

Onnantól fogva lassacskán elfoszlott az emberi emlékezet, és Madelaine egyszer csak arra eszmélt, hogy ő voltaképpen egy madár. A testvérei ordításának szünetében a sirályok csivitelését hallgatta a tenger felől, majd egy idő elteltével hirtelen az jutott eszébe, hogy a madarak magasan repülnek, a tenger fölött köröznek, csapdosnak szárnyaikkal a kéklő ég alatt, úsznak a levegőben a Nap felé, és nem egy sötét házban rostokolnak naphosszat. Odament hát az egyik bedeszkázott ablakhoz, és csőr híján az ökleivel ütni kezdte. Sokáig ütötte, egészen belesajdult a keze,

a sötétben azonban nem vette észre, hogy föl is sebesedett, és lassacskán elborítja a vér. Mivel semmit nem ért el az ütlegetéssel, és a madár továbbra is fogságban volt, sírni kezdett. Aztán belealudt a sírásba.

Amikor fölbredt, nem csak bent, de kint is sötét volt. Nagyon megéhezett. Utoljára akkor evett, amikor a szülei már nem szóltak és nem is jajgattak többé, és a testvérek a sötétségben botorkálva kipakolták az éléskamra maradékait. Találtak még némi szárított halat, ám mert nem látták, mit tesznek a szájukba, egyikük torokán megakadt egy szálkával teli falat – fulladozni kezdett, azután hörögni, s amikor elcsöndesedett, a másik kettő nem tudta eldönteni, hogy elaludt-e, vagy ő is abba a némaságba és mozdulatlanságba zuhant, amiben Apácska és Anyácska is voltak. Nem sokkal később a másik gyerek is belázasodott, onnantól fogva Madelaine egyedül bolyongott a sötét házban. Ami harapnivalót még talált, azt fölfalta, azonban rövidesen minden elfogyott, nem csak az élelem, de a sör és a víz is, úgyhogy a faltól falig verdeső madarat nem csupán a rabság kínzó érzete, hanem pokoli éhség és szomjúság is gyötörte. Talán az utolsó erejét szedte össze, amikor az éjszaka közepén a keze ügyébe került széssel ismét ütni kezdte az egyik bedeszkázott ablakot. Sokáig, nagyon sokáig ütötte, közben annyira elfáradt, hogy a fáradságtól öntudatlan állapotba került, onnantól fogva teste magától cselekedett, nem érzékelte sem az ütések súlyát, sem ritmusát. A hátsó ablak deszkáinak rései között már megjelentek az első fénycsíkok, jelezvén, hogy új nap virradt, amikor az órák óta csépelte deszka egyszeriben engedett, és hangos recsenéssel elvált a faltól. Az így keletkezett keskeny résen át friss levegő árasztotta el a házat, s behozta a tenger illatát. A madárka megpróbált még tágitani a nyíláson, aztán amennyire csak képes volt rá, összehúzta magát, és keresztülmászott a lyukon. Az sem állította meg, hogy a deszka szilánkjai össze-vissza karistolták. Az ablakpárkányról a ház előtti fövenyre zuhant. Ott, letaglózva a friss tengeri levegőtől, azonnal elaludt.

Sok évvel később, amikor az emberek még mindig újra meg újra borzongva és elbűvölve mesélték egymásnak a történetét, rendre azt tartották a legnagyobb csodának, hogy Madelaine egyetlen pillanatra sem esett kétségbe. Ismerte Bergent, akár a tenyerét, tudta, mit hol kell keresnie ahhoz, hogy kielégítse szükségleteit. Bár azelőtt soha nem rakott tüzet, a szüleitől elleste, miként kell csinálni, úgyhogy miután a part melletti csónakok ott maradt hálóiból kiszedegette a halakat, meg tudta sütni azokat. Jó érzéssel Knutsen bíró házát választotta első számú lakhelyéül, ott aztán nagyon sok hasznos és használható dolgot talált, onnan röpdösött ki nap mint nap élelemért (ami többnyire halból és a különféle épületekben talált szárított ételekből állt, valamint erdei bogyókból és fenyőmagokból), illetve vízért a patakhöz. Bejárta a város minden zegét-zugát, fölkereste és összeszedte magának, ami hasznosítható. Egyedül a Wiik család hajdani otthonába nem ment be, azt mindig elkerülte, még csak rá se nézett a bedeszkázott ablakokra.

Azon se rémült meg – legalábbis így beszélték később az emberek –, hogy nem talált sehol senkit. Először, az üres utcák és kikötő láttán azt gondolta, hogy a többiek a házaikban vannak, ám hamarosan szembesülnie kellett azzal, hogy a város teljesen kiürült. Nem csak a lakói mentek el, de onnantól fogva a hajók is elkerülték Bergent. Madelaine egyedül, árva madárként bolyongott előbb heteken, majd hónapokon át keresztül-kasul az elhagyatott utcákon és tereken, fölfeszített minden ajtót, és minden házba bement, de hogy pontosan mit csinált, és az élelemgyűjtésen

túl mivel foglalkozott, az nem derült ki soha. Madelaine se beszélt később erről. Miután hazatértek, Bergen lakosai mind észrevették, hogy jártak a házukban, ám az élelmen és egyes ruhadarabokon kívül lényegében nem hiányzott semmi, csak azt látták, hogy a szekrények nyitva vannak, egyes bútorok nem a megszokott helyükön állnak, és hogy ültek a székekben és feküdtek az ágyukban. Azt is csak véletlen félmondatokból tudták meg évekkal később, hogy télen Bergen néma utcáin fölbukkantak a farkasok, és Madelaine, a rabságból szabadult magányos madár ekkor jókora máglyát rakott Knutsen bíró udvarán, hogy távol tartsa őket a háztól. A farkasok élelmet kerestek, és betörték a Wiik család házába, fölfalták, amit odabent találtak, nem sokkal később pedig összerogytak az utcán, és keserves hörgések és vonítások közepette elpusztultak. Bergen hazatérő lakói hónapokkal később látták is az elaszott, kiszikkadt tetemeiket, amelyeket nagy elővigyázatossággal gyorsan elégették, gondosan ügyelve arra, nehogy hozzájuk érjenek.

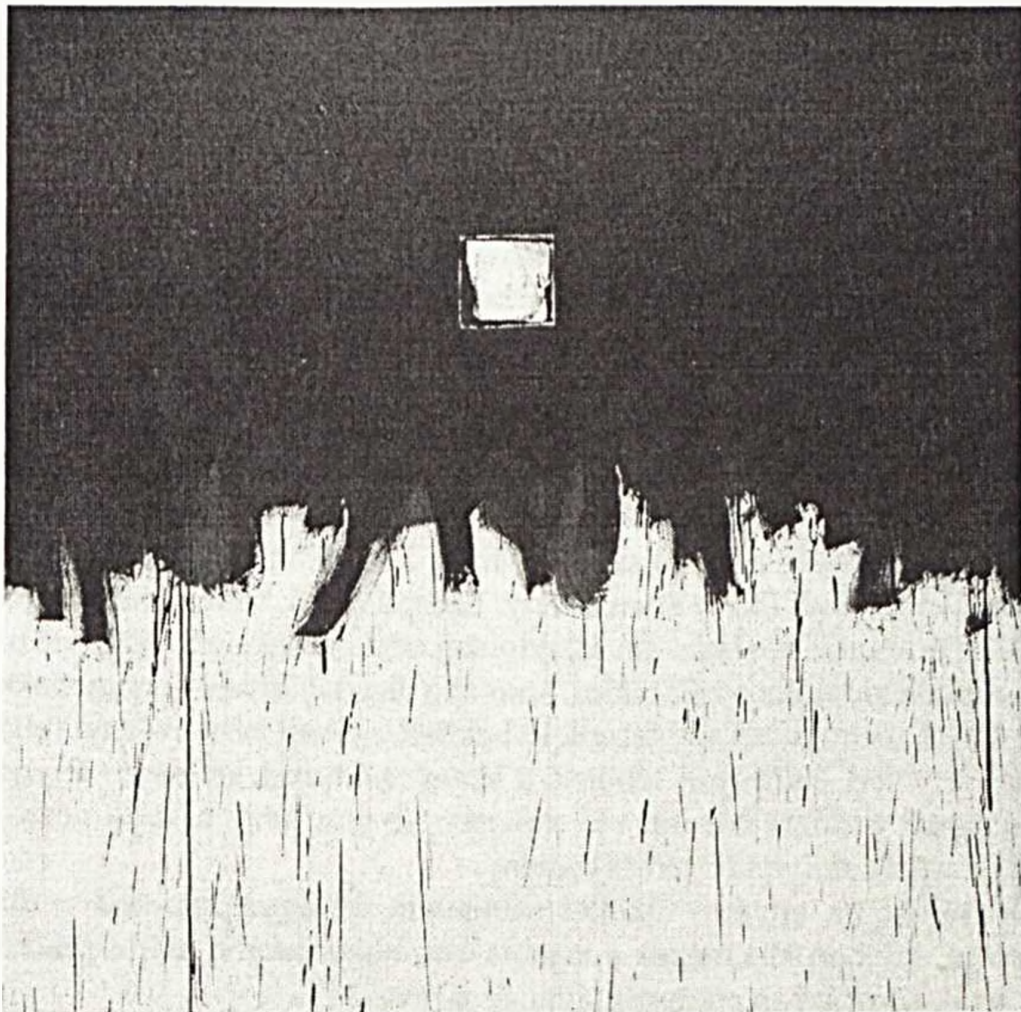
Már jócskán kitavaszkodott, amikor visszatértek. Majdnem egy évig voltak távol, és kevesebben jöttek haza, mint ahányan elmentek – ami elől menekültek, az ott, az erdei rejtekhelyen, a hegyek takarásában, a völgy mélyén megbúvó elhagyatott, hajdani falu házaiban ugyan nem érte utol őket, ám, különösen az öregek és a gyerekek, nem bírták mind erővel a mostoha viszonyokat. Knutsen bíró ismerte a helyet, ő vezette oda Bergen lakosait, akik csodálkoztak, hogy mennyire eldugott; közel van a városukhoz, ám mégis távol a világtól, csak az talál ide, aki tudja, hol és mit kell keresni. A házakat üresen, de egész jó állapotban találták, ami arra utalt, hogy a faluban néhány évvel vagy évtizeddel ezelőtt még laktak emberek, és hirtelen hagyhatták el, legalábbis erről árulkodtak az üszkösödés és a hajdani tűz jelei. Néhányan azt suttozták, hogy a település rajtaütés áldozata lett, rablólovagok vagy katonák fosztották ki és üzték el a lakóit, és Knutsen bíró onnét ismerhette ezt a helyet, hogy ő is a rajtaütők közé tartozott. Akár így történt, akár nem, semmi jelentősége nem volt a dolognak, az emberek addig is tisztelték Knutsen bírót, onnantól fogva azonban egyenesen a megmentőjüként tekintettek reá. Innentől kezdve még inkább hallgattak a szavára, és ellenvetés nélkül engedelmeskedtek az utasításainak. Azt is Knutsen bíró döntötte el, hogy mikor térjenek vissza: a tél elmúltával, amikor már teljes pompájában virágzott a tavasz, és noha semmit nem tudtak a külvilág dolgairól, joggal remélhették, hogy eltelt annyi idő, hogy az Angliából érkezett dögvész elvonult, és ők nyugodtan hazamehetnek Bergenbe.

Megpillantották Madelaine-t, és azt hitték, kísértetet látnak. A lány ott állt a főutcán szakadozott, a testméreténél jóval nagyobb ruhában, és amikor meglátta őket, csapdosni kezdett vézna karjaival, mintha azok szárnyak lennének, azután elfutott. Csak két napra rá bukkant újból elő, akkor a kikötőben tűnt föl, egészen váratlanul, az egyik halász vette észre, miközben ellenőrizte otthagyt bárkájának állapotát, hogy a szomszéd csónakban áll, és őt nézi. Akkor már nem félt, legalábbis nem szaladt el, a hazatérők közül pedig többen megismerték, hogy ez bizony Madelaine, Olaf Wiik lánya. Közönyös pillantásokkal fogadta, hogy páran tisztos távolságból körbevették, és azt mérlegelték, hogy vajon ő is elkapta-e a kórt, és nem volna-e jobb kövekkel halálra dobálni. Erlin fráter azonban azt mondta, hogy a betegségnek rég ki kellett volna rajta ütköznie, vagy ha időközben ki is ütközött, akkor bizonyára már kigyógyult belőle. Így hát nem bántották. Próbáltak beszélni hozzá, kérdezték, mi történt vele, hol volt eddig, mit csinált, ám Madelaine nem

válaszolt, csak csapkodott a karjával rendületlenül, mintha azok szárnyak lennének, és nyitogatta a száját, mintha az csőr lenne.

Azt is ugyanígy, jószérivel közönyösen nézte végig, hogy Knutsen bíró utasítására fölgyújtották és porig égették a Wiik család hajdani házát, amely ekkor már nem volt teljesen bedeszkázva, azt azonban akkor még nem tudták, hogy azt a nyílást, amelyen keresztül Madelaine kimászott, később a bent heverő tetemekből táplálkozó farkasok tágították tovább.

Madelaine-t hosszas tanakodás után Ingvild anyó fogadta be, akinek a háza a kikötő legszélén, a város határában állt, és akinek férje és felnőtt fiai évekkorábban, egy balul sikerült halászat során, egy fölborult bárka alatt, a tenger hullámai között lelték halálukat. Hosszú évek teltek el, míg Madelaine végleg fölhagyott a karcsapdosásokkal, és végre megszólalt. Knutsen bíróhoz azonban soha nem szólt, míg amaz élt, rendre elkerülte, hiába próbált a bíró olykor szép szóval, máskor erőszakosabban közeledni hozzá. Csupán Knutsen bíró halála után, már felnőtt fejjel, a férjének árulta el, hogy igazából soha nem haragudott reá, hiszen a bíró nem csinált egyebet, mint teljesítette a kötelességét, és megmentette a várost a pusztulástól. Csak hát – magyarázta Madelaine – valamennyire mégis csak ő volt az oka annak, hogy el kellett töltenie néhány sötét napot a szülei és a testvérei fekete foltokkal és jókora daganatokkal borított hullája mellett. Minden éjjel erről álmodik, és sokszor nem tudja eldönteni, hogy melyik az álom: az, hogy a házban van, a ledeszkázott ablakok mögött, vagy pedig az, hogy mindez már évekkor ezelőtt véget ért.

A szobrász vonatkozásai

(noteszlapok farzsebből)

Ha író volnék, Luca, írnék neked egy egész könyvet. Megírnálak nekem-magadnak, te volnál a nőalakom. Mosolyogsz, azt mondod, bolond vagyok, tudom, hogy annak tartasz, mikor az összes szépségedet csak tapogatom az anyagokban. Mindig, mindegyikben. Ugye, látod?

Ha beléd vágyom, és te épp a piacon diskurálsz a zöldségesfiúval, kifaraglak káposztatorzsából. Meg sárgarépából. A gyerekeknek tetszik. Mohón felfalnak.

Olyankor, mintha sosem lettél volna velem, sosem lehettem volna benned, újra csak megpróbálok elképzelni. És elkezdem formázni az arcod, agyagból tapasztalak össze, agyagból, anyagból gyúrlak, és féltékenyen pofozlak vizes kézzel. Sikamlós ajkakat formázok rád, és egyre csak csépelem az arcod.

Aztán a zöldségesre gondolok, és a tíz ujjamat merítem beléd, ökölbe szorul a kezem a koponyádban.

A részeidet külön-külön akartam érteni, azt hittem, ez lesz az útja, ahogy formálódsz a kezeim között, és soha el nem készülsz, Luca.

Dühödten gyúrom a melled fehér anyagát, a bikinid pántjának nyomán húzom az ujjam a nyakadig fel, hogy hányszor panaszoltad, nyafogtad, hogy karcsúbb, vékonyabb nyakat szeretnél. Bolond. Aztán kifaragtalak, keskenyebbre vettem, csak azért, hogy örülj, de végül nincs eredmény, egy karcsúbb nyakkal, kisebb fenékkal nem te vagy. Vagy ha mégis, hát nem tetszel, Luca.

És újra a bikinid pántjának fehér vonala nyomán Horvátország, ahogy a lapos sziklán fekszünk, az ujjbegyeimen a bőrredők ordítanak érte, hogy a bőrödhöz érjenek, és persze nem bírom ki, simogatni kezdem a vállad, odagördülök melléd szorosán, felkönyökölök, és a bőrömről keresztül, az ujjaim és a tenyerem bőrén keresztül magamhoz veszek.

A kezeim a gyökereim.

Aztán rám szólsz, hogy elfogom a napfényt. Hogy ne fogjam már el. Hogy ne vessek rád árnyékot. Igazad van, de egy kicsit, egy egész kicsit hagyhattál volna még, hogy a tenyeremmel beborítsam a melledet, ha már így födetlenül hagytad, ha már beúsztuk eddig a lapos szikláig, hogy kedvedre levehesd azt a felsőrészt, hogy napoztasd magad. Hogy érjen a fény. Ezért úszunk be minden nyáron.

Neked a nyár mellnapoztatás. Én tulajdonképpen örülök neki, hogy nem veszed le a parton a melltartódat. Ez a kék bikini, amit alig akartál felvenni, hogy neked az nem való, nem áll jól, és hogy túl sok látszik ki belőled, nekem kéttenyérszerű feltárulkozás, ahogy sétálok veled, hanyagul lóbálsz a szalmaszatyrod, és nézd, te nyálzósájú, napágynyitogató, bronzra barnult ifjú a parton, te tanulófiú, te csak nézd a kék bugyiban ringó csípőt, milyen finom és tömény.

Luca, a csípőd az enyém. Ökölled dőngetem az agyagfeneked a műhelyben, megpaskolom, közben ki-kinézek a kisablakon, hogy jössz-e már a piacról, a karon a kosárral, a kosárban a káposztával, és a hússal.

Amíg élt, mindig arra gondoltam, hogy milyen jó napja lehetett a szemtelen zöldségesfiúnak. Annak a mamlasznak, akinek az apja is zöldséges volt, és még most is ott ténfereg a stand körül, néha arrébb húz néhány ládát. A fia meg akkorára nőtt, hogy leehette a fejről a licsit. Lichit? Ez az új mániád, hogy a licsi szépít. Hogy attól maradsz fiatal, és bájos, mert az ám valami mennyei dolog, pedig Luca, az én testem, az én sejteim adnak neked fiatalságot. Minden sejtem, az ondóm például, amit kipréselsz belőlem, az ajkaidra kenem, és elmázolom az arcodon, olyan vagy, mint a félkész fejed a műhelyben, piros, nedves, simítani, fogdosni való.

A melleid, amiből a gyerekeket tápláltad, minden nyáron a szemem előtt napoztatod, és arra gondolok, milyen nehéz voltál nekem akkor, azokban az időkben, amíg a vártuk őket. Egyre csak távolodtak a titkos örvényléseid, és az utolsó hónapokban már a vállamon, a mellkasomban, a gyomromban, a beleimben hordtalak. Kihordtalak téged és kihordtalak titeket együtt, két embert, a fiunkat és az anyját, aki akkor nem volt azonos veled. Két formában léteztél, a lényed kettévált, az én Lucám egy zárt nő lett, mint egy halványuló, lepréselt virág az örökkévalóságba merevített szépségével. Persze nem örökkévaló voltál, minden gyűjtemény, minden metszet elporlad, a lapok megsárgulnak és egyszer aztán nem lehet újra fella-
pozni, mert egy érintéstől azon nyomban szétesne az egész.

Megkönnyebbültem, amikor újra hasonlítani kezdted magadra. Hónapok teltek el a szülés után. Nem volt szép tőlem az a türelmetlenség. De nem mondhatom, hogy megbántam, nem, azt azért nem mondhatom. Sajnáltam eleinte egy kicsit, de már látom, hogy megerősödtem benne, gazdagodtam.

Az anya-lényed, mint valami ősi tenyészállat, lassan fejlődött. A gyermeked akartam lenni, ahogy egyre súlyosabbá alakultál bennem. Tudtad, az első perctől azt mondtad, fiunk lesz. Boldog voltam, és rettegetem. Gyűlöltem a fölényedet. Makacsul, kidobhatatlan gombócként gyűrögettem magamban a mosolyodat, amivel a tükröt jutalmaztad, ahogy nézegetted benne a kerekedő hasad. Néha utáltam, a semmibe kívántam a kiskölyköt odabenn.

*

Talán emlékszel még a tragikus sorsú szomszéd Endrére. Hogyne emlékeznél...

A cselédlakásban lakott mellettünk, és valamelyik nő étteremben dolgozott, azon kívül meg állandóan csak edzőterembe járt. A teste vitathatatlanul szép volt, a bronzos bőre, a széles háta is. De ahogy rád tudott nézni, attól újra olyanná váltál, mint a tükör előtti pózban. Messzinek éreztelek hirtelen, és esélyesnek a félrelépésre. Nem, Luca, nem mondom, hogy igazságos vagyok. Én a férfi táplálékát vettem olykor magamhoz, állat módra. Tudom, betokosodott baromnak hívsz emiatt, és igazad van, az is egy állat. Nem vitázom veled, és nem vagyok igazságos.

De ahogy az az Endre rád nézett, éreztem a szex szagát a levegőben. Elég volt kedvesen köszönnie neked, vagy mellettem lehajtott fejjel elrohannia a lépcsőházban, egyszerre nem éreztem magam a birtokos elismerésre és irigylésre méltó szerepében, egyből én lettem az ostoba uralkodó. A háta mögött kikacagott király, a nevetséges bohóc, aki nem csinál mást naphosszat, mint farigcsál és hagyja, hogy a legjobb asszonyt más csókolja. Ilyenkor is csak a butaságom ostromolt, az döngette a váram kapuit, az ürítette ki a szellemi éléskamrát.

Az az Endre a zselézett, szőkés hajával, a félig nyílt fehér ingeivel. Ha nem lett volna olyan... olyan, amilyen volt, talán még jóban is lehattunk volna. Barátok sosem lettünk volna, de lehetett volna valamiféle jószomszédi viszonyunk, ki tudja, talán meg is mintáztam volna... az az igazság, hogy néha... így is befurakodott a kezem alá, bosszantóan, idegesítően, kihagyhatatlanul jöttek a válla vonalai, a széles szája, a feszes karjai. A mellkasának azok a rohadtul gladiátori arányai.

Addigra már igazán gyűlöltem.

Boldog voltam, ha nem éjszakázott otthon és nem képzeltem el, hogy ott alszik meztelenül a fal mögött valahol, az elképzelt legénylakásában, selyemágyneműben.

Amikor a balesete történt, nem éreztem semmit. Lezuhanni részegen a harmadikról a belső udvarra, nem valami rendes dolog tőle. Nem tudtam sajnálni a történeteket. A szánalom leghalványabb jele sem volt bennem, de az öröme sem. Örülhettem volna, hogy nincs ott többé, mint egy állandóan fenyegető árnyék, vagy inkább fehéringes szellem görögisten-testtel, de nem örültem. Egy kevés, a megkönnyebbüléshez fogható érzés fogott el, aztán valami idegen szomorúság. Nem az a mély, igazi, elkésztető, inkább olyan, mint térdig vízben járni, megsúlyosbodik tőle a haladás, gyötöri ugyan az embert, de nem kínozza igazán. És nem tehet ellene semmit. Ilyen üres-féle szomorúság volt ez, és ez is csak legfeljebb azért, mert végül is, fiatal volt. Harminc körül az embernek ne loccsanjon szét a koponyája a kövön. De nem tudtam arra gondolni, mi állhatott előtte. Baljós semmi vette körül, és nem éreztem azt, hogy bármi is kimaradhatott volna az életéből. Bármi olyasmi, ami egyébként még várhatott volna rá, ha tovább él. Semmi.

Minden ugyanúgy ment tovább, mint mielőtt megszületett, s ez volt az én daldalmam. A bezzeg-énemé.

*

Összekeverik, Luca, összekeverik az érzékelést a félelemmel, és elhanyagolják a jelentőségét. Nem vallják be a szükségművészetet, nem csak nem vallják, de szégyellik. Letagadják, hogy mind félelemből kezdtük el.

*

A komplexitáson gondolkodom. Ahhoz hasonul egyszerre minden, hogy én például mindig csak ugyanabban az egy trikóban tudok aludni. Jól ismered ezt a fehér trikót, a kis lyukat is rajta, jobb oldalon, alul. Ezt még szex után is magamra húzom, azt mondod, hogy ez az én alvósmackóm. Egy alvósmackó-csőkevény, minden éjszakára testközelben, egyszer páncélnak is nevezted. Ez az a trikó, amit mindenre rá lehet húzni. Az én fehér trikóm, ami ki tudja, mi a csudától fehér még mindig, biztosan ismersz erre egy varázslatot, és arra is, hogy összetartsd a szálait szövetként ennyi éven át. Ez hasonlít legjobban arra, amit most komplexnek gondolok.

A lökött Betár Tóni mondta mindig, hogy valami komplexet kell létrehoznunk. És megfont két, karszékszerű, egymásba illeszkedő szobrot, falemezekből, mintegy illusztrálandó, mire is gondol.

Emlékszem, azt mondtad egyszer, a fémes tárlatnyitón, hogy olyanok vagyunk, mint két hülye buzi.

Olyanok voltunk, például többször is aludtunk együtt a műhelypadló szivacsán Tónival, ha hajnalig beszélgettünk. Összebújtunk, ha hideg volt.

Végül csak ő beszélt, és villogott a szürke szemében a kétségbeesés. Nem tudtam, mi villog benne, akkor még nem tudtam, csak néztem, ahogy az állát a levegőbe dőfte, hegyes orrának cimpái olykor vadul kitágultak, és csak beszélt és beszélt.

Csontos ujjával százszor is megmarkolta a levegőt. Azt hittem, hogy zseni. Végigkísértem a futamait, és elhittem, no, bevallom, elhittem minden tüzét és minden hanyagságát. Valahogy, Luca, még az is megfordult a fejemben (és ezt csak most neked vallom be, és csakis ennyi év távlatából), hogy az, amit magamban érzek, mindenem, ami az anyag megmunkálására törekszik, nem is bennem van meg, hanem őbenne. A Betár Tóniban.

A munka közben és nagy megtorpanások kilátástalan völgyeiben, amikor az ember minden addigi munkájának (sőt önmagának) a létjogosultságát is megkérdőjelezi, ő volt előttem.

Azt hittem (tudom, hogy ez furcsa lehet tőlem, Luca), hogy nekem így kell találkoznom a való életben a tehetséggel, rajta, az egykori évfolyamtársamon keresztül.

Az is megfordult a fejemben, hogy nekem kell őt istápolni. Az ellenállhatatlan teremtő erő ugyanis benne lakozik, tehát azzal tehetem a legtöbbet a szent szobrászat asztalára, ha egy idő után már csak neki dolgozom, segítem őt mindenben. Igen, nevetségesen patetikus ez, mint egy szerelem utólag, főleg, ha arra gondolok, hogy azt latolgattam, mikor hagyjam abba az alkotást, s ajánljam fel örök szolgáltaimat a barátomnak.

Akkor aztán, egy este, mintha hideg szél fújta volna meg a szívem burkát, olyan dermesztően hallottam ki a szónoklatából a félelmet.

És az akarást, a rosszabbik fajtából, idegenül, hogy ez a fiú nagyon akar valamit csinálni, nagyon ki akar találni. Akkor vettem észre, hogy kifogyott a kedvenc mesztérek szavainak újraértelmezéséből, és meghallottam, egyszerre jégtisztán, hogy a srác csak és kizárólag önmagát próbálja kitalálni. És a lehető legrosszabb úton jár.

Elment a kedvem a szó legszorosabb értelmében mindentől, alig ettem, hetekig alig beszéltem. Veled se álltam szóba, nem kerestelek. Megérezte persze ő is, tudta, biztos vagyok benne, hogy tudta, hogy egyszerre átláttam rajta.

Akkor találta ki a márványt. A komplex-rögeszme napernyője alatt utazott el Carrarába.

Azóta hazajött, márvány nélkül, kétszer nősült, és most furcsa cserepeket meg kövázákat gyárt valami tetőműhelyben, amit az apósától kapott. Ismered a családot. A Tóni a díszmajmuk. Ahogy Ottó mondja. A gazdag család befogadott művésze. A toleranciájuk és sznobériájuk élő bizonyítéka. Legutóbb a Bem moziban futottam vele össze, ott iszogatótt hétköznapi este, mondta, hogy van valami program, de valójában nem érdekelte, van-e vetítés. Megittunk két fröccsöt, és nem beszélünk. Aztán hazajöttem.

Ki tudja, lehet, hogy odalent, Carrarában őrzi egy darab márvány a keze nyomát. Remélem.

A belé vetett hitem pont megerősödött, mielőtt kidurrant volna, mint egy lufi, akkor, amikor a fémfeldolgozó mellől lopott acél- és vaslemezekből dolgoztunk.

A boldog idők! Flexszel hasogattunk mobil- és függőszobrokká temérdek lemezt. Ma is ott lógnak a bontásra váró, kis állomásépületben, meg ácsorognak mellette a gazban, a kőkerítésnél, ha csak össze nem szedték őket a fémgyűjtők, s el nem adták kilóra. Ismered ezeket a munkákat, ott voltál a „tárlatnyitón”. Hehe.

Emlékszem, nem is foglalkoztam veled. Nem váltottunk egy félmondatnál többet. De tudd, hogy ha nem lettél volna ott, nem éreztem volna jól magam. Igazad volt, mint két rossz buzi, úgy villogtunk egymás oldalán a Tónival.

Ezek voltak az utolsók. Mint gigantikus emlékeztető-cédulák, ma is ott lógnak valahol a lezárt állomáson, nekem biztosan. Lógnak, és itthon, a műhelyben, a bar-na asztal fiókjában ott vannak a fotók is, amiket a Cseh Ica készített, és le is hozták valamelyik lapjukban.

Milyen boldogok voltunk, meghaladva a kiállítóhelyeket, a köztereket, doboltunk a fémen, mint két urbánus bennszülött, kantáros munkásnadrágban, pucér felsőtesttel, borostásan és részegen.

És utána, amikor az üresség félelme teljesen kétségbeejtett, akkor láttalak meg igazán téged.

Téged, Luca. Az addigi néhány összefekvésük hirtelen mind egy-egy vallásos erejű szertartássá emelkedett az emlékezetemben. Egy szempillantás alatt megéreztem az ízeidet, a Nagy Munkába vetett, csúfosan szétfagyott, széthagyott hitem helyét elkezdte betölteni a kettőnk zamata. Újfajta illatokra és érintésekre lettem érzékeny, és a flexszel együtt elengedtem a Tóni kezét is.

Bánni és sajnálni kezdtem, hogy addig nem voltam elég jó hozzád. Megijedtem, hogy talán örökre kiiktattalak az életemből. A fémek után hetekig nem láttalak.

Szívtam a fogam, mint amikor jeges víz ér hozzá, ha arra gondoltam, milyen ostobán érzéketlen voltam, amikor az első kapkodó szex után azt akartam a tudtadra adni, hogy jó lennél szeretőnek. Nem csak lennél, inkább, mintha azt mondtam volna, hogy megengedem neked, hogy legyél a szeretőm. Alkalmilag, hiszen nem vágyom másra, mint a munkámmal való bizalmas, háborítatlan viszonyra.

Hidd el, nem akartalak bántani, se így, se úgy, mégis. Tudod, tudod te jól, hogy nem akartalak, hiszen a te okos jószágod megtartotta köztünk ezt a testiségből font vékonyka fonalat, amivel beléd kötődtem, s te ezen a láthatatlan hosszúpórázon elengedtél. Sírtál miattam, tudom.

Mi lehetett az, ami miatt mégis megmaradtunk, főleg, ami miatt te megmaradtál nekem-velem? Rejtély, Luca, titok, láthatatlan. Talán csak te tudod. Vagy te sem.

Sugárzott belém az addig ismeretlen, de édes, otthoni érzés. Attól fogva a gondolataim hátsó szobájában te ültél, álltál, vagy feküdtél, szétvetett lábakkal, állandóan izgalomban tartva engem, mint egy vérszomjas kopót, és mint egy kisleány, aki a kebledre vágyik térni, s megmarkolni, ha a behízelt mosolyára kitárod a karod.

Onnantól sejtés voltál bennem, az életem megsejtése és egy időre a félelem is eltűnt a szememből.

Nem is dolgoztam, emlékezz csak, de nem voltam szomorú. Ellenkezőleg. Boldogan vettem neked az édességet a pénzből, amit az egyik acéllemezemért kaptam. Ott, a vasút mellett, a helyi múzeum vette meg, mint modern alkotást, és szépen kibiggyesztette a báboskorlással körbefuttatott udvarára.

Közben az elmélkedéseim hátsó szobájából, a hálószobából, a konyhába költöztél, a szent és biztos tűzhely mellé, és számomra megnyílt az új út, de még hónapokig nem fogtam fel. Talán emlékszel rá, mit éreztél. Én azt, hogy az ősiségeddel vezetsz, és persze férfiasan újra kétségbeestem.

Minden, ami volt, fémes-idegenül kongott mögöttem és nem láttam előre. Igen, azt hittem, miattad nem tudok dolgozni. Pedig irtó nagy munkát végeztem így,

irtottam és dolgoztam, míg végre összeálltak a cserepek. Az anyagok és agyagok. Rájöttem az újdonsült érzéseim történelmi, sőt történelem előtti gyökerére. Rád-
éreztem, a testedre, és az anyagra.

Azóta nem vész el a fonal, még, ha úgy is érzem, sosem szakad el, legfeljebb meglazul.

De tartani kell, nekem is tartanom kell, nem elég már a te erőd ehhez. Tartom is, a magam brutális, meg szerencsétlen, meg botladozó módján, úgy, ahogy sikerül.

*

A részletekben csaholó kutya vagyok.

*

Amikor tisztába kerültem a helyzettel, rögtön magamat kezdtem formázni, barokkosan eltúlozva az arányaimat, különösképpen az orrom nagyságát, görbületének mértékét, és a szám szigorú vonalát. A bronzöntvények meglepőek lettek, a kiégett figurák nevetségesek.

Aztán meghalt anyád. Egyszer mindenkinek meghal az anyja, mondtad, és nem akartad, hogy veled menjek a temetésre. Csak amikor gömbölyödni kezdett a hasad, amikor minden nap a tükör előtt állva nézted, mintha a belsődbe látnál, akkor szoktad mondani, hogy milyen kár, hogy nem érhetted meg. Mogorva apádtól úgy loptalak el. Elloptalak, történelmi felhangokat ütve bele a történetünk talapzatába, raboltalak, hogy ne is vedd észre, ne tiltakozhass, csak akkor eszmélj, amikor már menthetetlenül velem élsz. Nem volt nehéz dolgom, bánatodban átölelni a derekad, épp csak egy könnyed emelés a lovam nyergébe, és már nálam is voltál. És nem zavart a műhely kosza, a koromfoltok a sarokban, a hideg padló és a rongyos matrac. Aztán persze a lakás, az mind a te érdemed. Az, hogy most a kölykeinknek otthonuk van, minden a te kezéd munkája. Kettőnk közül talán te vagy a szobrász.

Magadat tökéletessé alakítottad a terhesség alatt, tökéletesen gömbölyödő hasal, dagadó mellekkel. A húsdod felpuhult és a vonalaid meglágyultak. Bennem pedig felrobbant valami.

Az első gyermekem születése, a fiunké. Tudtad, előre tudtad az egészet, s én kívül az üvegfalon tipródva morfondíroztam a múlandóságon. Az anyaghoz való közvetlen közelkerülésen.

Kerülhettem-e valamihez közelebb annál, mint amikor a kezembe adták a fiunkat?

Gyötrött voltál, a szád kicserepesedett, s a tested is, mintha kiszáradt, égetetlen agyag lettél volna, táplálni akartalak, megtölteni életnedvvel. És félretenni. Életre kelteni, de nem élni veled.

Fiunk lett, megmondtad, hogy fiunk lesz, és úgy lett. Megmondtad, hogy másként fogok rád nézni, és úgy lett. Kicsit gyűlöltelek. Nem lehet kicsit gyűlöltni. Formálódottál bennem, izzottál és széthevültél, mintha öntés előtt lettünk volna állandóan. Folyékony voltál és félelmetes. Néha, mint egy betegség, feküdtél az ágyon. Félttem tőled. Anyám volt a felmentő sereg, hiába kérted, hogy ne hagyjalak vele magadra. Hagytalak.

Tudtad, hova megyek, a Sarkiba mentem, az Ottóval meg a Kemessel. Gizi nyaka, gyűrött krepp papír, ahogy csapolja a sört, néztem a vékony aranyláncát, és elfogyott a cigim. Mindig ez volt, és hiába kértük, hogy tartson másik márkát is, azt mondta, nem éri meg, és el kellett gyalogolnom két utcányit az éjjelnappaliba, ahol a dagadt nő ül.

Úl, dagad, és mindig ugyanúgy kérdezi, hogy mit adhatok.

Szívtunk, persze (a Kemesnél mindig akad egy kis fű). Néztam a boltban a nő dagadt kezét, ahogy püföli a pénztárgépet, hogy hányszor csinálta végig ezeket a mozdulatokat, néztem, a saját kezemre gondoltam, a bejáratott kezeimre, amik sosem csinálnak egy mozdulatot ennyiszor, ha csak nem az öngyűjtővel. Hogy az én kezemet is így kéne betanítani, be kéne gyakorolni valamit, így kéne besimulni a munkába, valahogy belelopni a gyakorlatba a formák újulását. Állandóan gyakorolok. Csak erre tudtam gondolni, hogy gyakorolok, de nem jól csinálom, nem mindig ugyanazt gyakorlom, hanem mindig valami mást, így aztán nem is gyakorlás, az egész egy elcsesztett újra-újrakezdés, és én is meg kéne hogy kérdezzem minden nap száz meg száz embertől, hogy mit adhatok.

A dagadt nő mindig megkérdezi. És mindig ad.

Én meg, ehelyett, megkértem a Vikit a raktárban. Ő tulajdonképpen azért volt ott. Néha lehet az ilyesmit tudni. Ő is tudta, én is tudtam, hogy hátramehetek segíteni kihozni egy rekesz valamit. Annyira egyértelmű egy ilyen helyzet, hogy talán el se tudod képzelni. Még a Gizi is tudta. Aki a Viki anyja lehetne, de nem az. Ha az lett volna, lehet, hogy nyakon vág, de így csak odaadta a kulcsot az övtáskájából.

Szeretnék valami olyasmit írni, hogy rád gondoltam, legalább, habár ez mindenképpen ostobán venné ki magát. Erre mondja Ottó, hogy ez olyan, helyzet, amiből sehogy se jössz ki jól, Bandibazmeg. Ha a Sarkiban ülünk, én vagyok a Bandibazmeg, mert szerinte azon a helyen ezt a nevet kell viselnem. Alliterál, rímel, passzol. Már hogy velem. A bazmeg. Ottó szerint. Jó, hogy ő az író. Az Ottó olyan hülye név, hogy arra úgysem lehet kitalálni semmit. Ott is hagytam őket a Kemessel és hátramentem a raktárba. Segítőkéz vagyok. Mit adhatok, ugye, egy orgazmust a Viki-nek például. Gerincre vágtam a rekeszek közt, durván, és amikor már éreztem, hogy remeg belül, amikor úgy voltam benne, ahogy benned szoktam, akkor nem történt semmi. Kemes mesélt párszor hasonlót, és nem hittem el neki, hogy a fűtől lehet ilyen. A farkam lassan konyulni kezdett, Viki lihegett alattam, olyan volt, mint egy lufi, valahogy az egész, mint egy leereszteni készülő lufi.

Úgy próbáltam csinálni, mintha élveztem volna és kiszálltam belőle még mielőtt igazán rám tudott volna nézni. Lehunyta a szemét, minden nő lehunyja, te vagy az egyetlen, aki úgy tud élvezni, hogy a szemembe néz. Veled tudok csak úgy élvezni, hogy a szemedbe nézek, Luca. Így aztán hónapokig nem is próbáltam újra.

Veled a lassú újrarájátszások következtek. A fiunk hízott, gyarapodott, és bömbölt, meg aludt, ahogy kell, és én naphosszat el tudtam tűnődni azon, hogy milyen lenne megint beléd hatolni. Rendesen. Nagy, kövér nőket formáztam, akkor csináltam azt a mamma-szobrot, amit úgy szeretted, és a másikat, amit meg ki nem állhattál, pedig szerintem hasonlóak, csak a második sokkal jobb.

Abban, amit kedveltél, több volt a lágyság, kevésbé volt félelmetes, mint a mamma kettő, amitől állítólag undorodsz. Megnézted és azt mondtad, undorító.

Egy szobor, ami undorító. Én csináltam.

Ragyogó. A legerősebb női szobrom, a legdurvább rettegés formája. A tömör hús kétségbeejtő ereje. Az áthatolhatatlan nő. Ezen a Kemessel legalább egy órán át röhögtünk. Hozott egy kis szilvapálinkát az apósától, aztán leültünk a műhelybe, és röhögtünk. Közben azon gondolkodtam, ha a Kemessel ketten iszunk, mindig röhögünk. Ha az Ottó is ott van, inkább sírni volna kedvünk. Egyikük nélkül sem

bírom sokáig. Költözz össze velük, azt üvöltötted, jól emlékszem, amikor Panna lányunk megszületett. Költözz össze velük, bazmeg, menj.

Megszülted, hazahoztuk, néztem, és még a fürdetés előtt mondtam, hogy jön anyám, engem meg várnak a Kemesék, hogy megigyük az áldomást az újkislányra. Rohadt geci voltam, te is megmondtad. Ahhoz képest, mennyire vártam, és mennyire örültem a kislánynak, annyira sok lett hirtelen. Két gyerekünk lett, Luca, és kettő az sok. De az csak akkor derült ki, amikor ott volt, és kicsi volt, szerencsétlen, puha, és tudtam, hogy éjjelente megint bömbölés lesz, és pelenkaszag reggelre, meg fürdetések és tápszerkevergetés, popsikenőcs vásárlás, védőoltás, büfi, hányás, mászás, állandó vigyázás.

Ti nők erre képesek vagytok. Képesek, legalábbis képesnek kell lennetek. Neked képesnek kell lenned rá, az egész óvva gondoskodásra, míg én... mihez értek én. A lányunktól megijedni tudtam csak. Még jó, hogy fiunk lett először. Kis tökös, a pelenkázón ide-oda gördítve, nézegetve, tapogatva, a végtelen finomságú anyagot, a lehetetlent. Lehetetlen, hogy ebből egy erős, hatalmas férfi legyen valaha. A fiad. A fiunk. Megszokható. Nőtt, és erősödött, és két év múlva már igenis lehetett látni, hogy ember lesz belőle.

De a lány... ahogy kicsomagoltad otthon, ahogy tisztába tetted, csak álltam, és megfagytam a tudattól, hogy egy újszülött nőt látok. A lába közt a dundi ajkakkal körülvelt kis nyílás, istenem, hogy mennyi bajt hozhat még neki, és mennyi jót, és egyszerre csak erre tudtam gondolni, Luca, és megijedtem. Neki is én vagyok az apja, de már egyáltalán nem tudtam, mihez kezd normális ember ilyen helyzetben. Mit kezd egy apa egy leánygyerekkel? Amíg a fiamat megtanítom fára mászni, meg focimeccset nézni, vagy egyáltalán focizni, vagy úszni, vagy csúzlit csinálni, vagy vízipisztollyal a harmadikról fejen találni a kopasz bácsikat, meg megtanítom arra, hogy ne húzgálja a lányok haját, addig egy lányt, mire taníthatnék? Legyen a te dolgod. Minden legyen inkább a te dolgod. Már a fiamat sem akartam annyira tanítgatni, mert mindig ott lesz egy lány is. Valahogy mindig ott lesz körülöttünk.

Velünk. Kénytelenek leszünk vele is lenni.

És persze, te tudtad. De én nem tudtam, Luca, honnan tudhattam volna, hogy ez pont így lesz jó. Hogy a lányom is öröm, hogy nem csak feladat, hogy ő is megtanulhat csúzlizni, és pláne, hogy tőle mi mindent megtanulhatunk mi... nem tudtam. Félttem, Luca, nagyon félttem tőle. Egészen addig, míg rám nem mosolygott, míg azt nem mondta, apa, sőt, még később is, de addig biztosan rettegve figyeltem, hogy gyarapodik, és azt kívántam, bárcsak örökre csecsemő maradna.

Nem maradt, szerencsére nem, és egy napon azon kaptam magam, hogy legalább tíz gyereket szeretnék, csupa lányt. Persze hallani sem akartál több gyerekről. Nem vagyunk nyulak, mondtad. Nem vagyunk. Csak mégis, honnan ez a gyávaság úgy egyébként.

A gyerekekbe tudtam felejtkezni egész délutánokat, ha nem voltál otthon, eszembe jutottak a legjobb játékok, amiket csak velük játszhattunk. Nem kellett felnőnem, és ezt megint csak neked köszönhetem. És már iskolába írtuk a fiunkat, amikor újra visszafordultam. Visszaléptem a műhelybe, a saját csendjeimbe, a saját falaim közé. Egyszerre éreztem, hogy letisztultak a dolgaim, hogy gyerekem van, felfogtam, valahogy akkortájt és aztán újra meg újra fel kellett fognom. Hogy gyerekeink vannak, és egyszer csak nem vagyunk felelősek, ahogy talán eddig se voltunk azok.

Néztem a fiam hátát, ahogy kézen fogva elindul veled az iskolába, néztem persze a fenekedet is, bámultam utánatok, a ház oldalát néztem aztán, ami előtt elhaladtatok, foszladozott a vakolat, nemsokára felállványozták, de akkor még a régi szürke festéket dobta le magáról, néhány helyen kilátszott a téglá, és elindultam a műhelybe és tudtam, hogy semmit, de semmit nem fogok aznap csinálni.

Elszívtam két doboz cigit, ismeretlenül szédelegtem az állványok és padok közt, az anyagokhoz hozzá se értem. A formák egyszerre végtelenek és értelmetlenek lettek, és túl sok értelmük lett. És arra gondoltam, hogy ez mind ugyanaz, Luca. Hogy valahogy el kéne mondanom. Hogy minden üres és minden bennünk van. Réges-rég.

Hogy talán nem is érted. Hát nem érted, hogy minden iskolával és leckével csak arra készítjük fel magunkat, hogy vágyakozzunk a felejtésre? Nem érted, hogy elkezd az ember ott, hogy leül egy fallal szembe, hogy az mindent kitakarjon, minden lényegtelenet és minden lényegest, és pont így derül ki, hogy valójában semmi sem fontos. Ami fontos, már megvan, és akkor viszont olyan elkeseredettül tudtalak éjjel kúrni, ahogy még soha, ahogy soha senkit, hát nem érted, hogy ez a szerelem?

Hogy fájt? Na persze. Nekem is.

*

Mind a ketten hallgatunk. Most mind a ketten másról hallgatunk.

Én az összes idegen érintésről. Nem is fontosak, nem azért nem beszélek róluk. Neked nem fontosak, nekünk nem fontosak. Nekem fontosak annyira, mint bármi-féle táplálék. Hallgatok a hazugságokról, pont így hallgathat, pontosan ugyanígy a szar a gazban. Vikikről, Zsuzsákról, kocsmákról, munkákról hallgatok most mélyen. És arról is, amennyire te tudsz fontos lenni. Ilyesmiket nem lehet mondani.

S te talán a szomszéd Endréről hallgatsz. Vagy a zöldségesről. Jól teszed, ha róluk. De ha mégis, ha rólam is hallgatsz, azt nem tudom, jól teszed-e. Ha rólunk nem beszélsz, ha magadról is hallgatsz, azt rosszul teszed. Érdekel, minden érdekel, azt akarom mondani, hogy ha azért hallgatsz, mert úgy gondolod, ahogy azon a nyári estén egyszer mondtad a fűzfák alatt, hogy te jobb, ha meg sem szólalsz, mert éppen nincs semmi magasztos dolog, ami eszedbe jutna, illetve ami mégis, azt én már előre elmondtam (mert annyit beszéltem akkor, úgy berúgtam a tücskök zenéjétől meg a jó zalai pálinkától, amit az Ottótól kaptunk ajándékba, és aztán kicsit el is szégyelltem magam), ha ezek miatt nem szólalsz meg, hát szólj inkább. Tudni akarom, hogy kell-e az az újfajta epilátor, vagy szeretnéd-e befesteni a hajad.

Sosem tudtam, hogy szólítsalak meg, Luca.

LÖVÉTEI LÁZÁR LÁSZLÓ*

„Költő” volt-e Arany János?

Miután az Olvasó magához tért a cím okozta sokkból, kérem, olvassa el az alábbi interjú-részletet¹:

„– A történelem egy kalap szart nem ér, a technika összes csodái és vívmányai egy kalap szart nem érnek a művészet által létrehozott értékekhez viszonyítva. Vannak műalkotások – ezeket nem én csináltam és nem is én fogom csinálni –, amelyek a teremtéssel ugyan nem állnak azonos szinten, de hát Bach, mondjuk, majdnem azonos vele. Mozart talán kevésbé, de ő is nagyon a közelében. Ez a rend kíméletlenül hierarchikus.

– Az írók közül kiket mondanál ilyennek?

– Shakespeare, Tolsztoj, Kafka, Csehov, Dosztojevszkij, vannak rengetegen, akik az emberről valamit tényleg elmondanak. Illetve hát nagyon kevesen. Moliére, Gogol. Akik az istenek közelébe érnek.

– Magyarok?

– Magyarok? Költők. Mindenképpen költők. József Attila. (...)

– Arany?

– Arany, igen, Arany. Talán Petőfi és József Attila állnak a hierarchia csúcsán. Ady. Arany nagyszerű mesterember, az isteni szikra benne inkább a szó technikai vagy formai értelmében működik. Vagy valamilyen konstelláció nem kedvező. Konstelláció kérdése is ez.”

Nos, ezért a „nagyszerű mesterember”-ért szerepel a címben az a furcsa kérdés. Most már csak azt kell megmagyaráznom, hogy miért akadtam fönn ennyire ezen az interjú-részleten. Hiszen ha a klasszicizmus korában élnénk, egy ilyen minősítés a legmagasabb kitüntetés lenne, amit költő kaphat! Sietek is leszögezni, hogy eszem ágában sincs polemizálni Nádas Péterrel. Mindenki olyan „világítótoronyot” választ magának, amilyent akar. (Nekem is vannak kedvenc szerzőim/olvasmányaim – ábécésdérendben: Arany, a Biblia, Csehov, Dante...) S Babits óta amúgy is tudjuk, hogy „nálunk az esztétika bizonyos fokig vérmérséklet kérdése”: „[Horatius] mindeddig a lírának egyetlen egy s utolérhetetlen mestere” – írta egyik levelében Berzsenyi, Shakespeare kapcsán viszont csak az angol költő „csúf fantazmáit” és „boszorkányait” említette meg. Nyilvánvaló, hogy Shakespeare túl „romantikus” volt a klasszicista neveltetésű Berzsenyinek. Aztán eltelt harminc év, s Petőfi már azt írta *Nemzeti színház* című cikkében, hogy „Shakespeare egymaga fele a teremtésnek”. Vörösmarty még tovább ment: „Shakespeare jó fordítása a leggazdagabb szépliteratúrának is felér legalább a felével”. És mit csinált mindeközben Arany?

* A szerző a *Palócföld* 2008-as Madách-pályázatán III. díjban részesült.

„időmet (...) Homérom és Shakespeareem társaságában töltöm el” – írta Petőfinek 1847 februárjában. Tehát egyszerre olvasott „klasszikus” és „romantikus” szerzőt ez a „nagyyszerű mesterember”...

Nádas véleménye Aranyról azért érdekes, mert nyelvközpontú (szöveg)irodal munkban nagyon furcsán hat elmarasztalni egy nyelvzsenit. Csakhogy mára elmúltak azok az idők, amikor még valamiféle nyelvfilozófia állt a „szövegelésünk” mögött (azt is mondhatnám: az epigonizmus erdejébe jutottunk), úgyhogy mélyen egyetérthetünk Nádas Péterrel, amikor elvárja egy költőtől, hogy valami fontosat is közöljön az emberről. (Berzsenyit idézve: „nincs rútabb teremtmény, mint a poéta, ha csak poéta, s mellette nem filozófus is”.)

Ugyanakkor Arany lemesteremberezésével Nádas tulajdonképpen irodalmunk egyik legnagyobb közhelyét ismétli meg: a magyar irodalom szereplőinek 99%-a ugyanis (író és olvasó egyaránt) mesterségbeli tudása miatt becsülte/becsüli Aranyt. „Mondani tudása abszolút volt, mondanivalóját mindegyre vitatják” – kesergett Németh G. Béla, Arany talán legjobb ismerője. „Nála minden a mestersége nagyságába szorul” – mondta Ignotus Arany századik születésnapján –, de „nem oly emlékezetes, mint Rembrandt, Balzac vagy Tolsztoj, nem oly feneketlen, mint Dante, Michelangelo vagy Dosztojevszkij, nem oly látomásos, mint Zola”.

Nem oly emlékezetes, nem oly feneketlen, nem oly látomásos... Egyik korábbi, szintén Aranyról szóló esszémben még azt írtam, hogy nem tudom, miért épp Aranyba szerettem bele. Azóta is elég sok időt töltöttem Arany társaságában, ezért amikor elolvastam a Nádas-interjút, először megsértődtem, majd mélyen magamba szálltam, s elhatároztam: újraolvasom Aranyt. Hátha tisztábban fogok látni néhány kérdést. Például hogy Arany tényleg csak „nagyyszerű mesterember” volt-e, vagy pedig kijár neki is a „költő” megnevezés? (Azé a költőé, aki a százötven év romantikán nevelkedett olvasó képzeletében megjelenik.) Hogy képes volt-e ismeretlen szépségek megmutatására is? Illetve hogy tudott-e tényleg valami fontosat is mondani az emberről?

Kezdjük a mesterembséggel. Ady „majdnem géniuszos hajdú-ivadék”-nak nevezte Aranyt, talán Babitscsal is vitázva, aki híres, *Petőfi és Arany* című esszéjében a magyar irodalom egyik legszerencsétlenebb (és végtelenül igazságtalan) bon mot-jával hívta föl magára a figyelmet: „Petőfi nyárspolgár a zseni álarcában. Arany zseni a nyárspolgár álarcában”. Számomra teljesen közömbös, hogy Arany zseni volt-e (Weöres kétségkívül zseni volt, mégsem épült be az emberiség közös tudatába). Talán szerencsésebb, ha Arany kapcsán (is) az „ihletett” költő fogalmát használjuk. Persze, mi az ihlet? Szabó Lőrinc szerint: „a logikus levezetés lépcsőinek gyors átugrása”. Próbáljuk meg visszavetíteni ezt az axiómát száz évvel korábbra, s nézzük meg, vajon találunk-e logikai „ugrásokat” Aranynál? A kérdés természetesen költői; csupa ilyesmivel van tele az Arany-életmű! Gondoljunk Arany oximoronjára, a „baldog csalódás”-ra! Vagy olvassuk el *A lejtőn* gyönyörű hasonlatát:

„Nem magasba tör, mint másszor –
Éltem lejtős útja ez;
Mint ki éjjel vízbe gázol
S minden lépést óva tesz...”

Normális esetben ennyi is bőven elég lenne, hogy Aranyt nagy költőként emle-
gessük. Hiszen már itt is kevésnek bizonyul az értelem, „a gondolat elvész csodás
sejtelemben” – ahogy Arany írta *Dante* című versében. „S minden lépést óva tesz” –
kérem az Olvasót, ha teheti, jegyezze meg tíz percre ezt a mondatot... Később még
hasznát veheti...

Miután elfogadtuk, hogy „ihletett” költőként Arany valóban képes volt ismeret-
len szépségekre is rányitni az olvasó szemét, nézzük meg, mit tudott – mondjuk, a
kortársakhoz képest? Válasz: mindent, amit a XIX. század közepének nagy költői
tudtak! Még a költészet értelmén (fölösleges voltán?) is elgondolkodott. Erről
„szól” *A dalnok búja* című verse, melyben saját lelkiismeretével „vitatkozik”. Rosz-
szabbik énje tudja, hogy mi a költő feladata („Tettekre híni fel a vásott / Idők fiát
szent hivatásod”), jobbik énje viszont retirál a „küldeteses” költészet előtt:

„Én a kifáradt küzdelemnek
Hanyatló korszakán merengek,
Szemem alátekint...
Késő, habár láttam virágát,
Biztatnom a kidőlt fa ágát:
Virágozzék megint.”

Alig van „dekadensebb” költője a világnak Aranynál:

„Egyhanguság, egyformaság;
A nappal egy világos éj;
Nem kék az ég, nem zöld az ág,
Menny, föld határán semmi kéj;
Csak sír az égbolt ezután
Örök unalmu lanyha cseppel,
Míg szétolvad...”

– írta *Ősszel* című versében. Nincs a világirodalomnak ennél „spleenesebb” vers-
szaka! „Ki hinné, talán Arany maga sem hitte volna, hogy a szűkös életű tanár
ugyanabban a bajban sínylődött, mint a XIX. századnak nagy romantikus poétái,
Byron, a lord, Chateaubriand, a vicomte és Musset, a nagyvárosi dandy? A francia
kortársak úgy hívták e kórt: *maladie du siècle*, az angolok meg úgy hogy: *spleen*” –
mondta Hatvany Lajos. A romantika vagy a szimbolizmus korszaka még beérte
volna annyival, hogy elkesergi a válság, az útvesztés líráját, Aranynak viszont több
kellett. „(...) tartózkodik a totális, egyértelmű eszményfosztástól, eszménytagadás-
tól. Baudelaire-ről, értőn, végletes dezillúzióját fájlaló cikket fordított és tett közzé
saját folyóiratában. A teljes tagadáson át való állítást (...) sem alkata, sem nevelteté-
se, sem helyzete nem engedte meg” – olvashatjuk Németh G. Bélánál. Örök szeren-
csénk, hogy Arany nem érte be (mert nem érthette be!) a tagadással. Hogy nem lett
„nihilista”, annak ellenére, hogy néha kacérkodott a gondolattal („Kívánom ma-
gamra a megsemmisülést” – *Mint egy alélt vándor*). Ő „mandátumos” költő volt. Őt
már Petőfi is „Homér-Arany János”-nak nevezte. De a múltba se tudott teljesen
belefeledkezni (mint például kortársa, Wagner a germán mitológiába), nála mindig
maradt valami „vaskosan reális”: tudta, hogy legfontosabb vállalkozása (a hún
trilógia) mennyire anakronisztikus (másképp nem maradt volna töredék), mégis

kínozza a „nemzeti epikát”. Éppen ő, aki rühellte a próféataságot. Aki semmiben sem volt biztos:

„...engem titkos métely
Fölemészt: az örök kétely;
S pályám bére
Égető, mint Nessus vére”

– ahogy az *Epilogusban* írta...

Azt hiszem, Arany legfontosabb tudása – tetszetős szófordulattal élve – éppen a nem-tudása volt. A bizonytalansága. A kételkedése. Nem áll szándékomban fölfedezni a spanyolviaszt, de tényleg nagyon jó lenne, ha szakavatott elmék egyszer alaposan megvizsgálnák, tanult-e Arany valamit Hume-tól vagy Kanttól, a nagy kételkedőktől, vagy veleszületett a tudása. Én az utóbbira fogadnék. Vizsgáljuk meg futólag Arany költői életművét ebből a szempontból is. Az *elveszett alkotmányban* éppúgy elítéli a maradiakat, mint a haladókat. Erre még lehet azt mondani, hogy bírálata az Eötvös-féle centrista eszmékben gyökerezik. Aztán következik a *Toldi...* 1847. január 23-án díjazzák a *Toldit*, 1847. május 27-én pedig (alig négy hónappal a díjazás után) már azt írja Petőfinek, hogy „egy Toldit akarok még írni, Toldi Estéjét”. Vajon miért ennyire sürgős neki Toldi megbüntetése?!... Következik a forradalom és szabadságharc: *Szabadság zengő hárfája* címmel ponyvára küldi harcra buzdító verseit, szinte jakobinus lesz, beáll nemzetőrnek („Tenni kevés, de halni volt esély”), *Álom – való* című (1848 végén írt) versében mégis a következőket írja:

„S míg legyez szárnyával borongó pillámon,
Körmével szorítja keblemet az álmom.”

Ezt nevezem forradalmi meggyőződésnek! Majd következik a *Bolond Istók* első része, a világirodalom legsötétebb verse, illetve *A nagyidai cigányok*, minden idők leggyilkosabb önkritikája. Az 1850-es évekből olvassuk el a *Reményem* című verset:

„Lelkem, a tenger hajósa,
Retteg újabb kikötőtül...
.....
El, el, a bizonytalanba!
Rengj, hajóm, szabad hullámon.”

Egyik levelében meg is magyarázza, mire gondolt a versben: „keresem a *bizonytalant*, mert ami *bizonyos*, az kétségbe ejt”. Mennyivel emlékezetesebb, feneketlenebb, látomásosabb gondolat ez (1850-ben!), mint Rimbaud „részeg hajó”-ja, vagy Ady „új vizek”-je! S akkor a sok bűnhődő, Arany-féle ballada-hősről nem is beszélünk! A *Buda halálában* is a túlzott magabiztosságot rója föl Etele bűnéül („Úr az egész földön, ha ez egy hibáján”). Majd következik tíz év hallgatás. „És szóljon az, hogy hallgatok” – ahogy Arany írja. Visszajára fordítva a mondat értelmét: tényleg van miről szólnia ennek a hallgatásnak: ebben az időben fordítja Shakespeare-t és Arisztophanészt. Shakespeare-től vajon miért épp a *Szentivánéji álmot* választja? (A *János királyt* nem számítom ide, mert azt Arany már az 1840-es évek közepén fordítani kezdte.) Lehet, hogy Arany néha úgy gondolta: a tündérmesékben találhatjuk meg a végső menedéket (talán ezért maradt élete végéig *Rózsa és Ibolya* című meséje

a legkedvesebb műve). Persze, a tündérek közé is befurakodik a való világ: „Be bolond az ember faj” – mondja Puck. Arany le is fordítja gyorsan a *Hamletet*. Majd következik Arisztophanész. Tudjuk, hogy Arany valamiféle ősi, patriarchális társadalmi berendezkedésben reménykedett („Festeném a népet szabadnak, nemesnek, fegyverforgatónak... a fejedelmet atyának, patriarkának, elsőnek az egyenlők között...”). Arisztophanészt fordítva Arany is láthatja, hová süllyedt Athén magabiztossága miatt az idilli görög demokrácia! Ezek után nem csoda, hogy azt írja a *Bolond Istók* második részében: lusta mélabú temeti, „mely elefántnak néz szűnyognyi bajt”.

Nagyon fontos tudása ez Aranynak! Hiszen sokkal „emberibb” jellemvonás szűnyognak nézni az elefántnyi bajt! Nem pesszimizmus Arany tudása, őt még a peszszimizmus sem elégítette ki (másképp nem ugrott volna neki folyton a félbemaradt munkáknak, a sok nagy „kerített fenek”-nek). De azt is tudta, hogy bizonytalankodásra nem lehet egy életművet építeni. Hol tartana a világ, ha mindenki annyit hezitált volna, mint ő? Még a kerék sem lenne föltalálva! („Milyen jó is lenne!” – mondom én, az ordenaré humanista.) Mennyire szeretett volna ő is határozott, magabiztos, erős jellem lenni (csupa ilyen – elbukó! – erős jellemmel van tele az Arany-életmű)! Legalábbis ez derül ki Arany egyik utolsó, *Ez az élet... című verséből*:

„Ez az élet egy tivornya:
Inni kell, ha rád jön sorja,
Az örömből, búbánatból,
Karcos borból, kéjzamatból...

Inni hosszút és körömre,
Kedvet búra, bút örömré;
Sok megissza vad-őszintén:
Egy-kettő vigyázva, mint én.

Kivel egykor én mulattam,
Többnyire már pad alatt van:
Én, ki a mámort kerültem,
Helyt maradék, hol leültem.

De, ha végignézek romján:
Oly sivár, dúlt e tivornyám!
Mért nem ittam úgy, hogy jó-rég
Én is a pad alatt volnék...”

*

Csehov *Unalmas történet* című kisregényében nagyon fontos párbeszédet olvashatunk: Kátya, a zsákutcába jutott lány segítséget vár gyámjától, Nyikolaj Sztjepanovicstól, az öreg, tapasztalt orvosprofesszortól:

„– Segítsen – zokogja, miközben megragadja a kezemet, és megcsókolja. – Hiszen maga az apám, az egyetlen barátom! Hiszen maga okos, művelt, hosszú életében sokat tapasztalt ember! Tanár volt! Mondja meg, mit tegyek?

– Őszintén beszélek, Kátya: nem tudom.”

Lehet, hogy ezt a Csehov-féle (a XIX. század végén már őszintén bevallott) nem-tudást sejtettem meg Aranyban is, amikor beleszerettem. Talán Arany is sejtette, hogy nem tudja a választ a legfontosabb kérdésekre, mégis mindegyre nekirugaszkodott a feladatnak. Miközben a kétely folyton munkált benne. Szerintem épp ez a „lassított mozgás” Arany legimponálóbb vonása. Még akkor is, ha ennek aztán az lett az eredménye, hogy töredék maradt az életmű! Apropó töredék: manapság nagyon divatos az a vélemény, mely szerint az Arany-líra autonóm teljességének és tökéletességének lehetőségét csak és kizárólag a „töredék” műfajában tudjuk megjelölni. Ezt a vélekedést minden további nélkül el lehet fogadni, de a lényeg mégiscsak az, hogy akinek füle van a hallásra, a töredékből is kihallja Arany tanítását. Mondják: Arany-nál nem volt „központi mag”, ami felé gravitálhattak volna a dolgok. Nem értem, hogy ez miért baj, tudván tudva, hogy eddig még minden, „központi mag” köré szerveződő szép eszme holtvágányra jutott. Én épp a központi mag hiányában látom az Arany-életmű napjainkban is érvényes tanítását. Nem Aranyon múlt, hogy ez a tanítás nem került be a „Bibliánkba”. Sem itthon, sem a nagyvilágban. Állítólag a magyar irodalmat nem lehet lefordítani. Dehogynem! Petőfi alig kezdett verset írni, máris kötete jelent meg németül (sőt, Brahms és Nietzsche egy időben Petőfi-versek megzenésítésével is foglalkozott). Aranyt is lefordították (nyilván, a „Körötte ég földszint az ég”-szerű sorokat nem lehet lefordítani), meg is kapta a magáét. Arany tanítására (amelynek travesztált változata kb. a „Lassabban a testtel!” felszólításban foglalható össze) süketek voltak a kortársak, és süketek vagyunk ma is. Tudta ezt Arany is, másképp nem írta volna meg *Dal fogytán* című versét:

„Mi haszna is, mi haszna
Kél egyhangú panaszra
Belőlem a dal?
Majd még szememre lobban:
»Közöld, ha ily bajod van,
Az orvosoddal.«”

Tudta, hogy az ember „ember” szeretne lenni, azaz határozottan, céltudatosan menni a maga feje után: szeretne mindent kipróbálni – még akkor is, ha fontos tapasztalatokra néha csak iszonyú tragédiák árán tehet szert. S hogy mégis túl nagy baj, az – mások mellett – épp Arany-nak köszönhető. Igaz ugyan, hogy a *Kondorosi csárda mellett* kezdetű dalt és az első *Toldit* leszámítva Arany nem nagyon szivárgott le a nép körébe, ennek ellenére, ha néha jobbik énünk szemével nézzük a világot, jó esély van rá, hogy fölsejlik előttünk az Arany-életmű hatalmas felkiáltójele is.

Jegyzet

¹ KERESZTURY Tibor – GYÖRE Gabriella: *A szabadság hűvöse*. Nagyvizit Nádas Péternél. (www.litera.hu)

Irodalom és identitás

Egy irodalomtörténész – Czine Mihály* – irodalomközelítése

Nyírmeggyesen született 1929. április 5-én, egy juhászcsalád tizedik gyermekeként. Hároméves korától Hodászon nevelkedett, a tanítóképzőt Nyíregyházán végezte. Életútját meghatározta az őt indító – emberséggel teli – szegénység élménye, megtartó ereje, a magyar protestantizmus közösségi szemlélete, az első generációs értelmiségivé válás élménye.

1948-tól az Eötvös Kollégium lakója. 1952-ben magyar-történelem szakos diplomát szerez az Eötvös Loránd Tudományegyetemen. 1952-től 1955-ig aspiráns, 1956 és 1964 között a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtörténeti Intézetének munkatársa. 1955–56-ban az *Új Hang* című folyóirat rovatvezetője. 1964-től az Eötvös Loránd Tudományegyetem XX. Századi Magyar Irodalomtörténeti Tanszékén tanít mint docens, 1974-től, mint egyetemi tanár majd 1988-tól tanszékvezető. 1972 és 1999 között a *Látóhatár* című folyóirat főszerkesztő helyettese. 1973-tól szerkesztette a Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete Irodalomtörténeti Könyvtár című sorozatát. 1986–1991 között a Magyarok Világszövetségében tölt be több tisztséget, 1989–90-ben annak alelnöke, 1990–91-ben elnöke. Az Anyanyelvi Konferencia egyik létrehívója. 1989-től a Dunamelléki Református Egyházkerület főgondnoka, a Magyar Református Egyházak Tanácskozó Zsinatának alelnöke.

Jelentősebb kitüntetései: József Attila-díj (1954, 1986), SZOT-díj (1968), Művészeti Alap Irodalmi Díja (1980), Szabolcs-Szatmár Megyei Tanács Alkotó Díja (1989), Magyar Népköztársaság Zászlórendje (1989), Krúdy-emlékérem (1990), Széchenyi-díj (1994), Bethlen-díj (1998).

Ez évben lenne nyolcvanéves.

Czine Mihály a huszadik századi magyar irodalomtörténet meghatározó személyisége volt. Olyan szuverén egyéniség, aki a teljes magyar nemzeti kultúra értékeinek a védelmére törekedett, aki nem tűrte a szellem, a gondolat szabadságának korlátozását. Első irodalomtörténész, aki a kisebbségi magyarság kultúráját a magyar irodalom elidegeníthetetlen részének tekintette. Elsőként fogalmazta meg a határon túli magyarság irodalomtörténetét. A kor egyik legjelentősebb irodalmi ismeretterjesztője volt, következetesen művelte a közérthető irodalomtudományt.

Tudósi pályája, irodalomképe alapvetően négy területre irányult: a nyugat plebejus íróira, mindenekelőtt Móricz Zsigmondra és Ady Endrére; a népi írómozgalom nagy egyéniségeire: Illyés Gyulára, Németh Lászlóra, Tamási Áronra, Szabó Pálra, Veres Péterre; 1945 után fellépő új népi nemzedék munkásságára, Juhász Ferencre, Nagy Lászlóra, Simon Istvánra, Csoóri Sándorra, Sarkadi Imrére; és a

* Születésének 80., halálának 10. évfordulója alkalmából emlékezünk Czine Mihályra.

kisebbségi létben alkotó írókra: Kós Károlyra, Balogh Edgárra, Sütő Andrásra, Fábry Zoltánra, Dobos Lászlóra, Csuka Zoltánra, Herceg Jánosra...

Sajátos irodalomközelítés, felfogás jellemezte, amelyben jelentős helyet kapott a magyarságtudat, az identitás kérdése, a történelmi szemlélet, az emberi-közösségi értékek.

Czine Mihálytól először az *Arcok és vallomások* sorozatban megjelent, Szabó Pálról írt könyvét olvastam. Elragadott sodrása, stílusa, hangvétele, megközelítési módja. Lehet így is írni az irodalomról? Hisz ez – a megfogalmazás csak később kristályosodott ki bennem – maga az élet, az, amit én is kerestem az irodalomban. Ízes, hiteles, élettől duzzadó, nem száraz, agycsikorgató tudományoskodás. Szárnyaló stílusa mellett erkölcsiséget sugallt, nagy összefüggésekre hívta fel a figyelmet, történelmi folyamatokba ágyazta mondanivalóját.

Azt éreztük, hogy előadásait mindenki érti; az irodalom mindenki ügye lett, azt mondta ki, amit mi is éreztünk, szerettünk volna. Tudtuk már, hogy az irodalom, az irodalomtudomány formáló és megtartó erő. Meggyőződésem, hogy a „plebejusnak”, sőt „nacionalistának” vádolt gondolkodó a magyarság, az irodalom értékeinek újszerű bemutatásával, a legnehezebb világból induló közösség vállalásával és felemelésével a legmodernebb, legeurópaibb lépéseket tette meg. Elvitathatatlan tőle az érdem, hogy az irodalom nemzetalkotó elem lett.

Ady Endre így jellemezte a szatmári parasztságot, ahonnan Czine egy juhászcsalád tizedik gyermekeként elindult: „Bölcs világ ez, legmagyarabb világa a világnak. Itt az emberek nem hazudnak akarattal, ha keserű a szájuk, köpnek, ha viszket a tenyerük, ütnek, s nem őrajtuk múlik, ha az életről nem rángatódik le minden komédiás rongy... Ez itt magyar föld, az első foglalóké, magyar, tehát véres, szomorú, fáradt, sivár, de harcos, de szép, de elpusztíthatatlan.” Czine tudatosan kereste az indíttatás élményeit, a gyökereket. Minden értéket meg kell tartani, – vallotta – fel kell mutatni, és továbbvinni mindazt, ami arra érdemes, hiszen jövőt építeni csak a múlt megtartó értékeire lehet.

Ady és Móricz szülőföldje az ő világa is volt. Későbbi témaválasztásai – a népi irodalom, a kisebbségi-nemzetiségi irodalmak – erre a fundamentumra építhetők. A fő kérdés mindig a magyarság értékeinek megtartása, felmutatása, oly módon, hogy az soha ne süllyedjen provincializmusba, értéktelenségbe.

Czine az irodalomtörténeti igazságok felismerésén túl Ady és Móricz életművében saját pályájának a programját is látta. Példaképet helyes szemléletre, hozzáállásra, látásmódra, azt, hogy mindenki merjen önmaga lenni. Ady – Czinét idézem – „a művészetet eszköznek, fegyvernek tekintette, a teljes életért, a mindenért folytatott harcban.” A közéleti szenvedélyű, néppel együtt élő értelmiség példáját látta benne. Azt a felismerést, hogy a kelet-európai kis népeknek, a magyaroknak, a románoknak és a szlávoknak össze kell fogniuk a Kárpát-medencében.

Móriczról szóló monográfiájának is az erősségét az adja, hogy a művek elemzésén túl jelentős kor- és társadalomrajzot ad, komplex tudományos módszer, és, ahogy a tárgyához közelít, tartalmi gazdagság és szemlélet jellemzi. Ezek már túlmutatnak a móríci életművön. Hisz például Móricz stílusának elemzésekor fogalmazza meg, hogy a realizmus és a modernség nem egymást kizáró, hanem egymást feltételező fogalmak. Őt idézem: „az új csak a hagyományokba ágyazottan lehet igazán életképes, a magyarság és modernség nem egymást kizáró fogalmak. Magyar író modern csak magyarul lehet.”

Czine Mihály akkor van igazán elemében, mikor nagy távlatokban, nagy ívben, széles összefüggésrendszerben tudja vizsgálni az irodalmat. Szerves, fejlődő egésznek látja azt, és fogalmilag tisztán tudja kibontani annak áramlatait, fejlődését.

Czine Mihály életművének egyik súlypontja a népi irodalom kutatása, értékeinek felmutatása és annak védelme volt. Szükség is volt erre a védelemre, hisz a mozgalom eredményeit gyakran elhallgatták, félreértették, tudatosan elferdítették. 1993-ban Szárszón az 1943-as találkozóra emlékezve mondta: „a népi irodalom a magyar irodalom egészét örökségnek tekinti, a reformáció irodalmában, a Zrínyinél, Csokonainál, Vörösmartynál, Petőfinél, Aranynál, Adynál, Móricznál, József Attilánál fogalmazott problémákat hozta tovább, vagyis voltaképpen a magyar irodalom sok százados útjának folytatását jelenti. Sok árnyalata volt és van, az alaphang, a nevező azonban – ahogy Illyés is mondta – mindegyik alatt közös... A jó haza, a méltó haza megteremtése volt a céljuk. Természetesen nemcsak a paraszt-ság, de a magyarság minden rétege számára. S a magyarságot Ady módján értelmezték: mindenkit magyarnak tudtak, kit magyarrá tett sors, szándék, alkalom.”

Szabó Pálról szóló könyvét említettem már. Így kezdi azt: „Begyűrjük a süve-
günket, álljuk az időt. Nagyra eresztjük a kaszánkat, falat húzunk, tetőt foldozunk, menyasszonyt szöktetünk, s rendet vágunk a kocsmában. Nekünk muzsikálnak, a szellő is nekünk fúj. Lehetetlent nem ismerünk. Átmegyünk a folyó tetején is, száraz lábbal, ahogyan Jézus sétált a háborgó tengeren. Nem sikerült? Majd sikerül más-
kor.” Lehet egy monográfiát így is kezdeni, az irodalomtörténetet így is megközelí-
teni? Mintha csak beszélne hozzánk azzal a természetes, szép stílusával. Szeretettel írt könyv ez, minden során érződik, miközben a szépség mellett a szakmai igényes-
ség egy jottányit sem csorbul. Valamiféle másfajta tudatosságról van itt szó. Béládi Miklós fogalmaz pontosan a könyvről írt kritikájában: „Czine számára az irodalom mindenekelőtt életet jelent: emberi tartalmat, élményt, társadalomfelfogást, erkölcsi világrendszert. A huszadik századi magyar irodalom közösséghez szólását. Az iro-
dalomtörténet halott iskolamesteri foglalkozás, ha erejéből csupán a művek lajstro-
mozására és rendszerezésére telik. Párban járhat viszont az irodalommal, ha szigorú módszerességet, objektivitásra törekvését, műelemző készségét föl nem adva, az eszmék közvetítéséről sem mond le.”

1945 után Czine Mihály az első magyar irodalomtörténész, aki a hazánkból ki-
vált kisebbségek irodalmát kutatni kezdte, és ezt az irodalmat az anyaország iro-
dalmával együtt szerves egésznek tartotta. Pályakezdése óta ezen munkálkodott,
nem törődve azzal, hogy a nacionalizmus bélyegét akasztják rá. A kisebbségi ma-
gyar irodalmakról az első áttekintő képet ő rajzolta meg. Különösen érzékenyen
figyelt arra, hogy az irodalom és a sorsformáló történelem hogyan függ össze, ho-
gyan alakítja egymást. Mi formálta, mi alakította a kisebbségi helyzeteket, magatar-
tásformákat? Az egyén és a történelem kapcsolatáig hatolt, hogy összefüggő ma-
gyarázatokat tudjon adni. Tisztázó szándékkal teszi ezt, hogy lefejtse róluk a ráta-
padt előítéleteket. Ezért tudta észrevenni a környező nemzetek progresszív érte-
lémiségének értékeit is, és azokat mindig hangoztatta. Nem a népek egymás ellensé-
gei, hanem a politika a politikának. Vizsgálódásaiban ezért nem érinti meg az előí-
télet, mert hatalmas tudásanyagra, a tényekre épített, és önálló véleményt alkotott.
Ebben nem engedte magát befolyásolni. Az első, aki állandó jelenlétével szerezte
meg tapasztalatait, személyes kapcsolatokat alakított ki az élő irodalommal, akik

elfogadták őt, elismerték, becsülték munkáját. Herczeg János, Fábry Zoltán, Kós Károly, Dobos László, Sütő András, Farkas Árpád és szinte minden kortárs alkotó. Együtt vallották, hogy a magyar irodalom soha sem darabolható fel, egységes szellemi territórium az, jöllehet, hogy a határok, a különbözőképpen alakuló történelmi helyzetek, személyes sorsok sokféleképpen alakíthatják, formálhatják.

„Az irodalom egy hagyományból táplálkozik. Ezer év közös tradíciója köt össze bennünket...” – vallotta.

Czine mint pedagógus iskolateremtő egyéniség volt. Pedagógiai gondolkodásmódját Ady, Móricz, Németh László, Illyés Gyula eszméi formálták. Akit magával ragadott stílusa, az végleg hívévé, tanítványává, sőt rajongójává vált, ám voltak olyanok is, akik nem értették világlátását, mondanivalóját. A későbbiekben is két véglet jellemezte a hozzá való viszonyt: a szinte feltétel nélküli elfogadás, vagy a merev elutasítás.

Németh László írta, hogy „az eklézsiajárások szép szokását szeretném folytatni”. Czine ezt az „eklézsiajárást” követte. Egyik tanulmánykötetének is ezt a címet adta: *Németh László eklézsiájában*. A hetvenes évektől kezdve – ahogy sűrűsödtek az ellene indított támadások – egyre gyakrabban vállalt vidéki és határon túli előadásokat. Tudta azt, hogy az ismeretterjesztő munka megrövidítheti a kutatásra fordítható időt. Mégsem tartotta azt elfecsérelt időnek, hisz az „a filológia művelőjét az élet dolgaira figyelmezteti – mondta. – Minden irodalomtörténészt fenyeget ugyanis a veszedelem: a »tudni nem érdemes« dolgok tudósává öregszik fiatalon, s azzal bíbelődik, amire senki sem kíváncsi [...] Az irodalom engem leginkább az élet részeként érdekel.”

Czine Mihály egyedülálló jelenség volt. A Czine-jelenséghez alapvetően a világról való gondolkodása, ítéletalkotása és annak közlése teremtett egyedülálló alapot. Erkölcsi tartás és kiállás ötvöződött a tudós ember gondolkodásával, személyiségével. A kettő szétválaszthatatlanul forrt össze benne.

Valami konok elszántság vezérelte, származásának, sorsának tudatos vállalása, amiből még a kudarcok és megpróbáltatások után sem a keserűség kerekedett felül, hanem egy életet akaró, azt vállaló, és abban hívő, azt szerető ember. Harcoság, nyílt, őszinte véleménynyilvánítás és szinte reneszánsz életszeretet kettősége jól megfért benne. Meghatározó, szuggesztív, életigenlő egyéniség volt. Az őt küldő világnak a legfőbb értéke közösségi voltában rejtett. Ezt az összetartó erőt vitte magával élete folyamán, ezt vetítette ki gyakran vizsgált tárgyára, az irodalomra, annak alkotóira és kérte tőlük számon. Tamásira hivatkozva többször mondta: „Aki embernek hitvány, magyarnak alkalmatlan.” Közösségi gondolkodás és cselekvés nélkül jó író nem létezik.

Czine bízott abban, hogy a második világháború után egy új nemzedék indulhat útnak, amelynek munkája kiteljesedhet. Hihette, hogy ő is hozzájárulhat ennek a nemzedéknek a munkájához. Egy biztos; ez a nemzedék egy új irodalomtörténet-írást is teremtett. Hangjában, ízében, közelítésmódjában is másat. Az új hangot viták sora követte. Ezért nem engedték az akadémiai magyar irodalomtörténetbe, a „spenótba” a Czine által írt, romániai magyar irodalomról szóló fejezetet bevenni.

Görömbei András úgy véli, hogy „az irodalommal való kapcsolatot a lélek ünnepevé avatja”. A Czine-jelenség egyik kulcsmondata ez. Ünnepe a mondanivaló fontossága miatt, és mert hitte, hogy az irodalomnak életalakító küldetése van. Ezt nem

lehet, nem szabad száraz „metanyelven” közvetíteni, mert nem jut el azokhoz, akiknek szánták, és megfosztja őket az élmény lehetőségétől. Czine különösen értett ahhoz, hogy közérthetően – sajátos és utánozhatatlan Czine-stílusban – közvetítse az irodalomtudományt. Nála a befogadás örömmé válik, élménnyé. Sajátos intellektuális nyelvet teremtett: került mindenfajta tudományoskodást, távol állt tőle a lenéző attitűd; a dolgokat a lehető legtermészetesebb formában közvetítette, megtartva minden lényeges mondanivalót, hangsúlyt, felismerést, tudományos eredményt. Érezhető, hogy mögötte munkál a filológiai alaposág, a hatalmas tudásanyag. Tartalmában mindig a nagy összefüggésekre, a folyamatokra figyelt, a történelmi beágyazottságra, és hogy ebben milyen értéket képvisel az az alkotó vagy mű, amelyikről beszél.

Nyelve, stílusa utánozhatatlanul szuggesztív. Magával ragadta olvasóját, hallgatóját. Gyakran ünnepélyes ez a hangnem, szándéka szerint is, hogy a mű értékeire irányítsa a figyelmet. Ugyanakkor sohasem öncélú: mindig az alkotó és a műve kerül a fénybe, nem az ő személye. Nem az eszköz, hanem a mondanivaló erősödött fel. Ez a stílus és megközelítési mód gyökeresen átalakította nála a használt esszényelvet: szépírói eszközök, megközelítési módok kerültek egyenértékű eszközökként a tudományos fogalmak mellé. A stílus retorikai elemei nem öncélúak, sokkal inkább a jellemzést, a megerősítést, a meggyőződést, a figyelemfelhívást, az emocionális befogadást hivatottak elősegíteni. Ettől alakultak át kezében a műfajok: egy halotti búcsúztató, egy köszöntő is az esszé, a tanulmány elemeit hordozta magában. Nem a műfaj megszokott keretei fontosak számára, hanem a mondanivaló. Élőbeszéde – mint ahogy azt Sütő András és mások utaltak rá – szinte kész, átgondolt tanulmányként is felfogható. Szerkezete, íve van, hangsúlyai.

Több alkotó – Németh László, Sütő András, Nagy László – leírták, hogy Czine állásfoglalásai, értékítéletei mennyire bátorítólag, erősítőleg hatottak rájuk. És még egy momentum: különösen esszétanulmányaiban tetten érhető, hogy Czine az alkotói folyamatokra, azoknak alakulására is figyelt. Például Nagy Lászlónál bemutatta, hogy az élmény hogyan, milyen metamorfózison keresztül alakul át versé. Ezzel nemcsak a beavatottságát akarta jelezni – sőt ennek a gondolata állt tőle a legtávolabb –, hanem emberközeli akarta hozni az alkotás folyamatát, az embertől elszakított, istenítő, üres kultusztól megfosztani az irodalmat, és helyébe valós tartalmakat ültetni, amelyek az alkotónak és a befogadónak egyaránt fontosak: a közösségi érzést, a nemzeti összetartozást és identitástudatot, politikai tisztánlátást, hazugságoktól mentes irodalomértékelést, a valós esztétikai értékeket és a mindent átszövő katarzist, élményt. És ez a gondolkodás már elvezet az irodalom egészéről vallott nézetéhez, ahhoz, hogy az irodalom maga az élet: „Az író egy személyben lehet művész és politikus, még próféta is. S az írás egyszerre lehet művészet, tudomány és társadalmi tett, s az írásban fogalmazott »szépség-igazság«: örök. Az író a maga testben, lélekben vállalt közösségének legtermészetesebben vállalt kifejezője lehet, a politikának távlatot adhat; meglátásaiból történelem lesz.”

A magyar sors és a magyar történelem is azt hozta, hogy a népi írók is teljességükben mutathatták be a nemzet problematikáját, a megoldásra váró kérdéseket, a legjelentősebb, legprogresszívebb, legtisztább, sokszor a legnaivabb szándékok is itt munkáltak. Az írói sorsok legtöbbje hasonlított az övére: a mélyből törtek a magasba. Soha nem azok mellé állt, akiket a hivatalos irodalompolitika emelt fel. Választásai mindig értékszempontúak voltak.

Munkált Czinében, hogy az ötvenes-hatvanas-hetvenes évek irodalomfelfogását új értékrendbe ágyazza. A népi írómozgalomra – a hivatalos politikai állásfoglalás ellenében is – nagyobb hangsúlyt helyezett. Olyan alkotók mellé állt, akiket az akkori irodalompolitika rangján alul ítelt: többek között Nagy László, Juhász Ferenc költészetét tette méltó helyére.

Nagyon kifejező – megközelítését és szemléletének lényegét híven visszatükröző – tanulmánykötetének címe: *Nép és irodalom*. Ennek nem mond ellent, hogy alapjaiban Toldy Ferenc, Gyulai Pál, Horváth János, Keresztury Dezső, Halász Gábor, Sötér István által alkotott irodalomtörténeten nevelkedett, ezeknek az alkotóknak a szellemi értékeit vitte tovább.

Érdeemes figyelmet szentelni annak is, hogy Czine a magyar művelődéstörténetből milyen példákat tartott említésre méltónak. Ezek közé tartozik a kálvinista hagyományoknak, a református kollégiumoknak a szelleme, ahová „csizmás” diákok is bejuthattak, példát szolgáltattak a népi tehetségek felemelkedéséhez, a népi értelmiség megteremtéséhez. A nagy hatású személyiségek példatárait érdemes külön is szemügyre venni, hisz hatásában képes a művelődési-szellemi hangsúlyokat, értékrendeket áthelyezni. Czine népi-közösségi indíttatású témaválasztásai, tanulmányai, előadásai alkalmasak voltak ezeknek a korábban kialakított irodalomelméleti és történeti hangsúlyoknak az átrendezésére. Arra kényesen ügyelt, hogy a kiválasztott, felmutatott, a példává emelt művek mindig a legmagasabb tartalmi, esztétikai és erkölcsi minőséget képviseljék. Jóllehet fontos értéknek tartotta a szociális, politikai, morális indítékokat, de a megítélés értékrendszerében az irodalmi mű minősége volt a mértékadó. Nem fordult elő, hogy ezeket valamilyen okból felcserélte volna.

Végezetül tőle szeretnék egy rá oly jellemző rövid idézetet leírni, amely az irodalom és az identitás kapcsolatáról szól, és Szárszón, 1993-ban *A magyar irodalom jövője* címmel hangzott el: „Az irodalom, az irodalmi kultúra mindenütt őrzi az identitást, mindenütt kínálja a szívbeli haza lehetőségét [...] Egy emberi magatartás meghatározói. Irodalmunk ismeretében mindenki osztozhat az Ady által fogalmazott hitben: »A magyarság szükség és érték az emberiség, s az emberiség csillagokhoz vezető útja számára.«

Ezért volt lehetséges irodalmunk segítségével, még a legnehezebb időben, a legnehezebb helyzetben is; számkivetve is – hazát teremteni. Hazát a szívben. Hazát a magasban – ahogy az Illyés vers mondja. Míg az ember nehéz helyzetben verseket tud mormolni az éjben, s sok százados irodalmunk szellemében cselekedni, addig biztosan érezheti lába alatt a földet. S az eget is a feje fölött; biztosan járó csillagokkal. A kultúrának egyik fő ismérve ugyanis – rég tudott igazság –, hogy részesét felvértezi a legkülönbözőbb eshetőségekre. A győzelemre és a vereségre is. Az életre és a halálra is.”

BOZÓ ANDREA

Az Open Art – avagy a rajtakapott művész

2008 októberében és novemberében egy nem szokványos rendezvény részesei lehetek a Nógrádi Történeti Múzeum látogatói. Az *Open Art Nyilvános Nemzetközi Szimpóziumon* résztvevő művészcsapat tizenegy tagja Magyarországról, Szlovákiából és Ausztriából érkezett, hogy a múzeum nagy kiállítótermében a nézők szemé elé tárja munkája mikéntjeit, azaz lehetővé tegye, hogy bárki figyelemmel követhesse azt a folyamatot, aminek során az adott 2x2 méteres fehér vászonfelület megtelik színekkel, vonalakkal, formákkal. Szervezők: Ars Longa Művészeti Egyesület Cered. Hozzá kell tenni, hogy a rendezvényt a helyszínen kiállítás követte, s az elkészült tizenegy vászon tovább vándorolt a losonci Nógrádi Múzeum és Galéria kiállítótermeibe, majd útját folytatja Magyarország és Ausztria egyéb helyszíneire.

A képzőművészet manapság is elsődlegesen a kiállításokon bemutatott kész munkák által jut el a nagyközönséghez. Magába az alkotói aktusba és a mű keletkezésének körülményeibe azonban ritkán nyílik alkalom belepillantani, netán figyelemmel kísérni az egész folyamatot. A kortárs képzőművészetben ismert ugyan az akciófestészet műfaja, amelynél a hangsúly magára az alkotás folyamatára helyeződik, az adott pillanatban történő cselekvés spontaneitását próbálja megragadni. Részben talán odarokoníthatjuk az említett módszerhez az *Open Art Nyilvános Nemzetközi Szimpózium* történéseit, amennyiben itt a szokványos szimpóziumokhoz képest rendhagyó módon nemcsak a kész műveket, hanem magát az alkotás folyamatát is kiállítás „tárgyává” tették. Képzeljünk el egy nagy múzeumi teret, mint egy nyilvános műtermet, amely a kívülálló előtt felfedi azt a folyamatot, ami egyébként rejtve, a művész meghitt magányában – otthon, műteremben, esetleg művésztelepeken – zajlik, s csak az eredmény kerül közszemlére. Itt viszont más volt a feladat, és egyáltalán nem lehetett könnyű: alkalmazkodni kellett az új környezethez, a nyilvánossághoz és egymáshoz is, s persze mindez az alkotói folyamatot is áthatotta – s ugye, ez esetben ott, a nagy nyitott műterem atmoszférájában a képekbe beleszőhette magát jelenlétével a néző is. Ki-ki a maga módján fogott a feladatnak: volt, aki előzetesen vázlatot rajzolva konkrét elképzeléssel indult neki, volt, aki viszont hagyta, hogy a pillanat érzései és intuíciói vezessék a kezét, feloldódva a színekben és az ecsetvonások lendületében. Az eredmény: tizenegy egymástól témában (ha van ilyen), stílusban, kifejezésmódban különböző alkotás.

Petra Richar (Ausztria) szellemszerűre festett csecsemője kísértetként tűnik elő a koromfekete háttéren – amely első pillantásra ijesztően hathat, annál is inkább, mivel a csecsemő az új élet, a kezdet jelképe. Bizonyára sokunknak felkavaró élményt jelent ez a kép, s talán éppen ez volt az alkotó szándéka is: a halálfélelemmel való szembesülés és szembesítés. Ezzel szemben **Kun Cecília** *Túlvilági csúcsa* a túlvilágtól kissé nem várt élénk színekben pompázik, ami ironikus színezetet ad a három nem

evilági alak találkozájának. Némelyik képen a valóság elemeivel találkozunk: **Kalocsai Enikő** nagy gonddal felvitt finom színfoltjaiból maga az égbolt nyílik ránk, mintegy ablakon keresztül. **Fürjesi Csaba** festményén különös módon állnak össze a legkülönfélébb elemek és művészi szándékok. A téma egzotikus: egymással gesztusokkal kommunikáló arab ruhás nők, kiragadva környezetükből, semleges élénkzöld háttér elé festve – hozzá a cím: *Az ünnepi fogás ötletei* – arra készítet minket, hogy mi magunk olvassuk bele a tartalmat a három elfátyolozott nőalak beszélgetésébe. **Palik Eszter** *Tájképe* képzeletbeli tájat idéz meg, ahol a táj elemei nem a szokott módon kapcsolódnak egymáshoz. **Szabó Ottó** (Szlovákia) *Égig érő fája* grafikus vonalakból épül fel, amelyek egymáshoz hasonló világokat hoznak létre a kép alsó és felső térében, a gyökérzet és a lombzat helyén, mert hát ugye – ahogyan fent, úgy lent. Az eget és a földet a fa törzse köti össze, amely felfelé (és lefelé) vezető útnak is értelmezhető. **Sánta László** *Félszemű patkányának története* is mese-, illetve mitikus elemekkel tarkított. Szimbolikus állatok, történelem mélyéből felbukkant lovasok idézik meg az irracionális világot, míg a bal térében a racionalitás szférájába tartozó technikai konstrukciókkal van kitöltve, mindez kiáltóan élénk színekkel. **Tóth József** (Szlovákia) *Dobozának* harmonikus színvilága ellenére is nyugtalanítóan hat a fájdalmasan hátrahajló alak és a széteső, önnön identitásukat elvesztő formák. **Harald Gmeiner** (Ausztria) festményén a formák már jócskán elmosódnak, majd **Renate Rosenbauernél** (Ausztria) teljesen felszívódnak az ecsetvonásokban. Ezzel szemben **Jozef Suchoža** (Szlovákia) képén a leegyszerűsített geometrikus forma uralja a teret, amelyet a fény és árnyék üzenetével színez át.

S hogy teljesebb legyen a kép, megkértük **Fürjesi Csabát**, a szimpózium egyik szervezőjét és festőművészkénti résztvevőjét, beszéljen a megvalósulás körülményeiről és a hozzá kapcsolódó személyes élményeiről.

Háttérbeszélgetés Fürjesi Csaba festőművésszel

– *Hogyan jött az ötlet az Open Art szimpózium megszervezéséhez?*

– Az ötlet nem új, már régebben kitaláltuk, illetve folyamatosan foglalkoztat, hogyan lehet újszerű tartalmakat bevinni a hagyományos művésztelepi munkába vagy a szimpóziumok rendezésébe. Bár eddig sem volt jellemző, hogy hagyományosak, netán unalmasak lennének a ceredi művésztelepeink, vagy más egyéb általunk szervezett akciók, kiállítások. Sok új elképzelés van még, amiket ki akarunk próbálni a jövőben.

– *Ezúttal milyen célokat akartatok megvalósítani, milyen tapasztalatokra kívántatok szert tenni?*

– Itt most elsősorban a hangsúly arra esett, hogyan lehet eredményes alkotói teret és légkört kialakítani ugyanazon a helyen, ami kollektív műteremként és kiállító térként is funkcionál; mindez időben egyben és egymás után. Meg kellett figyelni, hogyan működik az alkotás az előre meghirdetett kettőször-kettő méteres vásznan, illetve a múzeumi körülmények függvényében. Milyen további lehetőségek vannak még a jövőre nézve. És maguk az alkotók hogyan vélekednek az eseményről. És még sok-sok egyéb fontos dolog, amikre nem is gondolhattunk előtte.

– *Mit jelent egy művésznak művésztársakkal együtt dolgozni?*

– Ha visszatekintünk a művészet történetében, akkor rengeteg példát látunk arra, hogy a művészek – bármely korról és műfajról legyen is szó –, sokszor hoztak létre

spontán vagy tudatosan csoportokat, alkotóközösségeket hosszabb-rövidebb időre. Ezek a társulások később stílusirányzatok, iskolák elindítói vagy éppen művésztelepek alappillérei lettek. Szemléletbeli hasonlóság vezette a résztvevőket, és az a fajta szellemi tér kialakítása, amelyben nemcsak az alkotói közösségük, de maguk a tagok is kamatoztatni tudták saját karakterük jelentőségét. Művészi problémáikra olyan válaszokat és visszajelzéseket kaptak, amelyet csakis egy közösség felszabadító és inspiráló ereje adhat. Így fejlődött és teljesedett ki a szellemi dimenziójuk az együtt-lét során. A hagyatékukat, művészi munkásságukat most múzeumokban csodáljuk. De ez a folyamat nem állt le, és a közösségre való támaszkodás vagy tartozás ma is aktuális. Az már sajnos egyfajta társadalmi tünet, hogy visszatekintve hitelesebbnek lehet találni ilyen típusú eseményeket, mint együtt élve velük, felismerni őket. De ezt most hagyjuk. Ebből a szempontból az *Open Art 2008* egy időben és összetételben változó, alkalmi közösség volt, hiszen a két hónap alatt folyamatosan változtak a jelenlévő művészek, mindig más és más dolgozott éppen együtt. Ennek értelmében alakultak ki egymásra hatások, kapcsolatok, közös élmények.

– *Miért ezeket az embereket gondoltátok belevonni?*

– Az első évben a szomszédos országok azon művészeire gondoltunk, akikkel már több éve van kapcsolatunk. A meghívásokban döntő volt az is, hogy ki tudja vállalni az utazást és az alkotást a kollektív légkörben. Az egyedisége miatt nem mindenkire szabott rendezvény volt ez. Végig kellett többször gondolni a sok jelölt közül, kit lehet meghívni. Több kör is volt, de minden országban volt és van segítségünk, akik további alkotókat ajánlottak be. Így alakult ki a végleges névsor.

– *Létezik-e egy közös nyelv, amit ti, művészek használhattok egyfajta kommunikációképpen?*

– Természetesen. Itt most arra a vizuális nyelvre gondolok, ami csak a látványra hagyatkozik. Ha egy kép jó, akkor mindegy, hogy az alkotója milyen nyelven beszél, mely országból jött. Elismerést vált ki, megteremt a kellő hangulatot, és utána már könnyebb a verbális kommunikáció. Ezt már sokszor tapasztaltuk a lassan tizenöt éves művésztelepi ténykedésünk alatt. Megfigyelhető, hogy mindenki ilyen-olyan módon meg akar felelni, és megpróbálja a legjobbat nyújtani. Így volt ez most is.

– *Mi a különbség a műtermi és a nyilvánosan, kívülről látható alkotás között?*

– Az *Open Art* lényege pont ez, hogy nem a szokványos alkotási keretek között történnek az események. Hagyományos értelmében minden művész otthon, a műtermében készült alkotásokat küldi be egy-egy kiállításra. Ezt fordítottuk meg most. Az alkotó a helyszínen, a kiállító térben készítette el a művét s utána felakasztotta a falra, hogy ilyen egyszerűen fogalmazzak. És ezt még az is fűszerezte, hogy az érdeklődő járókelők, bábázkodók körülvehették a festmény születése közben is.

– *Mit adott mindez nektek, művészeknek, és mi az, amit ti adni szándékoztatok vele a közönségnek?*

– A legfontosabb, hogy megvalósult, és nem maradt meg csak az ötlet szintjén. Az alkotóknak ez az atipikus alkotói körülmény mindenképpen szellemi kalandot jelentett. Végig kellett gondolniuk, mit fognak alkotni, milyen eszközökkel, mennyi idő alatt, hogy jutnak el Salgótarjánba, és a múzeumba stb., és akár „B” verziót is fel kellett állítaniuk annak érdekében, hogy a megadott keretek között végezzenek. Ez egy strukturált tematika, ami mostanában eléggé ritka jelenség. A közönség szempontjából pedig az, hogy ez egy kulturális esemény, amelyben ők nemcsak a végeredmény – a záró kiállítás – szemlélői, hanem a teljes folyamatra ráláthatnak,

szabadon bejárhatnak – egy számukra addig rejtve maradt tevékenység megfigyelésére – szintén egy speciális élménnyé vagy akár társadalmi jelentőségűvé is válhatott, és azzá válhat a jövőben is.

– *Nógrádban mennyire van egy ilyen eseménynek visszhangja?*

– Az előbb már utaltam rá, hogy nagy dolognak tartom azt, ha valaminek a jelentőségét időben megérti a mecenatúra és a közönség. Itt nem elsősorban anyagi támogatásra gondolok – vagy a forrás hiányára való hivatkozásra, s e miatti tétlenségre. Sokkal inkább arra, hogy mik azok az egyéb lehetőségek, csatornák, szócsövek és folyamatok, amelyek felhívják a figyelmet erre vagy egy másik hasonló típusú rendezvényre. Ha ez az esemény tőlünk nyugatabbra, vagy a tengerentúlon történt volna, akkor annak a tálalása minden valószínűség szerint igen jelentős lenne. De ez most saját ötlet, saját szervezés és most ennek ki kell használni minden előnyét. A jövőben ezek kulcskérdések lesznek. Mert ha úgy vesszük, ez egy kvázi tükör, amit az alkotók megfestettek az itt tartózkodásuk alatt. A művekben benne van az alkotók benyomása a múzeumról, Salgótarján városról, az ideutazásról és az itt eltöltött napokról. Beleszűrődnek a hangulatok, az élmények, amellet, hogy minden művész a saját „stílusát” folytatta a festészetében. Ebből a szempontból a jövőben nagyobb visszhangot tartanék kívánatosnak, de ez persze a szervezőkön is múlik.

– *Hol mutattátok és mutatjátok még be a kiállítást?*

– A Salgótarjáni kiállítás után a Losonci Múzeum és Galéria következett, most pedig a zalaegerszegi Zsinagógában lehet látni a kollekción. Tervek és egyeztetések szerint lesz még szlovákiai helyszín is, és következik majd az ausztriai szereplés.

– *Mi lesz a folytatás?*

– Ami leginkább valószínű, hogy biennálé keretei közt menne tovább az eredeti ötlet. Ennek megvannak az okai. Nagyon sok függ attól is, hogy időben összeállnak-e a fizikai és az anyagi feltételek a jövőre nézve. Megtörténtek az első lépések az irányba, hogy a Visegrádi négyes országai legyenek azok, ahonnan a művészeket bevonnánk. Most a társrendezők szándéknyilatkozatai alapján lépünk majd tovább.

Miről beszélnek, ha tudnám, hogy igazam van?*

Bizonytalan előszó

az *Open Art – 2008 Nyilvános Nemzetközi Szimpóziumhoz*

Egy idő óta, ez az óta talán 19. század végét jelenti, a művészetekben, és ez alól a képzőművészet sem kivétel, sőt, a művek ön-érdekessége mellé az alkotói érdekesség, mint az alkotás része, kapcsolódik. Ez részben arra vezethető vissza, hogy a valóság rá akar kapcsolódni a virtuálisan megteremtett valóságra, részben pedig arra, hogy a művész akar részt kérni alkotása létformájában.

Amikor tehát tizenegy képzőművész két hónapig úgy alkotja műveit, hogy kitárja ajtaját az érdeklődő közönség előtt, nem tesz mást, mint bejelenti, hogy az alkotást létrehozó folyamat csakúgy része az alkotásnak, mint a majdani néző, akinek a hiányában a létrehozott munka csak egy meghatározott formába zsúfolt anyag-egyveleg.

Megvallom, a hátam borsódnék, ha írás közben nyitva kéne hagynom az ajtót, hogy bejöhessenek rajta az olvasóim, akik köszönnének, én visszaköszönnék – mert ugye, aki dolgozik, háttal áll/ül annak, aki nézi, belepillantanának a papíromba, hol tartok, hány javítás van a szövegben, s rákérdeznének, mi lesz a folytatás, netán a befejezés. Az persze még rosszabb lenne, ha épp csak ülnék az ágyamon, és újságot olvasnék, vagy szalonnát katonáznék kovászos uborkával az ölemben, mert akkor végképp kiderülne, hogy a gondterhelt alkotómunka helyett hedonizál.

Első meghajlásom tehát a 11 bátor emberé, aki úgy élte le a két hónapját a Történeti Múzeum Nagytermében, hogy nem a hely, ahol alkotott, hanem ő, az alkotó volt az átjáró ház.

Nem tudom, mire inspirálta az akcióra vállalkozókat az őket alkotás közben materiálisan is megérintő figyelem. Az eredmény igazolta a vállalkozást, a falakon lévő anyag erős, és ahányan festettek, annyiféleképpen vannak most itt jelen. Ami megint nagyon jó.

Azt már jobban szeretném, ha formai kikötéseim lennének, mint nekik. A két méterszer két méteres négyzetformák, melyek között világukat ki kellett alakítaniuk, majd létre kellett hozniuk, feltétlenül ráerősíthetett munkájuk eredményességére. A négyzet majdnem olyan tökéletes forma, mint a kör, bele is lehet rakni, bele is szokták, tehát az ebben való mozgás bizonyos művészi szakralitást indukálhat. Ráadásul, ez a méret meglehetősen nagy felületet kínál – és követel meg – az alkotónak, az alkotótól.

Nem látom, mert nem láthatom, de érzem, és érzékeimben megjelenítem a 12x12 méteres termet, ami, természetesen, szintén négyzetforma. Nagy négyzetben a kisebb, de nem kicsi négyzetek! Ember volt, aki kitalálta!

* Elhangzott 2008. december 12-én, az *Open Art Nyilvános Nemzetközi Szimpózium* kiállításmegnyitóján a salgótarjáni Nógrádi Történeti Múzeumban.

Ugyanakkor, nem tudhatom, a véletlen, vagy a tökéletesség unalmától való félelem okozta-e, hogy csak 11 alkotó munkái vannak jelen a falakon, s nem tizenkettő. Én ennek azért örülök, mert így el tudok játszani a számokkal. A kiállítás időpontja 2008. A számjegyeket összeadva tízet kapunk. A tízet eggyel haladja meg a művészek száma. A falak hossza 12 méter, ami eggyel haladja meg a művészek számát. A képek mérete kétszer két méter, ami, ugyebár négy. A tizenegy művész tizenegy képe éppen 44 négyzetméter. A tizenkétszer tizenkét méteres terem területe 144 négyzetméter. Ne higgyék, hogy játszom. Ha ez a véletlen számmisztikája, akkor az akció fölött jó csillag áll. Ha a szervezők tudatossága, akkor a kiállítás fölött jó kezek örködtek és örködnek.

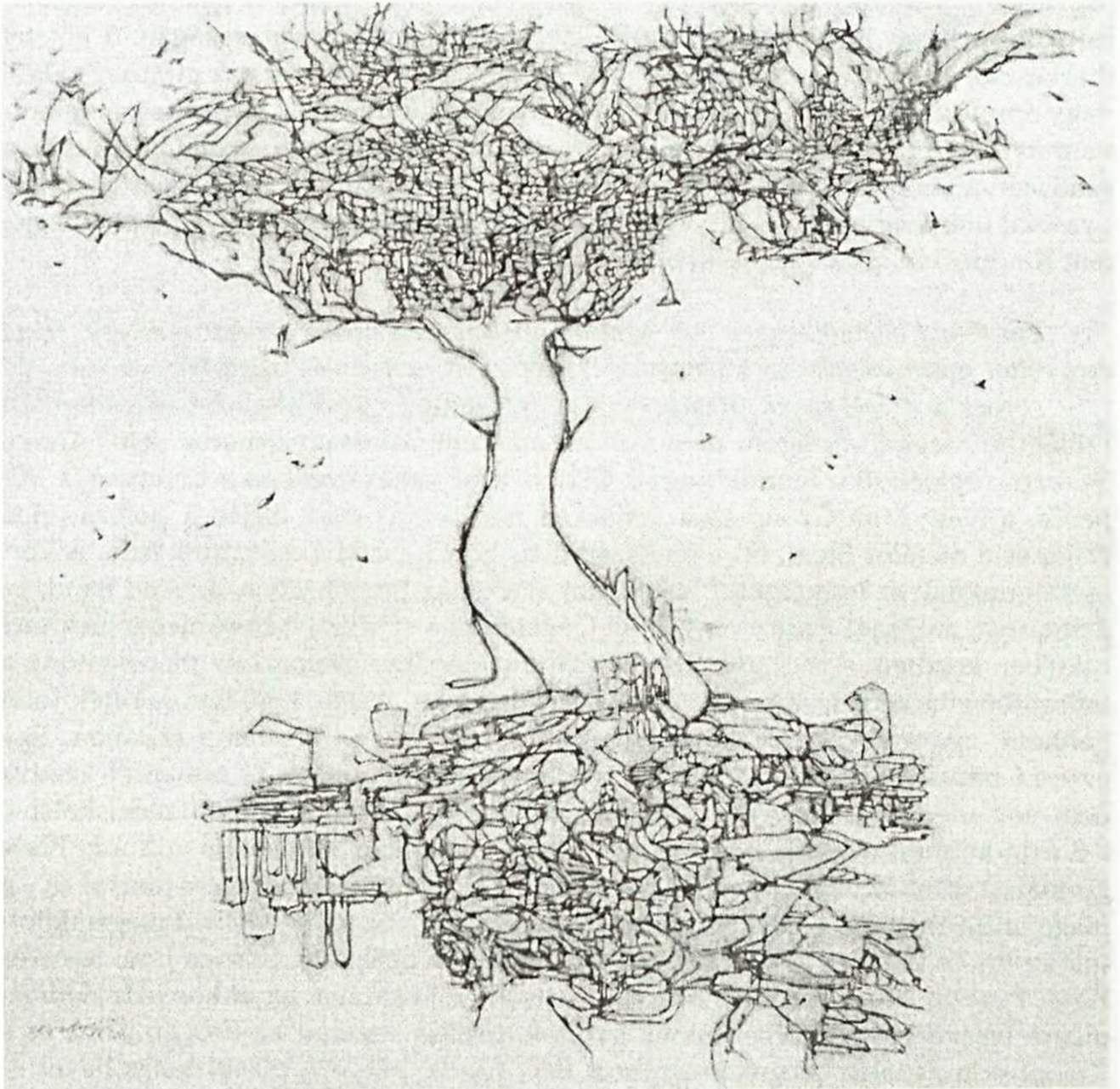
Ha már a szervezőknél tartunk, és a magamra vonatkoztatás kényszere a távolság kényszere miatt működik benne, és engedem, hogy működjék, kiválónak gondolom, hogy azon kívül, hogy ott kellett és úgy kellett készíteniük műveiket a művészeknek, ahol és ahogy, utóbbin a nyitott ajtót értem, semmiben sem kötötték meg az alkotók kezét. Az ilyen kötöttségeket nagyon tudom szeretni.

Mondtam volt, ahány alkotó, annyiféle kép, stílus, stílusrombolás, stílusparódia, stílusfeltámasztás, stílussteremtés – és sehol stílustalanság.

Az egyik mű például rendkívüli színességével, agresszivitásával, ugyanakkor gyermeki világot megidéző álnaivságával tűnik ki számomra. Ennek csak látszólag szöges ellentéte az a munka, amely tüntet puritán két-színűségével, valaki benéz vagy kinéz egy ablakon, szent szeme, vagy egy rabé, nem tudjuk, előtte a fal kint van-e vagy bent, le van-e már öntve fekete anyaggal, mondjuk, szurokkal, vagy épp most folyik, csorog lefelé rajta az anyag, a halál fekete anyaga. Emitt egy transzparenciás kép arc-ember-hús-zsír-háj-hatalom-kiszolgáltatottság kompozíciója sem kevésbé zárul és tárul előttünk, mint a többieké, sokkoló színvilága expreszszionista emlékeket ébreszt bennünk. Egy másik alkotáson, hegy lábánál, talán barlangban, valaki alszik vagy ébred éppen, sugarak cécjában, emelkedetten, mégis valami szomorúság marad a szájban utána. Valaki nekiáll, és megfesti az eget, a maga végtelenségével, mintha egy barokk templom nyitott boltozatán át néznénk az eget, csak épp a művész lefelejtette, vagy kiiktatta az angyalokat és a szenteket ebből a nagy és sokféle kékségből. Emitt egy konstruktivista triptichonban három elrajzolt, szakrálisnak feltűnő alak elfestett színek között, mögöttük, a táj hármasságában egymásra merőlegesen meredő festékvonalak, élénkségükben és opálosságukban szomorúak itt is, ott is. Azután eltűnődhetünk a hatalmas, húsára vetkőztetett alakon, aki, vagy ami a klasszikus átlós szerkezetet gúnyolja, rajta pedig átüt a gyerekkor világa, szomorú kis arccal, szomorú nagy állattal a kép előterében. Úrhajósok lebegnek így az úrben, ahogy ez a kis emberke lebeg, feltehetően a halálban, s nem az anyaméh melegében, hiszen kegyetlenül fekete körülötte minden, arcát, testét mintha fólia takarná, de az is lehet, csak ő üt át a halál takaróján. Míg ez elengedi az életet, a másik kép hatalmas grafika-fája kétféle létezésbe akar belekapaszzkodni, nem platonikus értelemben, földbe-égbe lombosodik egyszerre, ahogy az ember álmodja, hogy léte a földön örök is lehetne. Valaki dobozt teremt képén a doboz-térben, rajta arcára maszkot emelő figurával, teste szakad szét, mint Dalí híres képén, de ő ezt Picasso humorával és rejtett szenvedésével éli meg. Azután nézem a valóságon túli zöldben álló-lépő asszonyok gyönyörű ütemekkel képre rakott hármását, ruháik ünnepi ragyogásában, arcukat titokká nemesítő,

vagy szomorító fekete kendőikben, és meglátom a kép pasztelljei közül kimeredő hófehér kezet, mely üdvözöl vagy ellökni igyekszik magától, és itt is összeszorul a szívem.

Eddig és ne tovább. Villanások, melyekkel nem untatni akartam Önöket. Csak jelezni, a meg sem kezdett gondolatok is mennyit elárulnak abból a sokféleségből, sokszínűségből, amit ez a kiállítás felmutat. Nem csak az ajtó nyitott, értem meg, itt a végén, hanem a benne kiállító művészek világa, egymáshoz viszonyítható művészi elkötelezettsége is. Fogadják nyitott szívvel a felkínált szépségeket – és nem utolsó sorban a képekben elrejtett gondolatokat, melyek az Önök megfajtására várnak.

KÁRPÁTI ÉTELKA

Lazán

Beszélgetés Csach Gáborral, a Kinopuskin együttes frontemberével

Egy éve jelent meg *Tűzoltókrém 1987–2007* címmel a „Kinopuskin élcsapat tánczenekar első húsz esztendejéről” szóló könyv. A maga műfajában kiemelkedő balassagyarmati alternatív rock együttes történetét bemutató kiadvány gazdagon illusztrált korrajz is egy magyar kisvárosról a 80-as 90-es évek Magyarországon. A kötetet szerkesztő, a zenekart alapító Csach Gábor szabadidejében nemcsak gitáros-énekes, vagy épp fuvolista, hanem alkotó képzőművész, tollforgató is. Végzettségét tekintve művészettörténész, sokáig a gyarmati Városi Televízió stúdióvezetője volt, de a rendszerváltás óta tevékeny részese Nógrád megye politikai életének is. Balassagyarmat idén negyvenéves alpolgármesterével, kétszeres apukával, a tavaly megjelent Kinopuskin könyv kapcsán beszélgettünk.

– *Ismerőseid mondták, hogy már iskolás korodban érdekeltek a zenekaros dolgok. Hány éves voltál, mikor megalakult a Kinopuskin? Előtte volt esetleg más formáció?*

– A rock'and'roll megszületése óta úgy tízévente vannak nagy zenekar-alapítási hullámok Magyarországon, nem volt ez másként Balassagyarmaton sem. Ahogy '66-ban megalakult a Florida majd a Ciklon, a hetvenes években a Centrum, a Minerva, a New Man Group és a Penész, a nyolcvanas évek elején a polbeat Heb Dajör és a metálós Stem, mi a rendszerváltás körüli évekbe csúsztuk bele. A korszaltájunknak ez természetes volt, akkor alakult az Erogén Zóna, az And Band, az Essequya, a rétsági Szfinx vagy az El Coyote. Én a szocreál bútorunk bárszékény tükreben kezdtem a rockandrollt a bátyámmal: apám kislemezeire plébekeltünk a tollasütőt gitárként tartva. Ez volt akkor a karaoke. Aztán 1980-ban lelőtték John Lennont, apám ekkor előszedte régi Beatles poszterét és kirakta a falunkra. Egy évre rá bátyám kapott egy Jolana Galaxis elektromos gitárt, és onnantól kezdve nem volt menekvés. Egyébként mindketten szorgalmasan jártunk a zeneiskolába. 7-8 évig két-három hangszeren is tanulva. Sőt nagy énekkarosok is voltunk. Elsős gimnazistaként az azóta is zenélő Cseh Marcival, a terényi Mogyorósi Janival és – a maga műfajában ma szép sikereket elérő népzeneész – Szedlák Józsival megalakítottuk az Én Te Ő-ke és a Marcell zenekart. 1986-ban beléptem Gordos Jani, Kecskés Ernő, Pistyúr Attila, Kecskés Ede és a bátyám zenekarába, az akkor már dadaizmusra hajazó Heb Dajörbe. Ennek gyors feloszlása vezetett az Erogén Zóna és a Kinopuskin zenekar megalakulásához. Ede, Gyula, néhány középiskolás haver és jómagam megalakítottuk Suba Öcsi fotóműtermében, 1987 szeptemberében a Kinopuskin zenekart, azzal a szépséghibával, hogy Gyula éppen sorozott katonája volt a népköztársaságnak. Én akkor még nem voltam 18 éves, a dobos Suba Egon

14 volt, nővére Viki 16 és Ede is csak 20. Akkor nem volt ez ilyen hosszú életüre tervezve. Nem volt internet, nem voltak kereskedelmi tévék agylágyító műsorokkal, úgyhogy csináltunk mi színházat, kamarakórussal jártunk utcazenélni a Vörösmarty térre, bejártuk stoppal az országot, zenekarokat alakítottunk és naponta váltottuk meg a világot a város kocsmáiban tizenöt–húsz fős társaságban.

– *Kik hatottak rád leginkább azokban az években? És itt nem csak a zenére gondolkodok.*

– 1983-ban kerültem be a gyarmati Művház fotószakkörébe. Mai főnököm, Medvác Lajos vezette. Itt megismerkedtem Csemniczky Zolival, az ő szabadiskolája fertőzött meg a képzőművészet iránti feltétlen rajongással Giottótól-Duchampig, végül is őmiatta lettem művészettörténész. Eközben hospitált nálunk egy szentendrei srác a suliban, nyolcadikos koromban, ő mutatta meg nekem a KEX zenekar egyetlen kislemezét és az Emerson Lake and Palmer Bartók opuszát, az *Allegro Barbarót*. Így kezdtem el egyre jobban az avantgárd iránt érdeklődni. Csemniczky Zoli vitt be a Komjáthy Jenő Irodalmi Társaságba, ami akkor még a belügy által figyelt helyi különcök és csodabogarak bohém gyülekezete volt Csikász Pistával, Görög Imrével, Zonda Tamással. Reveláció volt pelyhedző kamaszként megismerni a '79–'82 közötti *Mozgó Világot*, a JAK füzeteket, Arthur Rimbaud-t vagy Friedrich Nietzschét. Hamar törzsvendége lettem az *Irodalmi Színpadi Napoknak*, ahol 87-ben már díjat is nyert egyik színházas szösszenetünk. Rigó Zoli filmklubjában alapélményünk lett Fellini szürrealizmusa, Bunuel brutalitása, Godard lazasága vagy Woody Allen humora. A Balassi Bálint Gimnáziumban Kovács Ferenc volt az igazgató, hihetetlenül inspiráló és szabadelvű iskolába kerültem. Vass Imre tanár úr rocktörténeti előadásain, meg a bátyámtól ismertem meg a könnyűnek nevezett zenét a bluestól a kortárs punk zenéig. Fűrész Pista szerettette meg velem Cseh Tamást és a Weather Reportot. Benedek Ilona a matekot. Aztán egyre többször frissültünk fel a fővárosi underground szubkultúrában. Meghatároztak minket az újhullámos zenekarok: a Beatrice, a Bizottság, a Kontroll, az Európa Kiadó és a Neurotic. Azt éreztük, hogy végre benn vagyunk a világmindenségben, olyan frissek és fésületlenek voltak, mint Lou Reed, David Bowie, Talking Heads, a Sex Pistols vagy a Roxy Music.

– *A nyolcvanas években, a rendszerváltás környékén nagyon érdekes, mondhatni forrongó politikai, kulturális élet zajlott az országban és a városban is. Emlékszel, milyen élethelyzetből, érzésekből születtek az első album dalai? Például a Sivatag a Kwai folyón, meg a 89-es Matiné című lemez többi száma?*

– Nagyon ellentmondásos kor volt ez. Ropogott recsegett a rendszer, de azért még diktatúra volt a javából. Mindenki a maga módján lázadt az áporodott tespedtség, a látszólag elfogadott autoritás ellen, tudva, hogy már nem tart ez örökké. Bilecz Endre, filozófia tanárunk *Beszélőt* terjesztett, Wágner Béla tanár úr senkit sem buktatott meg oroszról. Tyekvicska Árpi megkezdte '56-os feltáró munkáját a városban. Szóval szép lassan rájött az ember, mekkora hazugságban élt, megérezte az idők szavát, a történelmi pillanatot. Mindezt a kamaszkor finisében, fiatal férfiként, amikor a hormonok azért elsősorban mégiscsak a párválasztás technikai és lelki problémái köré kényszerítik az ember fiát. Balassagyarmatot minden vonzereje ellenére csak egy rendőrökkel teli koszos kisvárosnak láttuk, ahonnan menekülni kell. Nem sokban különbözik egy mai gyarmati 20 éves fiatal érzésvilágától a *Matiné* zavaros feelingje, talán csak annyiban, hogy akkor még többen próbáltunk meg változtatni a dolgokon. Ma már, sajnos érthető okok miatt, lélekölő a közöny és a belenyugvás.

– *Igazán karakteres nevet választottatok. Emlékszem, mondtad egyszer, mennyire szereted elnevezni a dolgokat. Miért éppen Kinopuskin?*

– Miután ezt mindenki megkérdezte, mindenféle elmebeteg magyarázatot kitaláltunk az elmúlt években indoklásként – az Észak-Tasmániában élő Kinopu nevű rágcsáló herezacskóbőrétől az azonos nevű török partizánig. Persze az elején nem volt ez ennyire szofisztikált. A Cukor, a Téesz és a Dinamokijev elvérzett, így maradt a Kinopuskin. Nyilván jó fricska volt, hogy Puskin mégiscsak orosz író, hogy abszolút nem rockzenekaros a hangzása, hogy a pesti Puskin moziban láttuk először a *Gyalog galoppot*. Biztos számított az is, hogy Alekszandr Szergejevicsét épp 150 évvel korábban, egy nő miatt lötték le egy párbaj során. Meg hát kötődése is van errefelé, hiszen a gyarmati Bérczy Károly fordította le először az *Anyegint*.

– *Számomra az sem igazán nyilvánvaló, miért lett Tűzoltókrém a húsz éves Kinopuskint összefoglaló könyv címe.*

– A negyedik lemezünkön hallható az ugyanilyen címet viselő dal. Ennek a számnak a zenéjét Szandai Matyi írta, aki ma az egyik legkiválóbb magyar jazzbőgős, és a szövege miatt is szerintem a legaranyosabb szerelmes dalunk. Nem egy szószátyár nóta, és már maga a szó is számtalan asszociációt indíthat el. Tűzoltókrém: egyrészt a tűz közvetlen oltására szolgál, másrészt prevenciók céllal a tűz keletkezésének megelőzésére, harmadrészt bizonyos nedvekre utal, amelyeket ki kell „vonni” mondjuk egy szervezetből a teljes elhamvadás megakadályozása végett. Vagy akár a tűzoltók réme, és még sorolhatnánk. Nem beszélve a tűzoltók köré fűzhető, a művészettörténetben eleddig méltánytalanul elhanyagolt ikonográfáról, melyet aztán közösen felépítettünk a nagyszerű Petró Gyuri grafikáival a könyvben. Ő találta ki a *Repülő halak* című fejezet illusztrációját is: a tűzoltót, aki épp egy szárnyas pontyot készül reptetni. Hát nem gyönyörű!? A könyvcím is természetesen tükrözéssel van, ahogy a tűzoltóság felirat is a katasztrófa elhárítás járműin, hogy a kocsis visszapillantó tükréből is elolvasható legyen. Hiszen ez a könyv is visszapillantás egy gyönyörű, húszéves, tűzoltókrémet szállító, katasztrófa elhárító művészeti produkcióra.

– *Úgy tudom, a szövegeket te írtad, a bátyád, Gyula volt a zenész a csapatban. Mi volt az első felállás?*

– A zenekar eleinte inkább egyesületként funkcionált, hiszen 1987 és 1998 között pontosan 29 tagja volt. Az első koncerten, amely a Balassi Bálint Gimnázium első 1987-es gólyabálján volt, dob, gitáros-énekes, basszus, két fúvós (Gulya Pali és Zonda Tomi), énekeslány felállásban játszottunk. A második koncerten már heten voltunk, új dobossal (Adorján Gábor) és két új énekeslánnyal (Sziládi Kriszta, aki azóta a feleségem, és Márton Móni). Aztán Gyula bátyám letöltötte sorkatonai szolgálatát, így 1988-ban ő lett az első gitáros. Az első lemezen '89-ben már kilencen voltunk, aztán a lányok leléptek, a fúvósok ritkultak. Sokáig hatan, majd 1993 óta négyen vagyunk klasszikus gitárzenekar-felállásban, azzal a különbséggel, hogy jómagam gyakran fuvolázgatok is. 1998 óta a bátyámon túl a dobos Varga Zsolti és a basszeros Petőfi Pál szorgoskodik a zenekarban. Az első repertoár az én agyamból pattant ki, a *Matinén* már volt bátyám által írt dal, majd azóta legalább a zenék felét valóban Gyula írja. De nálunk a zeneírás általában csak alapötletet jelent, a dalok teljes szabadságban, a próbákon, mindenki kreatív ötleteitől válnak véglegessé. Egy nagy közös csapatmunka a szöveg kivételével, az valóban az én privilégiumom maradt.

– *Hogyan került hozzátok a ma már széles körben ismert dzsessz-zenész, Szandai Máttyás?*

– Hát úgy, hogy ő is balassagyarmati, Varga Zsoltinak volt a haverja. 1995-ben nagyon zűrös időszakunk volt, mindenféle családi konfliktusok, a zenekart kétszer kirabolták, mindez rendkívül lehangoló volt. Ugyanakkor én éppen hiperaktív korszakomat éltem, utolsó éves az egyetemen, meggyűlölve a fővárost. Zsolti meg gyakran prűntyögött a moziban Matyival, szórakozásból, aki zenei konzisként basszusgitáron is igazi zseni volt már akkor. Úgyhogy egyszer beszálltam én is, így alakult meg a mi kis gyönyörű crossover triónk: a Soft Petting zenekar. Képzett zenészként lényegesen gazdagabb harmóniákban utazott, de legalább olyan virtuóz volt, mint akkori kedvencünk, Les Claypool, a legendás Primus zenekar basszerosa. Nagyon izgalmas és nehéz Frank Zappás dalokat nyomtunk, örült váltásokkal. Szinte naponta próbáltunk, akkor majdnem megtanultam gitározni is. Aztán egy évvel később a Puskin akkori bőgőse, Kovács Laci szerelmes lett, és elhagyta a zenekart. Így került Matyi, és vele a Soft Petting is evidenciaként a Kinopuskinba. Negyedik, *Aszpik* című lemezünket 1997 végén meghatározta a személye: három saját kompozíciója, hangszerelése, briliáns játéka és zseniális muzsikustársai, a billentyűs Németh Gergely vagy a szaxis Ágoston Béla. Matyi akkor egyszerre járt stúdióba a Grensó István Big Bandjének felvételeire és a Kinopuskinéra. Az ország a Kinopuskin basszusgitárosaként ismerte meg, így haverkodott össze Lovasi Bandival is, akinek aztán játszott a szólólemezen. Matyi 1998-ban bekerült a zseniális szaxofonos Dresch Mihály kvartettjébe, onnantól már nem volt ideje popzenére, akkor jött közénk Petői Palika. Egyébként Matyi öccse, Dodi dobos, ő is játszott velünk néhányszor beugróként. Édesapjuk, a herencsényi Szandai Jóska, világi cimborám, a Belső-Cserhát palóc falvainak őrzője, méhészlóvág és a megyei közgyűlés képviselője. Nyilván ezek sem véletlenek.

– *Ha már említetted Lovasi András, emlékszem, egyszer azt mondta a zenétekre, még a korai években, hogy a kevesebb több lenne. Valószínűleg egy kicsit letisztultabb hangzást hiányolt.*

– Ezt Mies van der Rohe mondta először, a funkcionalista építészet géniusza, és ez ízlés, ha úgy tetszik, funkció kérdése. Szép közhely, de általánosítani akkora marhaság, mint egy barokk festőtől elvárni az egyszerűséget. Pázmány Péter körmondatok nélkül. Lovi* feltehetően és jogosan arra gondolt, hogy többet kellene próbálnunk, mert a Kispál és a Borz zenei világától tényleg körmönfontabb, zsúfoltabb Kinopuskin kompozíciókhoz nagyobb pontosság és alázat szükségeltetik. Nem beszélve arról, hogy a magyar hangmérnöki szakma a kilencvenes években még katasztrofális volt: két gitárt nem tudtak rendesen szétszedni a hangfelvétel közben, nemhogy egy bonyolultabb hangszerelést. Jó példa erre a negyedik lemezünkön a *Funky pozitív*, aminek a hangszerelését jórészt Szandai Matyi készítette, és a három fúvósból álló kórus alig érthető, például a basszusklarinetot nem is lehet hallani. Nyilván csinálhattunk volna Huligános gagyikat is, azt jól meg tudták volna keverni és be is lehetett volna futni vele, de eszünk ágában sem volt ez. A Puskin dalok belőlünk fakadtak, mint Rubensből az elhízott csajok, úgy voltak jók, ahogy voltak. Arról viszont gyakran beszélgettem Lovasival, hogy a magyar popzenének mik a rákfenéi, hogy milyen kicsi a piac, hogy mekkora meló, tele kompromisszummal, ha ezt hivatásszerűen akarja valaki csinálni. Lovi egyébként rajong

* Lovasi András

a slágerekért, az egyszerű nótákért, például imádja a Republic *Szállj el kismadarát*. Én viszont nem csípem az ilyesmit, és azt hiszem, a többiek sem.

– Szerinted milyen irányba változott a zenétek az elmúlt húsz év alatt? Milyenné akartátok formálni?

– Nagyon jóvá, és ennek köszönhetően nagyon jó is lett (nevet).

– Akkor mi volt az oka, hogy az alternatív zenei körökben ismert és elismert Kinopuskin mégsem tudott igazán befutni? Miért nem jött össze az utolsó lépés?

– Hát feltehetően azért, mert nem is akartuk meglépni. Leonardo azt mondta, hogy az invenció fontosabb a megvalósításnál. Elképzelni és kitalálni nagy dolog, megfesteni, megvalósítani már csak rabszolgamunka. Viccet félretéve, az élő zene élettere olyan kicsike lett '96–'97 után Magyarországon, hogy a befektetett energia nem állt egyenes arányban az anyagi vagy erkölcsi megtérüléssel. Családos emberek lettünk, a negyedik lemez után, 1998–99-ben dönteni kellett: egy méltánytalanul rossz infrastruktúrájú piacon próbálunk megélni, vagy marad a polgári érvényesülés. Ugyanakkor nem lehetett abbahagyni sem, hála az Úristennek, vagy sajnos, de nem vettük magunkat halálosan komolyan. Mindezek ellenére a „Magyarrock története” című kétkötetes alapműben, mely a '60-as évektől napjainkig foglalja össze Magyarország rock kultúráját, megjelent lemezeink mindegyike az adott év legjobb lemezei közt van kiemelve. Több ezren hallgatják a Kárpát-medencében – nyilván sokan csak nosztalgiából – ma is a balassagyarmati Kinopuskin lemezeit. Ez azért nem rossz mérleg.

– Kipróbáltad magad sok területen: irodalomban, képzőművészetben, zenében, politikában. Melyik áll hozzád a legközelebb? Ha muszáj lenne köztük választani, melyiknél maradnál?

– Attól függ, mi az a muszáj. Ha csak mérlegre kéne tenni a dolgokat, és pusztán elméleti síkon kéne dönteni arról, hogy akkor mostantól nincs zene, vagy nincs képzőművészet, vagy nincs politika, akkor lehetetlen választani. Az emberfia huzamosan csak olyasmit szokott csinálni, ami közel áll hozzá. Úgy vagyok ezzel, mint a „kevesebb több” elvárással. Mérleg vagyok, az egyensúly érdekében kell, hogy sok minden legyen a serpenyőimben. Egy művészettörténész semmit sem ér, ha nem tapasztalta még soha az alkotás keserveit. Biztosan örülne néhány Kinopuskin-rajongó, meg festő, ha szakítanék a Fidesszel, ahogyan vannak a jobboldalon sokan, akik szerint nem méltó a rock'n'roll egy alpolgármesterhez. Vannak ilyen vélemények. Szerintem viszont az lenne a legnagyobb csacsiság, ha bizonyos nyilvánvaló társadalmi elvárás vagy haszonszerzés érdekében váltana az ember személyiséget, filozófiát. Annak mindig rossz vége szokott lenni, az irodalomból ez jól megtanulható.

BALÁZS BEÁTA

„Jó nekem, hogy élsz. Szeretlek nézni,
amikor beszélsz.”

Kurdi Imre: *Áttetsző, világosszürke árnyalat* (Versek, 1982–2007)

Kurdi Imre kötete már első kézhezvételnél is szoborszerű nyugalmat, megfontolt magabiztosságot, „angyali melancoliát” (lásd borítót) és szofisztikus mélabút áraszt. „Az elszabott ruhájú angyal / épp most érkezhetett egy nagy csomaggal, / plusz még cipelheti szárnyait, / úgyhogy leült pihenni egy kicsit, / mivel eddig ilyet még úgyse látott. / Bámulja a félbehagyott világot.” Ez utóbbi világ magának a költőnek is ismerős, ebben él és alkot, persze nem önként vállalva, csupán szembesülve és elfogadva a mások által is olyan sokszor tapasztalt „százegyszer, százszor-tört varázs”-t.

„Isteni ókulán nézve” igyekszik érzékelni, s ezzel önmagától is távolítani a sosem átélt pillatok lélekdöngető súlyát.

Az angyal, mint misztikus jelkép, másra is figyelmeztethet: „a személyiséged mögötti végtelen áramok, ha hozzájuk férközöl, angyalként, ha az élet salakjait fölérjük halmozod, ördögként viselkednek”. Ennek fényében nyer új értelmet a címben található szürke szín: a fehér angyali, a fekete ördögi szimbólum, a szürke árnyalat pedig pont a válaszüton áll.

Olvadás nélkül is konstatalem, a sorok ritkán érnek el a lapszélíg, s nehéz elhinni, hogy ez a karcsú kötet huszonöt alko-

tói év gyümölcse. Pedig ott a válasz a sorokban, hisz az alkotó – mintha maga is érezné olvasója bizonytalanságát – kérdéssel felel: „Hány év is múlt el néhány perc alatt?” S bár a kötet leginkább az időtlenség látszatát sugallja, olyan letisztult, mértani pontosságú alakzatok, tökélyre csiszolt formák jellemzik, melyek megszületé-

séhez – érthető módon – ez a negyedszázadnyi idő volt szükséges. Épp ennyi idő szükséges ahhoz is, hogy az egészből mindössze egy „félbehagyott világ” maradjon, s ebből építkezzen a verses kötet.

Bár a kötet műfaji megnevezésével kisé vitatkoznék, inkább nevezném versekből dialogizált életműdrámának, melyben minden, a műnemre jellemző eszköz fellelhető. A lírai én az elviselhetetlen létbe vetettségétől, az „új” első pillanatra megszokhatatlan különösségétől önmaga analízise révén jut el a dráma katarikus végkifejletéig, mely ugyan több, mint megkönnyebbülés, de kevesebb, mint önfeloldozás. „Egyszer majd elmúlik ez is: / ez a már fájdalomnak / is alig nevezhető, mi is, leginkább / talán hiánya / valaminek, ami volt, ha igaz, / s amire már csak úgy / emlékezünk, hitetlenkedve, mint / régi fényképekről visszanező / egykori önmagunkra, akit számtalan / réteggel takart el immár az idő.”

Ebben a mennyiség- és időorientált világban nehéz objektívnek maradni e sovány könyvecske láttán, s természetünkéből fakadóan olyan könnyen ítélkezünk, de kétségtelen, Kurdi Imre esetében remekműről beszélhetünk. Melyről ismertetőjegyei révén bátran elmondhatjuk, hogy ebben a kötetben „az alkotó és a műélvező képzelet közvetítésével, az időtlen dereng át az időbeli világba”.

A címadó idézet – alfaként az omegáig – a kötet utolsó versének zárósora. Akarva-akaratlanul a teljességben megnyugodott lezártágot sugall. A szürke szín újra felbukkanó, megkerülhetetlen jelentőségére a színszimbolika adhat választ, s eloszlatja az ezzel kapcsolatos közheyles állításokat, hiszen az elhatárolódás, egyedüllét, szabadság, titkolózás vágyára utal. A magányosság színe. Aki ezt a színt részesíti előnyben, nem akar feltűnést kelteni.

Kurdi Imre valóban nem akar kirívó lenni, a maga alabástrom formáival képtelen a céltalan túlbeszélésre, ahogy maga is fogalmaz: „elindult bennem ez a vers”. Nincsen mit magyarázni, mert legtöbbször maga a vers a történet. S vannak olyan történések az életben, amit nem kell magyarázni: „egy kapcsolat, amely idővel, negyedszázadnyi idővel, szétkapcsolódott (...) s hogy egy kapcsolat halála mindig része egy kapcsolat életének. Így lezárt”.

Mindezek tudatában és függvényében válik a kötet mindent meghatározó rendező elvévé az a bizonyos „egyes szám második személy”-jé misztifikálódott alak, aki a lírai én minden figyelmét leköti, és ezáltal beleég a versek mindegyik sorába.

„Állj az ablakhoz, és nézd az éjszakai utcát – a tenger helyett, amit soha nem láttam meg veled.”

Képzelt vagy megtörtént találkozások meghatározhatatlan ideje, a pattanásig feszült idegek játéka, a végső belenyugvás gyilkos magánya, szöfu-

karságra ítéltetett sorok rezonanciái mindannyiunkban előidéznek saját életünk drámáit, megérkezés nélküli pillanatait, melyek parabolászerűen állnak előttünk és minden pillanatban új ítéletre várnak.

„Csak a fáradtság marad: a gyomorban / bujkáló nyugtalanság / a megérkezésig. És rendszerint nincs megérkezés, / csak valami őszi / spektákulum – kint felejtett / fák, katonai táborok – / mozgótájképszínház / indulás után. / És rendszerint nincsen / indulás sem.”

A fájdalom okozta kábulat minden porcikát megremegtető érzése, melyben előbb-utóbb „használódik, mondhatni szinte, lassanként a lét el”.

Semmi sem maradhat már ugyanaz, a költő több, de ezáltal kevesebb is. Olyan, mint a tó, melynek tükrét kavics fodrozza, a vízfelszín idővel megnyugszik, de a tó maga több lett a kavicsal. Ez a gondolat foglalkoztatja a lírai ént, tudja, érzi a jelentőségét: „mintha véletlenül elhoztam volna egy darabot magadból bennem”, de nem szeretne egyedül maradni ezzel az érzéssel, így természetesen vetődik fel a gondolat: „A kérdés / mármint csak az, vajon én / miféle darabot hagytam ott neked / belőlem magadnak?”

A minden idegszálat megtépő felidézés, a kérdések megválaszolásának vágya, a pillanat újbóli átélése talán megváltást hozhat, mindez csak akkor járható, ha az út feketéből az áttetsző világosszürke árnyalaton keresztül a fehérig ér, nem pedig fordítva.

„A porszem kicsiny-e, vagy bennem van-e a kicsinység, mit e porszem felidéz? A hegy nagy-e, vagy bennem van-e a nagyság, mit a hegy felidéz?”

Az utolsó szó jogán teszem fel minden olvasónak a kérdést: Kurdi Imre kötete öntanulság-e, vagy bennem van-e az a tanulság, amit e verscsokor felidéz?

(Tipp Cult Kft., Budapest, 2008)

„Hallgatni Petőfi. Hallgatni Arany...”

Vass Tibor: *Nem sok sem*

„A Véleménynyilvánító versben / Ön a véleményét nyilváníthatja, / melyre írásban és szóban / a benne megjelölt helyeken kap lehetőséget (...) Írásban most nyilváníthat véleményt:” Köszönettel veszem az iménti lehetőséget, s bár nem vagyok rest eleget tenni a szerző biztatásának, mégis kellenülül ülök le a klaviatúrához, hogy elkezdjem sorra venni gondolataimat a verscsokorról, hiszen nagyobb munka ez, mint hosszában-széltében átjárni Vass Tibor kötetét. Mert szó szerint át kell járni, bele kell gázolni, nyakig elmerülni benne, hagyni, hogy átjárjon a „Vass-szag”, úgy kell kezelni, mint egy tömörített fájl, ki kell bontani, ízekre szedni, a mélyéig kell hajolni, a szagával táplálkozni, minden formátumát megismerni, s ha tetszett írásvédetté tenni, archiválni magunknak.

Próbáltam minél alaposabban megismerni Vass Tibort, olvastam róla, ismerem az általa adott összes interjút. Neveztek már miskolci „kulcápának”, a *Spanyolnátha* szülőapjának, helytelenül bár, de festőnek. Elsők között 1996-ban már e-mail címmel rendelkezett, így – saját vallomása szerint – „pályakezde sem annyira a géppel, a nettel függ össze, hogy számomra nélkülük az alkotás elképzelhetetlen.”

Így lehetséges, hogy egyes versei valóságos e-mailpoézisek, tömör, tényszerűsége alapuló villámüzenetek. Pillanatnyi élménykomplexumok, melyek oly

mértékben szorítkoznak Vass Tibor életére, mint saját elektronikus postafiókunk a mi egyedi életünkre.

„(...) négy óra van, / eltelt nem egészen / tíz perc, / indulok a fiamért / az óvodába, / tíz perc, / míg odaérek általában.” Kénytelen-kelletlen jut eszembe kisiskolás korom,

mikor is előszeretettel kaptunk utasítást olyan részletes fogalmazás megírására, mintha egy földönkívüli olvasná munkánkat. Kétségtelen, hogy Vass Tibor „lírai katalógusa” tökéletesen kielégítené a mi földönkívülink kíváncsiságát, hiszen „eszköztelen szabad verseiben” pontosan tájékoztat minden élményéről: „Rossz vonatra szálltam, / Miskolcra tartok Pestről Győrön át, / interszítiről van szó, Győrben áll meg legközelebb. / A modern kor embere, / ha rossz vonatra száll, alaposan megbánhatja, / modern korban az állomáshelyek távol esnek egymástól”.

Aprólékos helyzetismertetése egy sor új kérdést is felvet. Mire ez az „örök átutazó” érzés? Miért szükséges minden eseményhez effajta jegyzőkönyvszerű leírás? Honnan a pillanat ilyen mérvű csodálata? Mértani pontosságú helyzetek, körzővel szerkesztett szituációk, szereplők. Miért van szüksége Vass Tibornak a pillanat ilyen szintű rögzítésére?

Valószínűbb, hogy ezzel az eljárással olvasói számára nyújt fogódzót és a kötetel mintegy tükröt tartva irányítja a figyelmet a saját világunk alaposabb

átvizsgálására. Az „ilyet én is írhatnék”-érzés önvizsgálatra, belső nézelődésre sarkall, és megtaníthat arra, hogy belülről közelítsük meg a külső világ állapotait.

Sok nehézségtől mentesít a költői önvallomás is, az olvasónak nem kell azon törnie a fejét, hogy ars poétikát erőltessen valamelyik alkotásra, hiszen az a költői vallomás, amelyben az olvasó meglátja azt.

A kötet címe több mint elgondolkodtató, a szerző erre vonatkozó válasza sem kevésbé: „Utalását fölfejtani, attól árnyaltabban, sokrétűbben, netán éppen sokkal konkrétabban, mint ahogyan a versek, illetve a versek helyett álló versek utalnak erre, nem érdemes. Annyit azonban hadd tegyek hozzá: talán nem kizárólag mennyiségi egységet jelölhet.”

Mindenesetre „csámcsogni töltelék-szavakon nem illik”, én is szorítokozom a versekre, a bennük fellelhető élethelyzetekre, családi állapotokra, a környezetre, a barátok sziluettjeire, melyek már-már József Attilás *Curriculum Vitae*-ként rajzolják elénk Vass Tibor sajátosan Borsod megyei miliójét, átvészselendő karácsonyait, macskája esetét kaktuszai-ival, a verébgylkosságot és találó szójátékait, melyek sokszor még a verseken is továbbmutatnak. „Alkáli fémek látványa. Antibiotikum. Stan- / és Panoptikum.” „Kinek a papné, kinek a wap.” „Káin és kábel”.

Olyan aprólékos leírást kapunk a szerző életéről, hogy magunk sem hiszszük, ehhez valóban közünk lehet. Eből következően, mint egy mini-valóságshow-t követjük nyomon, és lap-lap után böngésszük a sorokat. Egyszer-egyszer megbotránkozunk, és megfogadjuk, letesszük a versnél, melyben Isten neve egy sorban szerepel egy-egy vulgárisabb jelzővel, vagy egyéb testi szükségletek esetenkénti leírásával, hiszen ennél mélyebb kitérülésközö-

nem vagyunk kíváncsiak, de a biztonság kedvéért új verset olvasunk, csak hogy bizonyítsuk magunk előtt saját igazukat és biztosak legyünk benne, hogy csak annak érdekében, hogy minél maróbb kritikát fogalmazhassunk meg, olvastuk végig a kötetet. Itt tulajdonképpen el is érte a célját a szerző úgy, mint a valóságshow-k producere: saját képére formál, élvezettel nézed és olvasod mások életének történéseit, mert lehet, a sajátod sem könnyebb és nem is nehezebb a másikénál, csak utóbbinak merse van mindezt közkinccsé tenni.

Vass Tibor mindezekkel tisztában van, nem fél kimondani az olvasó fejében megfogalmazódott gondolatot, amit eddig én is csupán csak eufemizáltam: „jobb kezemmel kapjak a fejemhez, / bárhol is tartózkodom, / és mondjam azt jó hangosan, / hogy jaj, édes istenem, / milyen hülye ez a Vass Tibor”.

Nyilván badarság az efféle hasonlatok fejtegetése, sőt talán még irodalmiatlannak is nevezhetnénk, de vajon mennyire irodalmias testi szükségletek kielégülését taglalni hosszú versszakokon keresztül, vagy éppen az Olvasó fölöslegességét ecsetelni. A lényeglátó tudja, hogy Vass Tibor művészete nem attól függ, hogy olvassák-e műveit, törődnek-e vele, mert a „művészet hazája, nem lét, az »esse«, hanem lehetőség, a »posse«, s ha létben megnyilvánul, attól a lét lesz gazdagabb”. Ezt nem tisztem eldönteni, de tény, hogy létezésünk olykor-olykor hosszadalmas formattálásra szorul, az elveszett információ pótlására pedig pont ez a verseskötet való.

Ezek után, ha alkalmasint Miskolcon sétálgatva összefutnék Vass Tibivel, biztosan megkérdezném tőle, mi helyzet vele. Mire ő csak annyit válaszolna: Nem sok sem (mi)!

(Tipp Cult Kft., Budapest, 2008)

Szervizkönyv

Használati utasítás. Versantológia

*signor Rekesz Sör tántorog
tiefengrab út zsuzsinka persze
nyitott sportkocsiból pislog
grízli vagy tengeri medve*

(Korpa Tamás)

A *Használati utasítás* című versantológia létrehozásának ötlete Turczi István József Attila-díjas költő nevéhez fűződik. A *Parnasszus* folyóirat főszerkesztője a tavalyi évben (2007 őszén) kereste fel javaslatával a Palatinus Kiadót, „hamár a magyar költészet gazdagon termeli a tehetségeket, egyszer-egyszer érdemes pillanatképet készíteni arról, hogy a mai folyóiratok, műhelyek kiket tartanak felfedezettjeknek” – nyilatkozta Reményi József Tamás, a kiadó főszerkesztője¹.

A fiatal költők munkái tehát húsz irodalmi műhely, az *Alföld*, az *Árgus*, a *Bárka*, az *Élet és Irodalom*, a *Hitel*, a *Holmi*, a *Jelenkor*, a *Kalligram*, a *2000*, a *Kortárs*, a *Korunk*, a *Magyar Napló*, a *Mozgó Világ*, a *Műhely*, a *Prae*, a *Spanyolnátha*, a *Tiszatáj*, az *Új Forrás* és a *Vigilia* ajánlásával jutottak el az antológia szerkesztőihez, Reményi József Tamáshoz és Turczi Istvánhoz megmérettetésre. A bírák még tovább „karcsúsították” a beérkező anyagokat, így végül huszonhat költő: Ayhan Gökhán, Becsy András, Csobánka Zsuzsa, Györe Bori, Horváth László Imre, Király Odett, Klujber Balázs, Korpa Tamás, Körizs Imre, Lesi Zoltán, Magolcsay Nagy Gábor, Marsó Paula,

Mezősi Miklós, Miklya Zsolt, Molnár Illés, Nagy Zsuka, Svébis Bence, Szolcsányi Ákos, Szöllösi Mátyás, Szöllössy Balázs, Tamás Zsuzsa, Tari Gergely, Tatár Balázs János, Turai Laura, Váradi Nagy Pál és Veres Máté versei kerülhetnek az antológiába.

Az igényes megjelenésű kötetnek Körizs Imre egyik költeménye lett a címadója. A *Használati utasítás* egy teljesen prózai cím. Amikor az ember használati utasítást vesz a kezébe, általában gyakorlatias jellegű teendőknek néz elébe, a „mottót” első ránézésre valószínűleg nem társítja képzeletében a fennköltséggel, jelenleg azonban megtorpan, elfilozofálgat és elvonatkoztatni kényszerül. Az olvasás (mechanikus cselekvésforma helyett) mint élvezeti cikk jelenik meg a fogyasztói szférában. Micsoda gag, mekkora átverés!

A cím egyébként tökéletesen illeszkedik a kötet profiljához. A *Holnap*, a *Nyugat*, az *Est hármaskönyve*, az *Első ének* antológiákhoz híven, a *Használati utasítás* megjelenésével folytatódik és megújul egy hagyomány, ám a korábbiakhoz hasonló jellegű, a progresszivitást, az aktualitást, az eladhatóságot ennyire árnyaltan, archaikus módon kifejező

„felütések” bizonyára gúnyos mosolyt csalnának az olvasó arcára. A mai világban a mában kell élni, kozmopolitaként a fényes, ragyogó nappalban és egyébként is ki emlékszik már az első énekekre? A mai világhoz használati utasítás kell, nem metaforák, andalgás, rímfarigcsálás, és (mára) üresen csengő frázisok, nem esztétizálás, hanem távolságtartás, nagy adag higgadtság és (ön)ironia! Néhány kritikus szerint az új nemzedék „olvasásához” kell az útmutató. Azok, akik így gondolják, valószínűleg lemaradtak egy klasszissal, sőt, néhány generációval, így nem vettek tudomást a rohamsebességben változó világról sem, ezért nem javallott számukra a használati utasítás kézbevétele, mert valószínűleg nem értenek azon a nyelven, amelyen íródott. Először tehát meg kell tanulni, érteni a modern magyar líra nyelvezetét és meg kell ismerni az eszköztárát, a feelingjét, az „indítékait”. Nem lehet cinikusan vagy félvállról legyintve elutasítani a jövőt, mert, mai szóhasználattal élve, ez van (ezt kell szeretni). A vértelen, álmatag, filozofikus, időtlen vonaglást, vagy éppen az ellenkezőjét, az ironikus, örvénylő, szókimondó, ellentmondásoktól feszülő, érthetetlen képzettársításokat, a furcsa jelzőkkel teletűzdelt játéko(sságo)t. Íme, a jelenkorból táplálkozó homo ludens.

Az alkotók hétköznapi történeteket mesélnek, szólnak szerelemről, öregségről, halálról, családi tragédiákról, hitről, reményvesztésről, természetről, virtuális valóságról, magányról, életfilozófiáról – a maguk módján. Mindenki a maga módján szól. Saját történetek, közös történetek a fókuszpontban. Variáns köz(érdekű) monológok ezek a költemények, stilizálás nélkül. A téma-világ hagyományos, a megközelítés módja (adott pillanatban) modern.

A fiatal költők (is) egyéni hangon hagynak jelet. Sokszor nem eltörölhetetlen jelet, hiszen „tömegtermelésben” élünk, de aktuális jeleket hagynak, és: hagynak.

Ez a nemzedék nem arctalan, arcmása tükröződik az élet tavának (ha úgy tetszik, posványának) a felszínén, vagy, a költő az élet vize, amely visszatükröz? Hol ez, hol az, ami bizonyos, hogy a víz felszínén lebegő fények nem mindig öltének konkrét formát, alakot, ahogyan az érzések vagy a történetek sem mindig körvonalazódnak teljes mértékben.

Néha hiányzik valami... „fogalmam sincs, mi fáj, (...) valami kéne, ami még megvolt” (Veres Máté) Mindenesetre könnyebb lenne krumpliszákként utazni a buszon vagy törtetni mindhalálíg, mint érzékelni, érzékenynek lenni. „egyszerű akarok lenni az előttem járó / sarkára taposni és anyázni a soron / következőt amikor az enyémre / lép hogy a körforgás meglegyen én / megteszem majd érte” (Györe Bori).

Olykor az élet rutincselekedetek gócéba merevedik, ólomlábakon lépkedő analógia. „Úgy nyúlok feléd, lomposan, kuszán, / mintha az öngyújtóm keresném, de / csak a Petri-kötettel osztom meg / fekhelyem már napok óta. / A nők tudniillik. A hölgyemenyéték. / Feleség-féleségek. Asszonykacatok. ” (Molnár Illés)

Az ironizáló, könnyed hangvételű munkák mellett akadnak tragikus hangvételű lírai költemények is, mint például Horváth László Imre munkái, akinek a következő két sora érzékletesen jellemzi a kiábrándult bölcsész-értelmiségi élet-érzését. „Megszoktam már itt, magam alatt. / Berendezkedtem.”

A fiatal, húsz év körüli alkotók esetében elmondható, hogy sokszor rátalálnak érzékletes szókapcsolatokra, összességében azonban lírájuk még

kiforratlannak tekinthető. Mindenesetre nem hezitálnak, nem retusálnak, nem szépítgetnek, néven neveznek, leírják azt, ami van, ami nincs, még ha mindez azzal is jár együtt, hogy alpárinak tartott, kakofón, korábban a szépirodalmi alkotások esetében megengedhetetlennek tartott szavakat, kifejezéseket használjanak. „Én nő vagyok – ha kell – s ez összetart / Igaz, hogy hisztizek és néha vérzek / s éjjel nem mindig húzom le a szart.” (Mondja Király Odett, aki neve alapján nőnek tűnik, mégsem az.)

Tagadhatatlan, hogy a kötetben publikáló munkáin, gondolkodásmódján fölfedezhető az elődök hatása. Korántsem előképek nélküli, gyökértelen költészet az övék, s már a *Spanyolnátha* kritikusa, Fecske Csaba, Perényi és maguk a szerzők is rámutattak előképeikre, élő(haló?)-képeikre (az Újholdasoktól kezdve a kassági avantgárd törekvéseket képviselőknél vagy a *Nyugat* szellemiségében alkotókon keresztül, a mail-artosokon át az úgynevezett népies vonulatig).

A válogatás többek között azért tekinthető nagyszerűnek, mert (javarészt) huszonéves fiatalok kaptak lehetőséget arra, hogy mintegy lavina-szerűen rázdítsák önmagukat az olvasóközönségre, ismertessék a korosztályt foglalkoztató gondolatokat az életet tanulmányozó autodidaktákkal, kontárokkal, öregekkel, nagymellényesekkel (stb.), vagyis mindazokkal, akik megvásárolták, megnyerték, netalántán ajándékba kapták ezt az elromlásra hajlamos, elnyűhető, de tartalmas, programozható és dizájnos, álomszép kacatot, az életet.

Ennek ellenére igazat lehet adni Kőrösi Imrének abban, hogy a költőknek kötelező manapság a PhD, ellenben a PhD hallgatóknak (vagy a magyar szakos hallgatóknak) nem kötelező a költés, mert minden rovar bogár, de nem minden bogár rovar...

Turczy István a következő fülszöveget mellékelte a „késztermékhez”: „Végy huszonhat fiatal vagy annak mondható tehetséges költőt. Törj borsot az orruk alá azzal, hogy az általuk küldött opuszokból eléggé el nem ítéhető módon a saját szájízed szerint válogatod szét az éresre alkalmas és alkalmatlan részeket. Adj hozzá egy púpozott evőkanál toleranciát, majd bolondítsd meg egy kis házilagos mániával. Jól keverd össze, hogy még véletlenül se hasonlítson egyetlen korábban kóstolt recept hagyományosnak címkézett ízvilágára. Ha mégis hasonlít, ne magadat okold: a valóság összejátszott a képzelettel, és ellopta eredetinek vélt, dédelgetett ötletedet. Higgadj le, dőlj hátra, hagyd egy darabig, hadd érlelődjön még, ami arra érdemes. Közben ügyelj arra, hogy szerkesztőtársad ízlelőbimbói is ki legyenek elégítve. Gondold azt, hogy van idő, időben vagy, ahogy ugyanebben az időben létezik az a huszonhat, különös anyagból gyúrt ember is, akiből igyekeztél nem maszát csinálni. Na, itt állj meg, tudatosítsd magadban, mi is az igazi tétje ennek az egésznek. Ha idáig eljutottál, talán nem dolgoztál hiába, és a „készterméket” jó szívvel ajánlhatod másoknak is.”

(*Új Palatinus Könyvesház, Budapest, 2008*)

Jegyzet

GYÖRE Gabriella: *A költészet napjait éljük... A Palatinus Kiadó a Könyvfesztiválon.* (Interjú)
<http://www.litera.hu/object.5dc06583-202a-42f7-a748-5b22e6f57956.ivy>

Látomások kijelentő módban

Filip Tamás: *Saját erőd*

Filip Tamás kötetének elsődleges poétikai jellemzője a leíró jelleg és a kijelentő mód. A versek mindig egy képet, egy szituációt, vagy egy rövid cselekvéssort rögzítenek. A kijelentő mód egységesíti a kötet hangnemét, bár a versek között kisebb modalitásbeli különbségek érzékelhetők. Egyes szövegek elmozdulnak az apokaliptikus hangnem felé, mint pl. a *Metszéspontok*, a *Séta idegenben*, az *Élet és*, a *Tér. Iszony*. Ezzel együtt jár egy olyan (leginkább a modernségre jellemző) látásmód sejtelme, mely a nagyvárost mint az elidegenedés, az otthontalanság metaforikus terét jeleníti meg (*A jéghegy talpa; After Eight; Egy találkozás megbeszélhetetlensége*). Ehhez a modalitáshoz a képalkotás terén a látomásosság társul, mint pl. a *Séta idegenben* esetében, ahol az óriási medúza, a tengeri szerencsétlenség mitikus víziói montírozódnak egybe a nagyvárosi tematikával; ilyen látomásos kép *A horror vakui bálnahullákkal zsúfolt tengerpartja fölötti kávéház-terasz* vagy a *Metszéspontok* meteoritja. Ez az apokaliptikus hangnem azonban nem válik átfogóvá a kötetben, mert ellensúlyozza azt a nagyon finoman megjelenő ironia, illetve a játékosság, pl. a *Valakit visz a víz* álomszerű képében vagy a *Villámcsődületben*. A kötet tehát óvatosan egyensúlyoz e két lehetséges modalitás között, amihez harmadikként társulnak olyan versek, amelyek olyan enigmatikus

képeket tartalmaznak, amelyhez nem lehetséges sem egyértelmű modalitást, sem egyértelmű jelentést rendelni. Ezek a versek esetenként egy központi képet vagy szituációt írnak le, máskor több különböző tematikus szakaszra tagolódnak. Ilyen enigmatikus motívum pl. a *Két szoba* alkímistája, a *Részlet* titokza-

tos piramisa és koldusai, a *Tanúk* szobrászának mutatványa. Ezen leírások között helyenként igen különös, magukkal ragadó képeket is találhatunk, pl.: „A halál avantgarde festő, aki a vászon helyett a keretre fest, ám / jön s letörli egy holtfáradt bizottság” (*A sír mellett*).

Ehhez a viszonylag egységes modalitáshoz tartozik a versek lírai énjének magatartása. Sok versben a lírai én nincs jelen, ha mégis találkozunk vele, akkor legtöbbször valamilyen egyszerű cselekvés közben látjuk őt, gyakran csak szemlélődik. Sok esetben sétál vagy autót vezet (pl. *Reggel; Hazafelé; Hol volt, hol nem volt*), a világhoz való viszonyára tehát nem annyira az interakció, mint inkább az érzelemmentes befogadás a jellemző, hiszen a szubjektum mozgása a változó horizont miatt az objektumok sokaságának, szerkezetüknek felmérését jelenti. Ez a magatartás általában együtt jár az adott léthelyzetbe való beletörődéssel, a veszteség, az idegenség érzetének elfogadásával, pl.: „Vesztett fogadás után vagyok, /

mégse bosszankodom (*Tavaszkodás*), „harcmodorom mostantól belenyugvás” (*Végszomj*). Ebből a szempontból lényegében nincs is különösebb jelentősége, hogy a szövegekben megjelenő cselekvő első, második vagy harmadik személyű, mindegyikre találunk példát.

A legérdekesebbek azok a szövegek, ahol a különböző tematikus vagy motivikus világok között valamilyen átfedés, áttűnés alakul ki. Ilyen szöveg mindenekelőtt a *Tűz van*, ahol a tűz különböző jelentései íródnak egybe. A tűz egyébként is állandóan visszatérő motívuma a kötetnek, és sokféle összefüggésben tűnik fel: lehet mesterséges tűz (pl. a hegesztés a *Városképek* esetében), lehet a pusztulás eszköze (*Metszéspontok; Nem jutnak át; Esemény után*), de arra is akad példa, hogy maga a lírai én jelenik meg lávaként (*„Magamban hordom hamvaim”*). A tűz itt jelen van az ősi mágikus értelemben, miközben a tűzoltó révén a modern világot is megidézi, mely hatalmába keríti a természet erejét, a horoszkóp említése révén pedig stilizált formában is értelmeződik. Hasonló áttűnésre épül a *Nézni* című

szöveg, ahol a film mint a vizuális közvetítés médiuma révén a versbeli „mi” egyszerre van jelen megjelenített képként („Itt lenn, nagy csukott albumokból / nézünk kifelé”), miközben ez a többes szám a cselekvője is a kép létrehozásának: „vágunk és ragasztunk”, olvashatjuk, ami a filmkészítés folyamatára utal. Az *ösvény vége* esetében a reprezentáció és a reprezentált között jön létre hasonló viszony: a tervező, aki a rajzon dolgozik, egyúttal materialitásában is alakítja a reprezentált világot: „Szikéje metszett, / dőlt a vér”, a tervrajz itt élő szöveggé alakul át. A *Függő időben* a „remegő levegő” egyszerre van jelen a lírai én által olvasott könyvben és a beszélő valóságos környezetében, mintha a lírai én egyszerre lenne az olvasott könyvön belül és kívül is.

Filip Tamás kötete tehát egy egységes hangnemű, poétikai bravúroktól vagy látványos tematikától távol álló, visszafogott, de egyenletes színvonalú könyv, amely helyenként egészen szép költészeti pillanatok produkálására is képes.

(Tipp Cult Kft., Budapest, 2008)

Tizenhétre lapot húzni

Zalán Tibor: *Váz*.

Ősi fenyő. Japán haikuk Vihar Judit fordításában

Egy műfaj meghonosítása, applikálása, átültetése a hazai irodalmi nyelvbe sosem problémátlan vállalkozás: fordítás- és művelődéstudományi toposz, hogy a nyelvi (és az idegen kultúra sajátosságaiból szerveződő) kontextus szükségszerűen módosul a közvetítés során. Különösen jól érzékelhető ez olyan műfajok esetében, amelyek formai és tartalmi kritériumai szorosan kultúrafüggőek. Ilyen a haiku is, amelynek szerkezeti és verstani sajátosságait meghatározza a japán kép- és szótagírás, és az ebből adódó szemantikai jegyek (például többértelműség és sűrítettség, a jelek egyedi jelentése, illetve kombinációik eltérő értelmezési mezeje); tematikus szempontból pedig olyan műfajról van szó, amely elsősorban a mitológia, a tradíció, a kollektív tudat és emlékezet tárgyainak alkalmazására épül, komplex teológiai (sintó, buddhista, kis mértékben keresztény elemeket vegyítő stb.) bázist sejtet, és olyan poétikát működtet, amelyben az én pozícionáltsága, ellentétben az európai tradíciókkal, nem hangsúlyos: a „szubjektum” semleges közvetítőként van jelen, vagyis a lehető legnagyobb mértékben kivonja önmagát az ábrázolásból. A haiku tárgya a világ, amelyben léte-zünk, pontosabban, amivel *együtt* léte-

zünk: a természeti vallások szemléletét idézve az ember és a külvilág harmóniáját jeleníti meg, legyen szó a természetben vagy a modern világban létező emberről.

A Napkút Kiadó gondozásában megjelenő *Japán Cédrus* sorozat a keleti irodalmi tradíció magyar költészetben való megjelenését mutatja be. Az első két könyv – Zalán Tibor *Váz* című haikukötete és az *Ősi fenyő* című antológia, amely Vihar Judit fordításában, válogatásában, előszavával a haiku japán klasszikusait mutatja be – reprezentatív minta, a tradíció kétféle értelmezését mutatja meg. A Vihar

Judit által szerkesztett könyv célja a műfaj bemutatása, egy átfogó kép, fejlődéstörténet kialakítása. Ezt egyrészt a könyv végén található szerzői tabló és az alapos bevezető tanulmány jelzi, amely a műfaj kialakulását, tematikus és poétikai jegyeit is bemutatja. A haiku a hosszabb terjedelmű vaka műfajából alakult ki egyes sorok önállósodásával, azonban nemcsak formailag különbözik a vakától. Vihar Judit műfaji jegyként említi az évszakszót, az időre és a természetre egyszerre utaló, ám a magyar olvasó számára nem mindig értelmezhető tradicionális kifejezés jelenlétét (pl. cseresznye, hó, őszibarack); valamint a hasítószót (fordításban általában gondolatjel

helyettesíti), amely egyfajta retorikai funkcióval bír, két gondolati egységre bontja a tizenhét szótagos verset, és dialektikus viszonyt alakít ki közöttük. A haiku eredetileg a természet megragadását célozza, ám a modern szövegek a kor tárgyait is alkalmazzák, vagyis a társadalmi-történelmi változások bizonyos mértékig hatással vannak a haikura, új kontextusokat hoznak létre. Az eredeti és a modern műfajfelfogás közötti különbséget és lényegi azonosságot érhetjük tetten, ha a kronologikus szerkesztést végigkövetve olvassuk a kötetet. A lineáris olvasás során először a 17. században élt Macuo Basó verseivel találkozunk, akit a műfaj megalkotójaként tartanak számon, és aki a hai-i-t, a szubjektum és a külső világ dialektikus kapcsolatát, illetve ennek kifejezését helyezte a középpontba, amelyet azóta szintén műfaji jegyként tartanak számon (Vö. Toszihiko és Todzso Izucu: *Haiku, az egzisztenciális esemény. Új Symposion*, 1991/1-2.) A kötet három évszázad szövegeiből válogat, az utolsó versek kortárs haikuköltők művei, amelyek az ősi hagyomány mellett köznapi szimbólumokat is tartalmaznak: „Te meg én / láthatatlan – a fűrész / löködjük, ó, jaj!” (Jaszui Kódzsi haikuja). A letisztult forma, a nominális, hangzóságra épülő szerkezetek miatt a művek egyszerűnek, könnyen befogadhatónak tűnhetnek, azonban a képi-mitologikus világ, amelyet megidéznek, sokkal komplexebb és rendszerezettebb, mint ahogyan a magyar olvasó sejti. Az ismétlődő, variálódó motívumok a kontemplatív tapasztalat lejegyzésén túl olyan problémákat rögzítenek, mint idő és tér viszonya (mozgás és mulandóság, megállás és maradandóság), érzéki és érzékelhető viszonya, a haiku átültetése rendkívül összetett feladat. Vihar Judit fordításaiban a japán tradí-

ció autentikusan működik, olykor közelíthető valamely magyar hagyományhoz, amely a játékos, élményszerű olvasatot is erősíti: „Róka koma, gyere ki / játssz a gyerekekkel – / hú, de álomszuszék vagy!” (*Japán gyermekdalok*)

A japán tradíció újragondolása a huszadik század első felétől (Kosztolányitól) tárgya a fordításnak. A haiku mint forma könnyen lekövethető, működtethető, műfajként azonban olyan kategóriákkal kell számolnunk, amelyek az eredeti szövegekben kódokként, impressziókként működnek, és amelyek helyettesítésére, átültetésére nincs bevált szótárunk. Másrészt, a haiku szubjektumot, ént, beszélőt, retorikát háttérbe szorító tradíciója idegen a magyar versnyelvtől, ezekkel az okokkal magyarázható, hogy a hazai haiku sok szempontból különbözhet a japántól. A haiku kreatív átsajátítására jó példa Zalán Tibor gyűjteményes kötete, amely – miközben Zalán Tibor munkásságának egy vonulatáról is árnyalt képet ad – azt mutatja meg, hogyan értelmezhető ez a műfaj a saját irodalmi tradíciókban. Zalán Tibor szövegei rendszerint követik a tizenhét szótagos formát, számos esetben az évszakszó, a hasítószó, sőt a hai-i jelenléte is meghatározza a szövegeket: „Bogánccsmagányban / Lassan könyörtelenül / a harmat súlya” (*Könyörtelenül*) Azonban a legtöbb helyen személyesség hatja át a természeti képet, amely mozgalmassá válik, és funkciója a visszatükrözés vagy épp ellentétezés: az én és a természet dialektikus viszonyában az én helyzete válik hangsúlyossá, „Az eget nézte / Szemébe szilánk zuhant / át a szívéig.” (*Hit*), ám az is előfordul, hogy a természeti képet a japán haikuban közvetve feltűnő transzcendencia vagy keresztény hagyomány explicit módon helyettesíti (*Edény; Póz*). Ezek a szövegek egyedi

módon szólnak az időbeliség és a dolgoktól való távolodás élményéről, veszteségről és formálódásról, vágyakozásról és halálról is, ezzel együtt pedig – ugyancsak az európai versbeszédet kontextualizálva – az én és a másik viszonyát, az emlékezés és ábrázolhatóság kérdését is tematizálják. A versek kaleidoszkópszerűen mutatják fel a személyes tapasztalás mozzanata-

it, illetve eközben arról is képet ad a kötet, hogy milyen változatos megoldásokat foglalhat magába a magyar haiku.

A két kötet együttes olvasása természetesen eltérő tapasztalattal szolgál, ám így válhat teljesebbé a kép, amelyet a haiku magyar jelenlétéről alkotunk.

(Napkút, Budapest, 2008)

HALMOSI KRISZTINA

Alkonyzóna

Kakuk Móni: *Holdvilág*

Kakuk Móni első regénye téma-választását és beszédmódját tekintve is ezoterikus irodalmi hagyományokat idéz. A főhős, Don Antonio misztikus utazáson vesz részt, amely során világokat, értékrendeket, létformákat ismer meg, és eközben saját személyiségének, „lényegének” határait is felméri: minden világban új testben születik újjá, eltérő múlttal, sorssal, célokkal rendelkezik. Az utazást – amely a tudás megszerzésének, a fejlődésnek, az emberi léptéken túlmutató kozmikus lét felfedezésének a toposza – nem önállóan hajtja végre: segítőtje a titokzatos Werter, aki – mint Mefisztó vagy Lucifer, hogy csak a legismertebb „kísérőket” említsük – természetfeletti hatalommal és különleges tudással rendelkezik. Don Antonio és Werter együttműködése egyfajta beavatás: az utazás

során Antonio felnőtt férfiből csodagyerekké (kislánnyá) válik, sőt egy-egy fejezet erejéig kőrísa és madár formájában is feltűnik, miközben a létről való tudása egyre mélyül.

A világ mint álom vagy illúzió, az „önmagam” megismerése a földi, testi burok mögött – ez a kiindulópontja Kakuk Móni parabolájának, de sajnos a teológiai és filozófiai kontextussal is rendelkező téma kibontása felületesen történik: a misztikus események, amelyeknek a főszereplő részese, ritkán értelmezhetőek, ugyanis sem a narráció, sem a szöveg belső összefüggésrendszere nem ad kapaszkodót. A cselekményvezetés nehezen átlátható, ez részben az ezoterikus irodalom szimbólumokra, képiségre, „szómágiára” épülő szövegszervező technikájának, a sorok között elrejtett tartalom

felismerését célzó, olykor közhelyekbe forduló retorikának köszönhető. A *Bevezető – egy táltos ló emlékezései* című fejezet első mondatai jól érzékeltetik ezt a szándékolt homályosságot: „Azt hiszem, minden, ami elmúlt, elenyészett, egy új folyású idő kösziklái maradnak csak. Alapok, amelyekre telepedhet az új élet: a moha, a zuzmó. Az új remények, álmok, amelyek felülemelkedtek a múlt porán, s egy új dimenzióba manifesztálódnak, jelen idejű mágusok követeként.”

De nemcsak ez a kortárs irodalmi beszédmódotól nyilvánvalóan elkülönülő nyelv okoz nehézséget a megértésben (hiszen az szerencsés esetben akár termékeny is lehetne), hanem az is, hogy a szövegszerveződéssel együtt a szerkezet is aránytalan. A fentebb idézett első, és a hozzá kapcsolódó utolsó fejezet – vagyis a kozmoszt átszelő táltos ló én-elbeszélése – az örökkévalóságba távolítja a cselekményt, és lazán kapcsolódik Don Antonio utazásához. A történetek rendje szintén nem meggyőző, ahogy az sem, hogy a fejlődés állomásait jelentő alteregók milyen okozatiság szerint követik egymást. A főszereplő „jelmezei” (ez a kifejezés jelöli az alakváltozatokat) mintha csak Werter szeszélyeit követnék, ez azonban hiteltelenné teszi a regény által sugallt tanítást, vagyis hogy a tapasztalható világ mögött létezik és számunkra is hozzáférhető a valódi rend. A fejlődés értelmezését, az egyes állomásokon szerzhető tudás feltárását gátolja, hogy Don Antonióról semmit sem tudunk: nincs múltja, igazi személyisége, nagy tettei és bűnei sem, így nem világos, miért válik kiválasztottá, illetve hogy mi a cél, amit az út vé-

gére teljesít. Hasonmásai sem rendelkeznek igazi jellemmel, megszólalásuk, tudásuk többnyire valószínűtlennek tűnik, vagy kevésbé differenciált. Az Anne nevű kislány-alteregónál például zavaró, hogy gyerek így nem beszél; máshol a madár-szabadság párhuzam nyilvánvaló, de pont ezért nem mond túl sokat. A fejezetek vagy egy egyszerű (közhelyes) motívumot alkalmaznak, próbálnak túlbonyolítani, mint például *A csodaszarvas* (itt az ősi jelkép, Erdély, Attila, Árpád egy történetben szerepel), vagy pedig épp az a baj, hogy túl sok interpretációval élhetnénk. A szimbólumok és a többletjelentést hordozó mondatok önkényesnek tűnnek, túlzásfoltosságuk a jelentések korlátlan sokszorozódását eredményezi például *A vadrózsa* részben, ahol a művészet, a vallás, a szertartás, a véráldozat, a virág-szimbólika, színszimbólika elemei; álmok és valóság egymásba játszó síkjai között kellene rendszert keresnünk, ha komolyan szeretnénk venni ezt a regényt.

Érzékeljük, milyen céllal született Kakuk Móni könyve: a morális tartalom kifejtése mellett a szerző kísérletet tesz filozófiai és teológiai ismeretek, tézisek megfogalmazására, sőt ütköztetése. A törekvések azonban kudarcba fulladnak, nemcsak az ezoterikus jelleg miatt, amely sajátosan érti ezeket a tudományokat, hanem a prózapoétikai hiányosságok miatt is, amely a jellemformálást, a konstruált helyzeteket, a cselekményvezetést, a nyelvezetet jellemzi. Ezzel az első kötettel talán várni kellett volna. Még nem holdvilág, alkonyzóna.

(Noran, Budapest, 2008)

Nyitogató

Ablak Tibetre

A tél lakásba szorult tespedtsége után alig van jobb dolog, mint ablakot tární. A beáradó friss levegő élettani hatásához hasonló effektusokat vizsgálhatunk az *Ablak Tibetre* című kötet kapcsán – két értelemben is. Egyfelől mennyiben képes üdítően hatni a magyar olvasóra, másfelől mennyiben új a hagyományos tibeti szövegekkel szemben? Mindkét kérdésre választ kapunk a könyvvel történő ismerkedés során.

Mint azt Madaras Takács Réka kötetzáró tanulmányából megtudjuk, 1950 előtt tibeti nyelven csak vallásos szövegek születtek, s még ezt követően is három évtizednek kellett eltelnie, hogy megszülessen a modern tibeti irodalom, amely a politikai hatalom kínálta marxista esztétikát képes levedleni. A '80-as években fellépő, 20-as éveiben járó nemzedék már a modernitás és a hagyomány konfliktusára figyel, az úton levésre, az ebből adódó köztes létre, léthelyzetre. Nemcsak a rendszer szocialista realizmus és forradalmi romantika irodalmi megjelenítésére irányuló elvárásaival szakít, hanem a klasszikus skolasztikus stílussal is, amennyiben szövege az élőbeszédhez közelít. Másfelől korábban nem létező műfajokat – regény, novella stb. – honosít, szinkronba kerül a világirodalmi tendenciákkal.

A kötetben szereplő tíz szerző közül néhány (Alai, Geyang, Tashi Dawa, Yang Zhen) a „kulturális forradalom”

nyelvén – amely majd egy fél évszázadon keresztül a tibeti oktatás kizárólagos nyelve is – publikál, mintegy közvetítő szerepet vállal a kínai társadalom felé. Alai – Kína legnagyobb irodalmi elismerése, a Mao Dun Irodalmi díj (2000) első tibeti kitüntetettje – *Szélfűtta legelő* című elbeszélésében a felelősség különböző aspektusait veti fel egy

olyan világra kivetítve, ahol a „csend – a legerősebb védelem a természet erőivel szemben” (92). Írásában a himalájai hágó és a hóvihar fogságában három ember, valamint lovaik ragadnak. A fiú (akit az öreg postás azzal eresztett útjára: „Bármilyen történjék is, ne állj meg [...] Különben, különben... holnap az aszott ajkad mögül kivillanó fogsorodra kel fel a nap” (94)), a szerzetes, aki buddhista hitét a kolostori élet állami felszámolását követően is megtartotta, és „hitehagyott” útítársa. A fiú többek közt Whitman költészetének „mantrázásával” dacol az időjárással, elerőtlenedett lováról leveszi a málhát és maga kezdi cipelni, majd amikor a levelek közé kap a metsző szél, kabátjával védi a küldeményt, s mikor ereje elfogy, lovával húzatja a bebugyoláltat és összefagyott testét. Akár élete árán is felelősséget vállal a reá bízott hegyi faluba történő kézbesítéséért. Szintén az ember be- vagy nem beteljesített feladatáról folyik a szó a szerzetes és társa között, miközben szimbolikus halálaikat vetítik egymás

elé, tüzet próbálnak gyújtani a vihar és az éjszaka hidege ellen. Alkalmi táborhelyükről érzékelik a bajbajutott idegen lovának segélykérő nyerítését. Azzal, hogy megmentik a fiút, megmentik önmaguk is – nem csak azáltal, hogy a fiú öngyújtójával sikerül tüzet gyújtaniuk, s így elkerülni a fagyhalált, hanem a sorsban való osztozás, a felelősségvállalás miatt is.

A másik csoportot azok alkotják, akik elsősorban tibetiül, Tibet irodalmi nyelvének megteremtése céljával írnak. Miképpen Puntsog Tashi, nevelni akarnak, „felhívni a figyelmet a társadalmi problémákra” (292), egyszerű, világos nyelvvezetükkel népszerűsíteni az olvasást. Sebo *A csónak* című elbeszélésében az örök visszatérés buddhista gondolatát fogalmazza bele egy kirándulás történetébe, melyhez és melyből révész segítségével kell átkelni nap-nap után, mintegy bejárni a nirvána bekövetkeztéig tartó életutakat. Tsering Döndrup *Fergeteges közönségsiker* című munkájában a hagyományos tibeti delog (élők közé visszatérő holt lelkekről szóló történetek) témához nyúl, s azt konvertálja át. Művében a Holtak Ura elé került megyei kormányzó lelkének testébe való visszatéréseért korteskednek. A korrumpálódott világban a halál mintegy elérteketleníti, fizetőképességétől, hatalmi pozíciójától megfosztja az embert. De a túlvilág sem működik másképp. A kapuőrök, a döntéshozók megvesztegethetők. Még a legfőbb úr is hezitál és „szakértőket” kér fel annak eldöntése érdekében, hová sorolja Lozang Gyacot. A „per” során a fehér karma-angyal szűkre szabott vé-

dőbeszédeit rendre tromfolja a fekete karma-ördög, s az elkövetett gazságok tucatját tárja fel. Hiába a bölcs tézis – „akik közömbösek a karma törvénye iránt, olyanok, mint a fűszál az agyagfalon, arra dőlnek, amerről a szél fúj” (205) –, Alak Drong Rinpocsé is – kolostora számára némi további haszon elérése reményében – beveti szerzetesi képességeit az elhunyt túlvilágról történő visszahozatalára. Végül eredményesen korteskedik, a Holtak Urától hazatérve a halottra lehel, s ezzel föltámasztja azt. Ám „néhány nap múlva a Holtak Urának eszébe jutott, vajon mi a helyzet Lozang Gyaco bűnbánatának és erénygyűjtésének ügyével? [...] látja, hogy Lozang Gyaco olyan lett, mint akit veszett kutya harapott meg. [...] a Tan Királya pedig rettentő haragra gerjedt, kinyújtotta kezét, nyakon csípte Lozang Gyacot, s a Pokol üstjébe vetette. Ezt látva a közönség fergeteges tapsba és éljenzésbe tört ki” (216).

A szokatlan, misztikummal átszótt, vagy a tibeti világ nyersségét kegyetlen realizmussal ábrázoló elbeszélések ugyan „mellbe vágóak” – miképpen Geyang apácátörténete vagy Puntsog Tashi vándorának kocsmái találkozása gyermekével és egykori asszonyával –, s lezáratlanságukkal továbbgondolkodásra ösztökélnek, inkább nyomasztóak, mint felüdítőek. Ugyan tartalmukban elérik a művészettel kapcsolatosan kialakított határképzetünk, ám ez a határ túlságosan ködös marad ahhoz, hogy borzongásunk feloldja a tavasz katarzisa.

(Noran, Budapest, 2008)

„ami lepereg”

Tűzoltókrém. 1987–2007. A Kinopuskin élcsapattánczenekar első húsz éve.
Szerk. Csach Gábor

A recenzió írójának kamasz-korában nem sok mélyrehatóbb kép rögzült be az ún. alternatív zenekarok szövegeiből, persze ez így nem teljesen igaz, de ha az *Ifjúsági Magazinra* gondol, akkor mindenképp, de ott az „ajjajaj ez a dal megtöm marasztal és a hajnal csak pettingezik a hajaddal” kezdetű korpusz ütött, amelyet valamikor a kilencvenes években közölt a fentebb említett lap, amelyet a recenzió írója nem sűrűn olvasott. Az ún. alternatív zenekarok viszonylatában pedig még annál is gyéribben. Most meg itt egy könyv, kevés elütéssel, ami tudja jól azt, hogy nem minden, és nem úgy marad a helyén, ha eszünkbe jutna álmodón, például a recenzálandó könyv címe alapján az a sor, amely a legendás balassagyarmati Kinopuskin zenekar egyik legsikeresebb számából, a *Mindenkiből* származik. „Itt nem arról van szó hogy a múlt a jelen vagy a jelen a múlt”, visszhangzik tovább a dalszöveg, ami a tavaly megjelent jubileumi kiadvány mottója is lehetne, hiszen a Kinopuskin több mint húsz éve működik, koncertezik – igaz, kevésbé meghatározóan, és rendszertelenebbül, mint a nyolcvanas-kilencvenes években, de a folytonosság (műfajilag, hangzásilag, a tagok szempontjából), és a folyamat szándéka a zene örömét (mintegy öncélját) tekintve megkérdőjelezhetetlen. Talán csak recenzense bánja a hiátusok gyakoriságát.

Az alcím jól érzékelteti, hogy a *Tűzoltókrém* korántsem a történetet, csak épp annak egy aktuális fejezetét zárja le, a könyv azonban így is hordozza az értékelés, összegzés, leltározás igényét, amely azonban – ez az egyik nagy erénye a könyvnek, és dicséri a szerkesztőt, Csach Gábort – nem mentes az öniróniától sem: az első oldalon található „önmeghatározás” voltaképp nyelvi játék, amely során a Kinopuskin szó valós és fiktív kontextusai idéződnek fel, például a Puskin mozi vagy a „kinopu maori nyersanyag”. Identitás- és nimbuszképzés persze van, a kötet további fejezetei ezt jelzik: a zenekar tagjaitól (Csach Gábortól, Csach Gyulától, Petői Páltól, Varga Zsolttól) és a meghatározó személyektől (Siklós András, Rigó Zoltán, Csemniczky Zoltán) származó személyes szövegek mellett rengeteg publicisztika, esszé, recenzió, katalógusszerű (pl. a zenekarban hosszabb-rövidebb ideig zenélő tagokat, koncerthelyszíneket, eseményeket listázó) jegyzék, kvázi statisztika alakítja, tarkítja a Kinopuskinról kialakult képet. Az írások rendkívül informatívak, és nemcsak az együttes és az együttes köré szerveződő szakmai és baráti társaság véleményét, illetve egykori és jelenlegi helyzetét ismerjük meg, hanem egy, a magyar könnyűzenében meghatározó, megkerülhetetlen korszak is elénk tárul, a zenekarhoz irányzatilag vagy „együtt

zenéléssel” kapcsolódó kultikus együttesekkel (pl. Kispál és a Borz, Ladánybene 27, Ugatha Christie, Erogén Zóna), fontos helyszínekkel (Fekete Lyuk, Tilos az Á, a miskolci Vian, a pécsi Dante, a salgótarjáni Galaxis, a balassagyarmati Rock Táncház), meghatározó médiumokkal (Petőfi Rádió, Ifjúsági Magazin, Wanted, Drót, Magyar Narancs, Rockinform).

A cikkekből, levelekből az is kiderül számunkra (illetve felidézhetjük), hogy milyen irányzatok határozták meg a Kinopuskin zenéjét, a *Magyarrock története* 2. kötet szerint például annak az underground hullámnak képezte/képezi a részét az együttes, amelynek a Kispál és a Borz, a Pál utcai fiúk, az F. O. System és a Quimby. A hangsúly – a gazdag apparátus ellenére illetve mellett – valóban a zenén van: a négy Kinopuskin album szövegeit (*Matiné*, 1990; *Aha oe feii*, 1992; *Cinema vendetta*, 1994; *Aszpik*, 1998) megtaláljuk a kötetben, de meg is hallgathat-

juk a dalokat, mert a könyvhöz DVD-melléklet is tartozik. A korszak megidézése sem csak verbálisan történik: a DVD-n szerepel Kovács Bálint és Madarász Gábor évfordulós dokumentumfilmje, interjúkkal, koncertfelvételekkel, klipekkel. A *Tűzoltókrém* című könyv pedig tulajdonképpen album: Petró György művészi grafikái, Tornynos Márton borítóterve és rengeteg fotó szerepel a törzsszöveg mellett, vele összhangban, formában, rendben. Idomul.

Ha ilyen lehetőségek lettek volna anno, talán ez a könyv és ez az írás sem lenne, gondolja a recenzió írója, eldűnyögi még, hogy „ma te légy a kedvem legalább rohadjon a kéz törjön a láb minden nap csak az évszám az ami rohan” (*sivatag*), ettől valamiképp megnyugszik. Megsimogatja a mives kötet gerincét.

A többi meg majd az élet filmje...

(*Runner Média Kft., Balassagyarmat, 2007*)

Létfikció

Barbara Reynolds: *Dante – a költő, a politikai gondolkodó, az ember*

Egy hét évszázada szövődő történet újbóli felelevenítését – melyhez az alapokat Boccaccio fektette le Dante életművének gondozásával, és azzal, hogy életrajzát „oral history”-s módszerek bevonásával készítette elő – elkerülhetetlenül kánonok és tabuk övezik. A vállalkozó szellemű irodalomtörténész

ezek ismeretében jelöli ki saját szempontrendszerét, nyúl a művekhez és szerzőjük életútjához. Vagyis a meglévő denotációkhoz és konnotációkhoz való illeszkedés, mint a szakmai karrier feltétele, behatárolja a lehetséges értelmezések horizontját. Ettől meg- és felszabadultan cselekedni alig lehet. Vagy fiatalos forrófejűség kell hozzá, vagy a befutott tudományos pálya olyan foka, ahol az ismeret a gondolkodást már inkább felszabadítja, mint keretek közé szorítja.

Barbara Reynolds angol italianista, a XIX. századi olasz irodalomtörténet neves ismerője, Dante-kutató és -fordító kilencvenkét évesen megjelentetett *Dante – a költő, a politikai gondolkodó, az ember* című tanulmánykötetének előszavában ekképp határozza meg értelmezői pozícióját: „miután kötelességtudóan továbbadtam mindazt, ami a tudomány bevett álláspontjának számít, egyszer csak úgy döntöttem: még egyszer végigolvasom Dante valamennyi művét, függetlenül magam minden előfeltevéstől” (11). Azonban nem válik meg attól az „intellektuális poggyász”-tól,

melyet a témában való sok évtizedes elmélyülés révén birtokol. Interdiszciplinaritást nem nélkülöző munkájában összefüggéseket keres és tár fel a mű és a szerző, a mű és a kor, a mű és a kultúra között, mintegy keletkezéstörténetet ír. A *korai évek* című fejezetben az indíttatás anekdotákkal

támogatott belső és külső alapelemeit veszi számba. Beszél a költő szociális hátteréről: családról; Firenze középkori metropolisz-miliójéről, melynek – miképpen Európa-szerte – része a nyilvános kivégzés, kínzás; ifjúkori olvasmányélményekről; személyiségekről, akik gondolkodásának irányát kijelölik; s arról, miképpen térnek vissza ezek az impulzusok a későbbi költészetében. Csontmaradványok és képek alapján készült antropológiai leírásban mutatja be Dante biológiai adottságait. Beatrice személyére kérdez rá korai szonettjei tükrében. Társadalmi kapcsolathálóját elemzi, az utat, melynek révén „bebozsátást nyert az új formákkal kísérletező költők társaságába” (28). Megállapítja: „Az öröm és rettenet közötti éles kontrasztot tükrözik személyiségének különféle összetevői is: egyfelől realista volt, földhözragadt és érzéki, másfelől erényes, idealista és látomásos. [...] A lángelmére nincs magyarázat” (38).

A második részben Dante a korszak avantgárd csoportosulását vezető Cavalcantihoz fűződő barátságának szálait bontja ki, és végzetét. Ezen keresztül

megismerkedhetünk a líra performansz-jellegével, előadásra-szántságával, melytől sem az ének, sem a tánc nem idegen; a való élet megjelenítése dantei újításával, felfelé ívelő irodalmi pályájával, *Az új élet* számmisztikai és Szentháromság-tannal kapcsolatos összefüggéseivel; a nők költészet- és életbeli, líra- és valóságbeli szerepével. „Dante és költőtársai a férfi fejével gondolkodtak és írtak. [...] Hogy a nők mit gondolnak, az, úgy tűnik, nem volt tárgya a költészetnek.” (51)

A *katasztrófa* című fejezetben Firenze politikai játszmáit tárja elének a szerző. Ekkoriban a polgári lét velejárója volt a társadalmi szerepvállalás. Dante is – mint elismert és megbecsült költő – ennek megfelelő életbe kezd, azonban 1300-ra „a nemzetközi politika olyan örvényében találja magát, amelyre semmilyen befolyással sem lehetett, ám amely egy csapásra megváltoztatta egész életét” (67). 1301 októberi sienai béketárgyalásáról már nem utazhat haza szülővárosába és családjához. A *száműzetés első éveiben* a költő otthonába való visszatérésének alternatíváját, a ghibellinekkal kötött szövetségét, az 1303-as vesztes csata előzményeit és következményét, a szakítást és Cino da Pistoia-ával létrejött, új alkotói lendületet adó barátságát, s mindezek történeti háttérének összefüggéseit világítja meg. A *Nyelv és költészet* című fejezetben Dante bolognai tartózkodásáról (amely állítás – miképpen Kelemen János is megjegyzi *A fővezető próféta* című könyvkritikájában – a legjelesebb Dante-kutatók eredményeinek ellentmond), az ottani egyetemen folytatott vendégoktatói tevékenységéről kapunk áttekintést. Itt fejti, ki gondolja tovább az irodalmi népnyelvvel kapcsolatos téziseit. A történeti megalapozást követően Dante

Vendégségben kifejtett bölcséleti, etikai és művészetelméleti szövegei és olvasatai mentén haladhatunk tovább, mintegy beváltva a bevezetőben foglaltakat. A *Dante, a rendező* című fejezetben a firenzei kormány nyomására Bolognából is távozni kényszerült költő a szomorú emlékü Sarzanába költözik, oda, ahova Cavalcantit száműzték (ehhez maga is hozzájárult), s ahonnan barátja csak meghalni tért haza. Innen továbbvándorol Poppiba, a Guidi család várába. Közben megismerkedhetünk néhány pokolbéli és purgatóriumi szereplő evilági életével, illetve a korszak pokolképével, s azzal, hogy ezt Dante miképp használja fel, értelmezi át. Színjátékának alvilági vezetőjévé Vergiliust választja, ám Paradicsomon belüli útjához „olyasvalakire volt szüksége, aki számára személyes jelentősége volt” (164–165). Ez korai szerelmi lírájának alakja. Költészetében való visszatérésével „Beatrice a szerelem által megdicsőített teremtés eszközévé és képévé vált” (167).

Reynolds gondolatmenetével mélyen beleszövődik a Boccaccio által isteni jelzővel ellátott Színjáték keletkezéstörténetébe. Lenyűgöző, ugyanakkor olvasmányos alapossággal tárja elének Dante anyagi és társadalmi helyzetének, politikai indíttatásának párbeszédét, kölcsönhatását a főművével. Feltárja azt a számmisztikával áthatott rendszert, mely hétszáz év távlatából is még számos rejtély megválaszolásának lehetőségét kínálja. És termékeny vitáét, amit a *Dante – a költő, a politikai gondolkodó, az ember* című tanulmánykötetben tett kijelentés (a költő kábítószerral generálta látomásait stb.) idéz(het) elő.

(Európa, Budapest, 2008)

BALÁZS BEÁTA (1984, Salgótarján): Etesen élő költő, kritikus.

BALLA ZSÓFIA (1949, Kolozsvár): Költő, író. Román és német nyelvre fordított könyveivel együtt 18 kötete jelent meg (versek, gyerekversek, bábdarabok). A Jelenkor-folyóirat szerkesztőbizottsági tagja. A Scolar Kiadó világirodalmi sorozatának társszerkesztője. A Borostyán-estek beszélgetés-sorozatának (Stúdió-K Színház) házigazdája. Többek között József Attila-díjjal (1996), és a Magyar Köztársaság Babérkoszorú díjával jutalmazták (2008). Legutóbbi verseskötönyve: *A harmadik történet* (2003). Bábdarabja, az Arany János meséje nyomán írott *Rózsa és Ibolya* nemrég jelent meg a Pallas-Akadémia Kiadó gondozásában.

BARCSAI LÁSZLÓ (1988, Miskolc): Költő. Jelenleg a Miskolci Egyetem hallgatója.

BENEDEK SZABOLCS (1973, Budapest): Legutóbbi kötete: *Budapest völegényei* (2008).

BOZÓ ANDREA (1975, Losonc): Füleken élő művészettörténész, antropológus, a losonci Nógrádi Múzeum és Galéria munkatársa. Kötete: *Hétszer fényesebben. A szkíta állatstílus* (2004).

CSEHY ZOLTÁN (1973, Pozsony): József Attila-díjas (2009) költő, műfordító, irodalomtörténész, kritikus, szerkesztő. Legújabb kötete: *Parnassus biceps* (2007).

DEBRECENI BOGLÁRKA (1981, Salgótarján): Író, költő, kulturális antropológus. Jelenleg Budapesten él, a Petőfi Irodalmi Múzeum munkatársa. Kaleidoszkóp díjas (2007).

HALMOSI KRISZTINA (1984): Író, kritikus. Nógrád megyében él.

HANDÓ PÉTER (1961, Salgótarján): Költő, író, antropológus. Sóshartyánban él. Legutóbbi kötete: *Alvó konfliktusok mezején* (2008).

KÁRPÁTI ETELKA (1967): Pest megyében élő író, publicista.

KENDERESSY LILI (1984): Nógrád megyében élő kritikus.

KOÓS ISTVÁN (1975, Miskolc): Irodalomtörténész, kritikus, képregényrajzoló. Jelenleg a székesfehérvári Árpád Szakképző Iskola és Kollégium Szent István Szakképző Iskolájában tanít.

KUPCSULIK ÁGNES (1965, Salgótarján): Költő. A salgótarjáni Balassi Bálint Asztaltársaság tagja. Kötete: *Egy asszony monológja* (2007).

LÖVÉTEI LÁZÁR LÁSZLÓ (1972, Lövéte): József Attila-díjas (2009) író, költő, szerkesztő. Legutóbbi kötete: *Két szék között* (2005).

MOLNÁR KRISZTIÁN (1977, Mélypatak): Író, kritikus.

NAGY CSILLA (1981, Balassagyarmat): Balassagyarmaton élő irodalomtörténész, kritikus. Kötete: *Magánterület* (2008).

NEMES Z. MÁRIÓ (1982, Ajka): Költő, író, kritikus. Kötete: *Alkalmi magyarázatok a húsról* (2006).

PALÁGYI LÁSZLÓ (1989, Királyhelmec): Költő. Jelenleg Budapesten egyetemi tanulmányokat folytat.

RÓNA Z. PÉTER (1961): Nógrád megyében élő író, kritikus.

SZÁVAI ATTILA (1978, Vác): Rétságán élő író. Legutóbbi kötete: *Fészercsend* (2008).

SZEIFERT NATÁLIA (1979, Zirc): Író, költő, képzőművész.

TÖZSÉR ÁRPÁD (1935, Gömörpéterfala): Pozsonyban élő Kossuth-díjas költő, szerkesztő, kritikus, műfordító. Legutóbbi kötete: *Szent Antal disznaja* (2008).

VÉGH KÁROLY (1949, Budapest): Irodalomtörténész. A Nógrád megyei Diósjenőn nevelkedett. Jelenleg a Petőfi Irodalmi Múzeum munkatársa. Hét önálló kötete jelent meg, a legutóbbi: *Rajki (Rajki László szobrászművész munkássága)* (2009).

ZALÁN TIBOR (1954, Szolnok): Budapesten élő költő, író, szerkesztő, dramaturg. Többek közt József Attila- (1987), Madách- (1988) és Szép Ernő-díjas, a Magyar Köztársasági Érdemrend Lovagkeresztje (2005) birtokosa. Legutóbbi kötete: *Váz* (2008).

PETRÓ GYÖRGY (1979, Balassagyarmat): Szobrászművész. 2004-ben a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Tanárképző Főiskolai Kar, Rajz- és Művelődésszervező szakán végzett. Több hazai csoportos és egyéni kiállításon szerepelt munkáival. Fontosabb díjai: Balassagyarmat város díja (Szécsényi Megyei Őszi Tárlat, 2003; 29. Salgótarjáni Tavasz Tárlat, 2007); SZTE JGYTFK TDK, Szeged, Művészeti Kispasztikai és Grafikai Szekció I. helyezés (2003); XXVII. Országos Tudományos Diákköri Konferencia, Szeged III. díj (2005).

Ára: négyszáz forint

Előfizetők részére 300 Ft

„Mit málló köre nem bizol:
mintázd meg levegőből.”

Weöres Sándor

